EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

# Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 17. Maddesine ilişkin Rehber

## Hakları Kötüye Kullanma Yasağı

31 Ağustos 2025 tarihinde güncellenmiştir

Bu rehber, Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Bu Rehberin tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için tercümeyi çoğaltma veya yeniden yayınlama talebi adresinde yer alan iletişim formunu doldurmaya davet edilmektedir.

Şu anda hangi içtihat rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bk. Devam eden tercümeler.

Bu rehberin orijinal hali İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Bu rehber, düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2025 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İçtihat rehberleri, *https://ks.echr.coe.int* adresinden indirilebilir. Yayın ile ilgili güncellemeler için lütfen Mahkeme'nin *https://x.com/ECHR_CEDH* şeklindeki X hesabını takip ediniz.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025

# İçindekiler Tablosu


**Okuyuculara Notlar** ..... 5

**I. Giriş** ..... 6

**II. Genel İlkeler** ..... 7

**A. 17. Maddenin Muhatapları** ..... 7
1. Devletler ..... 7
2. Topluluklar ve Kişiler ..... 8

**B. Hakların Kötüye Kullanılması** ..... 8
1. Hakların Kötüye Kullanılması Kavramı ..... 8
2. Hakların Kötüye Kullanılması ve Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması (35 § 3 (a) maddesi) ..... 9
3. Sözleşme'nin Temel Değerleri ..... 9
4. 17. Madde ile Yasaklanan Hedefler ..... 10
5. Bağlamın Önemi ..... 11
6. İhtilaf Konusu Davranışın Etkisi ..... 12

**C. 17. Maddenin Farklı Kullanımları** ..... 13
1. Doğrudan Uygulama ..... 13
2. 17. Maddenin Tali Niteliği ve Etkisi ..... 13
3. Uygulamanın Kapsamı ..... 14
4. 17. Maddenin Kapsamında Olmayan Haklar ..... 15
5. 17. Maddenin Kapsamında Olan Haklar ..... 16
6. 17. Maddenin Uygulanması Gerektiği Durumlar ..... 16
7. Sözleşme'nin Esasa ilişkin Hükümlerinin Yorumlanması Konusunda Yardım ..... 18

**II. İçtihat Örnekleri** ..... 20

**A. Terörizmin ve Savaş Suçlarının Desteklenmesi ve Meşru Gösterilmesi** ..... 20
1. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 20
2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 20
3. 17. maddeden yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 21
4. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 21

**B. Şiddete Teşvik** ..... 22
1. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 22
2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 22
3. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 23
4. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 25

**C. Toprak Bütünlüğüne ve Anayasal Düzene Yönelik Tehdit İddiası** ..... 25
1. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 25
2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 25

**D.** 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 27

**E. Totaliter İdeolojilerin Desteklenmesi** ..... 27
1. Komünizm ..... 27
   a. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 27
   b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 27
   c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 28
2. Nazi İdeolojisi ..... 29
   a.17. maddenin uygulandığı davalar ..... 29

b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 29
c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 29
d. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 30
3. Şeriat ..... 30
a. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 30
b. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 31
c. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 31
**F. Nefrete Teşvik ..... 31**
1. Yabancı Düşmanlığı ve Irk Ayrımcılığı ..... 31
a. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 31
b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 32
c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 32
2. Etnik Temelli Nefret ..... 33
a. Romanlara Karşı Nefret ..... 33
i. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 33
ii. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 33
b. Yahudi Karşıtlığı ..... 34
i. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 34
ii. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 34
iii. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 35
c. Diğer Etnik Temelli Nefret Türleri ..... 35
i. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 35
ii. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 35
iii. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 35
3. Homofobi ..... 35
a. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 35
b. 17. Maddenin uygulanmadığı davalar ..... 36
c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 36
d.17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 36
4. Din Temelli Nefret ..... 36
a. Gayrimüslimlere Karşı Nefret ..... 36
b. İslamofobi ..... 37
i.17. maddenin uygulandığı davalar ..... 37
ii.17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 37
iii.17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 38
iv.17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 38
c. Diğer din temelli nefret türleri ..... 38
**G. Yahudilere Yönelik Soykırımın İnkârı ve Bununla Bağlantılı Meseleler ..... 39**
1. 17. maddenin uygulandığı davalar ..... 39
2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 40
3. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 40
4. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar ..... 42
**H. Tarihi Tartışmalar ..... 42**
1. 17. maddenin uygulanmadığı davalar ..... 42
2. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar ..... 43

**Alıntılanan Davaların Listesi ..... 44**

# Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme", "Avrupa Mahkemesi" veya "Strazburg Mahkemesi" şeklinde anılacaktır) tarafından verilen temel kararlar hakkında avukatlara bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ("Sözleşme" veya "Avrupa Sözleşmesi") 17. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır.

Alıntılanan içtihatlar; emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme'yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi no. 25 ve daha yakın tarihli *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vererek insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları, Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır (bk. *Konstantin Markin/Rusya* [BD], no. 30078/06, § 89, AİHM 2012). Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme'nin rolünün insan hakları alanında "Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi" olduğunu vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi /İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI, ve daha yakın tarihli *N.D. ve N.T. /İspanya*[BD], § 110).

Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol, yakın zamanda, Sözleşme'nin Önsöz bölümüne ikincillik ilkesini eklemiştir. Söz konusu ilke, insan haklarının korunması konusunda "Taraf Devletler ve Mahkemeye ortak bir sorumluluk yüklemekte" ve ulusal makamlar ile mahkemelerin, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalarını ve uygulamalarını gerektirmektedir (*Grzęda /Polonya* [BD], § 324).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Ek Protokollerinin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Protokolleri metninden alınan (pek çok davada) terimler dizininden seçilen Anahtar kelimeler listesinde özetlenmektedir.

Mahkemenin içtihatlarının yer aldığı HUDOC veri tabanı , anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC'ta Dava Bilgileri sekmesine tıklayarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için lütfen bk. HUDOC kullanım kılavuzu.

* Alıntılanan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce ve Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncelleme son şeklini aldığında nihai olmayan daire kararları (*) işareti ile işaretlenmiştir.

**Sözleşme'nin 17. Maddesi - Hakları Kötüye Kullanma Yasağı**

"Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme'de öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz."

**HUDOC Anahtar Kelimeleri**

Hakları kötüye kullanma yasağı (17) – Hak ve özgürlüklerin yok edilmesi (17) – Hak ve özgürlüklerin aşırı ölçüde sınırlandırılması (17)

# I. Giriş

1. 17. madde Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesini veya aşırı ölçüde sınırlandırılmasını yasaklamaktadır. 17. madde Devletler, topluluklar ve kişilere uygulanır.

2. 17. maddenin metni, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin(1948) 30. maddesinden türetilmiştir. 17. maddenin muadili olan hükümler, Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (1969) ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda (2000) da mevcuttur.

3. Sözleşme'nin bu temel hükmü, demokratik kurumların özgür işleyişini korumak suretiyle Sözleşme'de sıralanan hakların güvence altına almayı amaçlamaktadır (*Alman Komünist Partisi (KPD)/Almanya*, Komisyon kararı, 1957,).

4. Bir kişi veya topluluğun Sözleşme'de yer alan hakların yok edilmesini hedefleyen faaliyetlerde bulunma hakkını elde etmek için söz konusu haklara dayanma girişiminde bulunabileceği ihtimalinin göz ardı edilemeyeceği gerekçesiyle 17. madde Sözleşme'ye dâhil edilmiştir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 113; Sözleşme'nin hazırlık çalışmasına yapılan atıfla birlikte *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, § 99). Özellikle, siyasi parti biçiminde örgütlenen totaliter hareketlerin demokratik rejim altında güçlendikten sonra demokrasiyi ortadan kaldırması da ihtimaller dâhilindedir ve modern Avrupa tarihinde bunun örneklerine rastlanılmaktadır (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003, § 99).

5. Sözleşme ve demokrasi arasındaki oldukça açık bağlantı dikkate alındığında, kimsenin bir demokratik toplumun ideallerini ve değerlerini zayıflatmak veya yok etmek için Sözleşme hükümlerine dayanmasına izin verilmemelidir (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003, § 99). Dolayısıyla, 17. maddenin genel amacı totaliter veya aşırıcı grupların Sözleşme'de açıkça ifade edilen ilkeleri kendi menfaatleri için kullanmalarına engel olmaktır (*W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004; *Paksas/Litvanya* [BD], 2011, § 87, *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 92).

6. 17. madde, "kendini savunabilen demokrasi" kavramıyla bağlantılıdır (*Vogt/Almanya*, 1995, §§ 51 ve 59; *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, § 100; *Erdel/Almanya* (k.k.), 2007; *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 242; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, § 138).

7. Demokratik toplumun savunulmasına ve bireysel hakların savunulmasına ilişkin gereklilikler arasında belirli ölçüde tavizde bulunulması Sözleşme sisteminin özünde mevcuttur. Devletin, demokratik sistemin istikrarını ve etkililiğini güvence altına almak için, kendisini korumak üzere kapsam ve sonuçlarını dikkatlice değerlendireceği belirli tedbirler alması gerekebilir (*Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, §§ 99-100; *Petropavlovskis/Letonya*, 2015, §§ 71-72).

8. "Hakların kötüye kullanılmasını" yasaklayan 17. madde, ister bir "Devlet", ister bir "topluluk" veya "kişi" tarafından gerçekleştirilmiş olsun, temel hak ve özgürlükleri yok eden veya haksız olarak kısıtlayan eylem ve faaliyetlerle mücadele etmeye yönelik araçların demokrasilere sağlanmasını amaçlamaktadır (*Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016, § 68).

9. 17. madde, ayrıca, Sözleşme mekanizmasının korunması ile de ilgilidir (*Zambrano/Fransa* (k.k.), 2021, § 37).

# II. Genel İlkeler

## A. 17. Maddenin Muhatapları

### 1. Devletler

10. 17. maddede Devletlere yapılan atıf bakımından, "Devlet" kelimesi mutlak surette Sözleşme'ye Taraf Devletleri ifade etmektedir (*Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016, § 71).

11. 17. maddenin iki etkisi bulunmaktadır. İlk olarak, 17. madde Sözleşme'de güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi amacıyla herhangi bir Sözleşme hükmünün Taraf Devletlerce kullanılmasını engellemektedir. İkinci olarak, 17. madde bir Sözleşme hükmünün güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin Sözleşme'de öngörülenden daha geniş ölçüde sınırlandırılması amacıyla söz konusu hükme Taraf Devletlerce dayanılmasını engellemektedir (*Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016, § 71).

12. Bir Devletin söz konusu hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya Sözleşme'de öngörülenden daha geniş ölçüde sınırlandırılmasını hedefleyen bir biçimde hareket ettiği iddiası ileri sürülürken 17. maddeye dayanıldığı durumlar söz konusu olmuştur (*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, § 222). Şu ana kadar, hiçbir Devlet hakkında bu gerekçeden ötürü ihlal kararı verilmemiştir.

13. Mahkeme bazı davalarda, Sözleşme'nin esasa ilişkin hükümleri kapsamındaki tespitlerine atıfta bulunarak, davanın 17. madde açısından ayrıca incelenmesini gerekli görmemiştir (*Engel ve Diğerleri/ Hollanda*, 1976, § 104; *Sporrong ve Lönnroth/İsveç*, 1982, § 76; *Ulusoy ve Diğerleri/ Türkiye*, 2007, § 59). Nitekim 17. madde kapsamında bir sorunun ortaya çıkması için, ilgili şikâyet, Sözleşme ve Protokollerinin diğer hükümlerinin ihlal edildiği iddialarının ötesine geçmelidir (*Maggio ve Diğerleri/İtalya*(k.k.), 2010).

14. Diğer birtakım davalarda ise Mahkeme bu tür şikâyetleri, davalı Devletin kasıtlı olarak, başvuran tarafından ileri sürülen haklardan herhangi birini yok etmeyi veya söz konusu hakları Sözleşme'de öngörülenden daha geniş ölçüde sınırlandırmayı amaçladığına dair yeterli delil bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir (*Bîrsan/Romanya* (k.k.), 2016, § 71; *Seurot/Fransa* (k.k.), 2004; *Preda ve Dardari/İtalya* (k.k.), 1999; ayrıca bk. *X., Y. ve Z./Birleşik Krallık*, 1982, Komisyon kararı; *Contrada/İtalya*, 1997, Komisyon kararı).

15. İhtilaf konusu önlemlerin Sözleşme'ye uygunluğunun yerel makamlarca doğrulanması nedeniyle 17. maddenin ihlal edildiğini iddia eden bir şikâyet, söz konusu maddenin kapsamı dışındadır (*Mărgărit ve Diğerleri/Romanya (k.k.)[Komite], 2019,* § 47; *AEI Investment Industry S.R.L.ve Diğerleri/Romanya* ( k.k.)[Komite], 2020, § 51).

16. *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD] (2016) davasında başvuran, tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan eden "Transdinyester Moldova Cumhuriyeti" tarafından getirilen ve Sözleşme'de belirtilen hakların hiçbirinin tanınmadığı hukuka aykırı rejime her iki davalı Devlet tarafından müsamaha gösterildiği gerekçesiyle 17. maddenin ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, söz konusu şikâyetin 17. maddenin kapsamı dışında olduğunu değerlendirmiştir (§ 223).

17. *Ashingdane/Birleşik Krallık* (1985) davasında, akıl hastalığı olan başvuran, sıradan bir psikiyatri hastanesine geç nakledilmesinden ötürü, ruh sağlığı için gerekli olandan daha uzun bir süre, yani on dokuz ay boyunca özel bir psikiyatri hastanesinde daha katı bir rejime maruz kalmıştır. Başvuranın daha katı bir rejim uygulayan özel hastanede tutulduğu yer ve koşullar "akıl hastası kişilerin yasaya uygun olarak tutulması" durumunda söz konusu olabilen yer ve koşullara aykırı olmadığından, Mahkeme 17. maddeye aykırı olarak başvuranın kişisel özgürlük ve güvenlik hakkının 5 § 1 (e) maddesinde öngörülenden daha geniş ölçüde sınırlandırıldığını tespit etmemiştir (§ 47).

### 2. Topluluklar ve Kişiler

18. Topluluklar ve kişiler bakımından ise 17. maddenin amacı, topluluk ve kişilerin Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden herhangi birini yok etmeyi hedefleyen bir faaliyet veya eylemde bulunmaya yönelik bir hakkı Sözleşme'den türetmelerini imkânsız kılmaktır (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, 1961, Hukuki Değerlendirme" bölümde § 7; *Orban ve Diğerleri/Fransa*, 2009, § 33; *Paksas/Litvanya* [BD], 2011, § 87; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 30; *Šimunić/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 37; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, § 92; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 38).

19. Bu Rehberin geri kalan kısmında, 17. madde topluluk ve kişilere uygulandığı şekliyle ele alınacaktır.

## B. Hakların Kötüye Kullanılması

### 1. Hakların Kötüye Kullanılması Kavramı

20. "Kötüye kullanma" kavramı 17. maddede ve 35 § 3 (a) maddesinde (bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması) yer almaktadır. Bu kavram, bir hakkı elinde bulunduran kişi tarafından söz konusu hakkın verilme/öngörülme amacıyla açıkça tutarsız olan veya bu amaca aykırı olan bir biçimde hakkın zararlı kullanımı şeklindeki genel hukuk teorisi kapsamındaki olağan anlamını barındırmaktadır (*Miroļubovs ve Diğerleri/Letonya*, 2009, §§ 62 ve 65; *S.A.S./Fransa* [BD], 2014, § 66).

21. Mahkeme, belirli bir davranışın hakların kötüye kullanılması anlamına gelip gelmediğini tespit etmek üzere, başvuranın Sözleşme'ye dayanırken izlediği hedefleri ve söz konusu hedeflerin Sözleşme'ye uygunluğunu ayrıntılı bir şekilde incelemektedir (*Kilin/Rusya,* 2021, § 72).

22. Başvuranın bir Sözleşme hükmünün güvence altına aldığı haktan, aşağıdaki eylemleri meşru göstermek, desteklemek veya gerçekleştirmek için faydalanarak ilgili Sözleşme hükmünü gerçek amacından saptırmayı hedeflediği hallerle 17. madde alakalı olmaktadır:

- Sözleşme'nin lafzına ve ruhuna aykırı eylemler (*M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013; *W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004; *Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.), 2005); *Pastörs /Almanya*, 2019, § 46);
- Demokrasiyle ve/veya Sözleşme'nin temel değerleriyle bağdaşmayan eylemler (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 114; *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Norwood/ Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 48; *Romanov/Ukrayna* [Komite], 2020, § 164; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 138; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 57);
- Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükleri ihlal eden eylemler (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, 1961, "Hukuki Değerlendirme" bölümünde § 7; *Varela Geis/İspanya*, 2013, § 40; *Molnar/Romanya* (k.k.), 2012).

23. Bu tür eylemlere izin verilmesi halinde, söz konusu eylemler Sözleşme'de belirtilen hak ve özgürlüklerin yok edilmesine katkıda bulunacaktır (*Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013).

24. Davalı Devletin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 18. maddesine aykırı olarak yetkisini açıkça kötüye kullandığının tespit edildiği durumlar dahi Mahkemeyi, başvuranın belirli davranışının, 17. madde anlamında hakların kötüye kullanılması anlamına gelip gelmediğini incelemekten muaf tutmaz (*Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 487-488 ve 638-640).

### 2. Hakların Kötüye Kullanılması ve Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması (35 § 3 (a) Maddesi)

25. Bir başvuranın Sözleşme kapsamındaki haklarını, Sözleşme tarafından korunan hak ve değerleri açıkça ihlal edecek şekilde ileri sürmeyi amaçlaması halinde, bu tür bir davranış 35 § 3 (a) maddesi anlamında bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak nitelendirilebilir (*Koch/Polonya* (k.k.), 2017, § 32; ayrıca bk. Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, "Başvuru hakkının kötüye

kullanılması" başlığı).

26. *Koch/Polonya* (k.k.) (2017) davasında, başvuran kızının gerçek babası olmadığını kanıtlamak üzere eski karısının ve kızının saç örneklerini almak için güç kullanımına başvurmuştur. Başvuran Sözleşme kapsamındaki yargılamalarda 6 ve 8. maddeler bağlamında, babalıktan feragat için yerel mahkemeler önünde dava açamadığından şikâyetçi olmuştur. 17. maddeyi dikkate alan Mahkeme, davanın istisnai koşulları altında, diğer kişilerin Sözleşme kapsamındaki hakları ihlal edilerek edinilen delillere dayalı olarak Mahkeme önünde 8. maddeyi ileri süren başvuranın bireysel başvuru hakkını kötüye kullandığını tespit etmiştir (§§ 31-34).

27. *Zambrano/Fransa* (k.k.) (2021) davasında, Mahkeme, Covid-19 sağlık kartı uygulamasını protesto eden bir internet kampanyası yoluyla çok sayıda benzer başvuruda bulunulmasına neden olan bir kişi tarafından sunulan tamamen aktivist bir dilekçeyi ele almıştır. Mahkeme, bu dilekçenin, Sözleşme'nin 35 § 3 (a) maddesi anlamında bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geldiğini tespit etmiştir. Zira net ifadelerle dile getirilmiş olan başvuranın izlediği amaç, davayı kazanmak değil, Sözleşme sistemine kasıtlı olarak zarar vermeye ve Mahkeme sistemini "etkisiz" hale getirmeye çalışmaktı. Başvuranın yapay bir şekilde toplu davalar oluşturma teşebbüsündeki yaklaşımı, bireysel başvuru hakkının amacına ve daha genel olarak, Sözleşme'nin ruhuna ve Sözleşme ile izlenen amaçlara açıkça aykırıydı. Mahkeme, diğer başvurularla ilgili olarak Sözleşme'nin 19. maddesi kapsamındaki görevini yerine getirmeyi sürdürme endişesinden hareketle, Sözleşme'nin 17. maddesine dayanmış ve bu madde hükümlerinin de Sözleşme mekanizmasını korumayı amaçladığını belirtmiştir (§§ 36-38).

## 3. Sözleşme'nin Temel Değerleri

28. Mahkeme, başvuranın davranış ve hedeflerini 17. madde ışığında değerlendirirken, Sözleşme'de belirtilen ve güvence altına alınan değerleri, özellikle Sözleşme'nin Önsöz bölümünde belirtildiği şekliyle dikkate alır (*Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 136; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015) ve ayrıca aşağıdakiler gibi Sözleşme'nin ve demokratik bir toplumun temelinde bulunan temel idealleri ve değerleri göz önünde bulunur (*Lehideux ve Isorni/Fransa*, 1998, § 53; *Paksas/Litvanya* [BD], 2011, § 87; *Romanov /Ukrayna* [Komite], 2020, § 164):

- adalet ve barış (*M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *D.I./Almanya*, 1996, Komisyon kararı; *Marais/Fransa*, 1996, Komisyon kararı; *Karatas ve Sari/Fransa*, 1998, Komisyon kararı; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 103);
- etkin siyasi demokrasi ve serbest seçimler (*Romanov /Ukrayna* [Committee], 2020, § 164; *Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, §§ 98-99; *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003, § 99; *Kühnen/Almanya*, 1988, Komisyon kararı);
- uluslararası çatışmaların barışçıl yollarla çözümü ve insan yaşamının kutsallığı (*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012, § 74; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013, § 106);
- hoşgörü, toplumsal barış ve ayrımcılık yapmama (*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 103);
- cinsiyet eşitliği (*Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013, § 110);
- toplumun bireylerinin ırk ayrımı olmaksızın bir arada yaşamaları (*Vona/Macaristan*, 2013, § 57).

## 4. 17. Madde ile Yasaklanan Hedefler

29. 17. madde, başvuranların aşağıdakiler anlamına gelen veya bunlarla nitelendirilebilecek olan eylemleri gerçekleştirmek, desteklemek ve/veya meşru göstermek için Sözleşme'ye dayanmalarını engellemektedir:

- nefret (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, §§ 115 ve 230; *Molnar/Romanya* (k.k.), 2012; *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017); *Lilliendahl /İzlanda* (k.k.), 2020, § 39); *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 56);
- şiddet (*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012, § 73; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013, § 106; *Kaptan/İsviçre* (k.k.), 2001; *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017); *Romanov /Ukrayna* [Komite], 2020, §§ 163-166; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 56);
- yabancı düşmanlığı ve ırk ayrımcılığı (*Jersild/Danimarka*,1994, § 35; *Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda*, 1979, Komisyon kararı; *Féret/Belçika*, 2009; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 134);
- Yahudi karşıtlığı (*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004);
- islamofobi (*Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Seurot/Fransa* (k.k.),2004; *Soulas ve Diğerleri/Fransa*, 2008; *Zemmour/Fransa*, 2022);
- terörizm ve savaş suçları (*Orban ve Diğerleri/Fransa*, 2009, § 35; *Leroy/Fransa*, 2008, § 27; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, §§ 46-47);
- Yahudilere uygulanan soykırım gibi açıkça ortaya çıkarılmış tarihi olayların inkâr edilmesi veya değiştirilerek aktarılması (*Lehideux ve Isorni/Fransa*, 1998, § 47; *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.), 2005);
- Yahudilere uygulanan soykırımın, bir savaşın ve/veya totaliter bir rejimin mağdurlarının aşağılanması (*Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.), 2005; *Fatullayev/Azerbaycan*, 2010, § 81; *Vajnai/Macaristan*, 2008, § 25; *Fáber/Macaristan*, 2012, § 58); *Pastörs/Almanya* [Komite], 2019, § 39);
- totaliter ideolojiler ve demokrasiyle bağdaşmayan diğer siyasi fikirler (*Lehideux ve Isorni/Fransa*, 1998, § 53; *Vona/Macaristan*, 2013, § 36; *Vajnai/Macaristan*, 2008, § 25; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013, §§ 108-113; *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003, § 132; *Schimanek/Avusturya* (k.k.), 2000; *Kühnen/ Almanya*, 1988, Komisyon kararı; *Alman Komünist Partisi (KPD)/Almanya*, 1957, Komisyon kararı).

30. Başvuranın yukarıda belirtilen hedeflerden biri veya daha fazlasını izlemesi halinde 17. madde alakalı olmaktadır. Fakat Mahkeme, bu tür meseleleri 17. maddeye dayanmaksızın ele almayı da tercih edebilmektedir (*Zana/Türkiye*, 1997; *Sürek/Türkiye (no. 1)* [BD], 1999; *Balsytė-Lideikienė/Litvanya*, 2008; *Vejdeland ve Diğerleri/İsveç* ,2012; *Smajić/Bosna Hersek* (k.k.), 2018; ayrıca bk. Sözleşme'nin 11. maddesine ve 10. maddesine ilişkin İçtihat Rehberleri).

31. Bir başvuranın farklı nitelikte hedefler izlemesi halinde, söz konusu hedeflerin menfur olması muhtemel olsa dahi 17. madde devreye girmemektedir.

32. *Paksas/Litvanya* [BD] (2011) davasında, eski Litvanya Cumhurbaşkanı olan başvuranın meclis soruşturması akabinde görevden alınması sonucunda, cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerine katılması yasaklanmıştır. Başvuran cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı sırada, hukuka aykırı şekilde ve kendi kişisel amaçlarına yönelik olarak bir Rus iş adamına Litvanya vatandaşlığı vermiş, bu kişiye bir Devlet sırrını açıklamış ve kendi konumunu kullanarak yakın tanıdıklarının menfaati için bir özel şirket üzerinde nüfuzunu kötüye kullanmıştır. Hükümet, başvuranın gerçek hedefinin, siyasi intikam almak ve yeniden cumhurbaşkanı seçilmek için Sözleşme mekanizmasını kullanmak olduğunu beyan etmiştir. Fakat Mahkeme, söz konusu iddianın geçerli olmadığını tespit etmiştir; zira başvuranın 17. maddede yasaklanan hedeflerle aynı nitelikteki bir hedefi izlediğine dair herhangi bir emare bulunmamıştır (§ 89). Mahkeme, başvuranın men edilmesinin Litvanya'nın demokratik düzeninin korunması için önemli olduğuna iknâ olmamış ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 107).

33. *Palusinski/Polonya* (k.k.) (2006) davasında, başvuran uyuşturucu maddeleri akıl ve beden sağlığına faydalı olarak tarif ettiği ve kullanıcıları uyuşturucu madde kullanmaya teşvik ettiği kitabı nedeniyle mahkûm edilmiştir. Başvuran tarafından ifade edilen görüşler ulusal uyuşturucu karşıtı politikaya aykırı olsa da, Hükümetin başvuranın başvurusunun 17. madde anlamında hakların kötüye kullanımı olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki argümanı Mahkemeyi iknâ etmemiştir. Dolayısıyla, başvuran 10. maddeye dayanabilmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvuranın mahkûmiyetinin sağlık ve ahlâkın korunması meşru hedefiyle orantılı olduğunu tespit ederek, başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

34. *Rubins/Letonya*, (2015) davasında, bir üniversitede profesör olan başvuran, bağlı olduğu anabilim dalının kaldırılmasına ilişkin bir ihtilaf kapsamında, ihtilafın kendi sunduğu şartlar altında çözülmemesi halinde intihal ve Devlet kaynaklarının hatalı yönetimi konularında kamuoyuna açıklama yapma niyetinde olduğunu rektöre bildirdikten sonra görevden alınmıştır. Hükümet, başvuranın işverenine gönderdiği e-postanın şantaj ve açık tehditler içerdiğini ve dolayısıyla 10. maddenin sunduğu korumadan yararlanamayacağını iddia etmiştir. Hükümet, Yahudilere uygulanan soykırımın inkârı ve bununla bağlantılı davalarda benimsenen yaklaşımın çok kısıtlı bir şekilde yorumlanmaması gerektiğini ileri sürerek, Mahkemeyi 17. maddeyi uygulamaya davet etmiştir. Mahkeme bu öneriyi kabul etmemiştir; zira metni incelendiğinde ihtilaf konusu e-postada demokratik bir toplumun ideallerini ve değerlerini zayıflatma veya yok etmeyi hedefleyen herhangi bir unsur tespit etmemiştir (§§ 41 ve 48). Sonuç olarak Mahkeme, 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

35. *Katamadze/Gürcistan* (k.k.) (2006) davasında, bir gazeteci olan başvuran, diğer gazeteciler hakkında yanlış bilgiler ve kırıcı yorumlar yayımladığı için mahkûm edilmiştir. Hükümet, tek hedefi ilgili kişilerin onurlarını kırmak ve haklarını yok etmek olan başvuranın ifade özgürlüğünü kötüye kullandığını ileri sürmüştür. Mahkeme, Hükümetin argümanlarının 10. maddenin 2. fıkrası kapsamına girdiğini tespit etmiş ve söz konusu argümanları ayrıca 17. madde altında incelemeyi gerekli görmemiştir. Başvuranın, kullandığı ifadelerin haksız bir kişisel saldırı teşkil etmediğini ortaya koyamaması nedeniyle, başvuru açıkça dayanaktan yoksun bulunmuştur.

36. Mahkeme, yetkililere yönelik iftira niteliğinde ihbarlar *Wojczuk/Polonya*, 2021, § 44) ve asılsız ithamlar içeren suç duyuruları *Tepljakov/Estonya* (k.k.), 2021, § 30) bağlamında, 17. Maddeyi uygulamayı reddeden aynı yaklaşımı izlemiştir.

## 5. Bağlamın Önemi

37. Mahkeme, başvuranın 17. madde ile yasaklanan hedeflerden herhangi birini izleyip izlemediğini tespit etmek üzere başvuranın eylemlerinin bir bütün olarak "ana içeriğini", "genel niteliğini" veya "genel anlamını" (*M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015, § 41; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *Seurot/Fransa* (k.k.), 2004); ve *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 47) "yakın ve daha geniş bağlamını" (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 239) incelemektedir (özellikle yakın bağlam için bk. *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri/Türkiye*, 2022). İlgili bağlam, öncelikli olarak, ihtilaf konusu eylemlerin gerçekleştiği ülkenin bağlamıdır (*Zhablyanov /Bulgaristan*, 2023, § 78; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 51).

38. Bu bakımdan, Mahkeme, ayrıca, yerel mahkemelerin, davayı, Hükümet tarafından ileri sürüldüğü üzere, başvuranın izlediği yasaklanan belirli amaç açısından inceleyip incelemediklerini de dikkate alabilir ( *Mammadov/Azerbaycan* [Komite], 2020, § 41).

39. Şoke edici ve kırıcı olsa da Sözleşme'nin koruması altında olan bir dil veya davranış ile demokratik bir toplumda hoşgörüyle karşılanma hakkını kaybeden bir dil veya davranış arasında anlamlı bir ayrım yapılabilmesi ancak bağlamın dikkatli bir şekilde incelenmesiyle mümkün olabilir (*Vajnai /Macaristan*, 2008, § 53; *Fáber/Macaristan*, 2012, § 36). İhtilaf konusu davranışın yeri ve zamanı da bu bakımdan önemli bir rol oynamaktadır (aynı kararda, § 55).

40. Mahkeme, ayrıca, ihtilaf konusu davranış veya konuşmanın hedef aldığı topluluğun niteliğini ve özellikle, hedef alınan topluluğun özel ulusal bağlamda yeterince kabul görmemeleri ve/veya böylesi bir grubun tarihsel olarak maruz kaldığı ve maruz kalmaya devam ettiği ötekileştirme ve mağduriyet nedeniyle daha fazla korumaya gereksinimleri olup olmadığını da dikkate alır (örneğin, toplumsal cinsiyete ve cinsiyete dayalı azınlıklar) (*Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 51).

41. Mahkeme, ihtilaf konusu eylemlerin modern Avrupa toplumunda büyük öneme sahip bir konuyla doğrudan ilgili olup olmadığını da göz önünde bulundurmaktadır (örneğin, cinsel yönelimlerine bakılmaksızın insanların onurunun ve insani değerlerinin korunması) ( *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 55).

## 6. İhtilaf Konusu Davranışın Etkisi

42. Mahkeme, başvuranın davranışının Sözleşme kapsamındaki hakların kötüye kullanılması anlamına gelip gelmediğine karar verirken söz konusu davranışın etkisini dikkate alabilir.

43. Örneğin, *Open Door ve Dublin Well Woman/İrlanda*, (1992) davasında, davalı Hükümet danışmanlık hizmeti sunan kuruluşların hamile kadınlara yurt dışındaki kürtaj tesislerine ilişkin bilgi vermelerini yasaklayan kararın gerekli olduğu argümanını ileri sürerken 17. maddeye dayanmış ve 10. maddenin henüz doğmamış olan çocuğun yaşam hakkını sınırlandıracak, ortadan kaldıracak veya ihlal edecek şekilde yorumlanmaması gerektiğini iddia etmiştir. Diğer bir deyişle Hükümet, 17. maddenin başvuranların bilgi yayma özgürlüklerini henüz doğmamış olan çocuğun yaşam hakkını ihlal edecek şekilde kullanmalarını engellediğini ileri sürmüştür. Mahkeme, söz konusu kararın İrlandalı kadınların yurt dışında kürtaj olmalarını engellemediğini ve kısıtlamayı amaçladığı bilgilere diğer kaynaklardan ulaşılabileceğini gözlemlemiştir. Dolayısıyla Mahkeme, yurt dışında yaptırılan kürtaj operasyonlarının mevcut düzeyde devam etmesini mümkün kılanın 10. maddenin yorumlanması değil, İrlanda'nın iç hukuku uygulama konusunda benimsediği yaklaşım olduğunu tespit etmiştir (§§ 76 ve 78-79). Mahkeme ayrıca, başvuran kuruluşlarda görev yapan danışmanların kürtajı savunmadıklarını veya teşvik etmediklerini ve bu türden bir danışmanlık aldıktan sonra hamileliği sonlandırma kararından vazgeçmiş olması muhtemel kadınların bulunduğu konusunda kuşku olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, iddia edilenin aksine bilgi sağlanması ile henüz başlamamış bir yaşamın ortadan kaldırılması arasında kesin bir bağlantı olmadığına işaret etmiştir (§ 75). Bu nedenle Mahkeme, başvuranların danışmanlık faaliyetlerinin henüz doğmamış olan çocukların yaşam hakkını yok etmeyi hedeflediği veya ilgili zamanda yurt dışında gerçekleştirilen kürtaj operasyonlarının düzeyi üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu ihtimallerini zımnen reddetmiştir. Mahkeme 17. maddeyi uygulamamaya karar vermiş ve ihtilaf konusu kararın geniş kapsamını ve orantısız niteliğini dikkate alarak 10. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 74 ve 80).

44. Mahkeme *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.) (2018) davasında, diğer hususların yanı sıra, başvuran şirketin televizyon yayıncılığı aracılığıyla geniş bir izleyici kitlesine terör faaliyetlerini destekleyen görüşleri yaydığını dikkate almış ve 17. madde uyarınca, başvurunun Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığını beyan etmiştir. Benzer şekilde, *Lenis/Yunanistan*(k.k.) (2023) davasında, Mahkeme, ihtilaf konusu nefret söyleminin zararlı sonuçlara yol açma potansiyelini incelemiş ve söz konusu nefret söyleminin internette geniş bir kitleye yayıldığını ve ayrıca bazı medya kuruluşları tarafından yinelendiğini kaydetmiştir (§§ 50 ve 55).

45. Bu bağlamda, başvuranın etkileme gücü de dikkate alınması gereken bir husustur. *Lenis/Yunanistan* (k.k.) (2023) davasında, Mahkeme, 17. maddeyi doğrudan uygularken, başvuranın Yunanistan halkının çoğunluğunun mensubu olduğu Ortodoks Kilisesinin üst düzey yetkilisi olduğu göz önüne alındığında, başvuranın birçok kişiyi etkileyebileceğini dikkate almıştır (§§ 49 ve 50).

46. Ayrıca, ihtilaf konusu bir davranışın önemsiz olduğu iddia edilen bir etkiye sahip olması, 17. maddenin uygulanabilirliğini ortadan kaldırmamaktadır.

47. Örneğin Mahkeme, *Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.) (2005) davasında, başvuranın Hitler'in ve Nasyonel Sosyalistlerin Yahudi soykırımındaki sorumluluğunu geniş bir kitle önünde değil, özel bir mektupta inkâr etmiş olmasının önemsiz olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme 17. madde gereğince, başvuranın söz konusu ifadelere ilişkin olarak 10. maddeye dayanmasının mümkün olmadığını tespit etmiş ve başvurunun Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmaz olduğuna karar vermiştir.

48. *R.L./İsviçre* (k.k.) (2003) davasında, polis memurları başvurana posta yoluyla gönderilen iki CD ve üç plağa, ırkçılık propagandası yaptığı, güç kullanımını desteklediği ve aşırıcı grupların radikalleştirilmesine hizmet edebileceği gerekçesiyle el koymuşlardır. Başvuran, sipariş edilen ürünlerin sadece kişisel kullanım amaçlı olduğunu ve herhangi bir ticari amaca hizmet etmediğini ileri

sürmüştür. Mahkeme 17. maddeye özü itibariyle dayanarak, bu tür materyallerin Sözleşme'nin temelinde bulunan değerleri hedef alması nedeniyle müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, başvuranın Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

49. Mahkeme, *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.) (2004) davasında, başvuranın Birleşik Krallık'taki tüm Müslümanlara yönelik aleni bir saldırı söylemi teşkil eden posterin ırk veya din temelinde bir gerginlikten fazla etkilenmeyen bir kırsal alanda sergilendiği ve dolayısıyla, tek bir Müslümanın dahi söz konusu posteri gördüğüne dair herhangi bir delil olmadığı yönündeki argümanına itibar etmemiştir. 17. madde doğrudan uygulanmış ve başvuru, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

50. *Romanov/Ukrayna* [Komite] (2020) davasında, Mahkeme, başvuranın ve müşterek sanıkların dağıttıkları ve anayasal düzene karşı silahlı ayaklanma çağrısında bulunan basılı materyalin böyle bir sonuca neden olması bir yana Devlete zarar verecek mahiyette olmadığı yönündeki görüşüne herhangi bir önem vermemiştir. Başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyeti, 17. maddenin doğrudan uygulanmasının bir sonucu olarak (konu bakımından (*ratione materiae*) bağdaşmadığı gerekçesiyle) reddedilmiştir (§§ 152 ve 160).

## C. 17. Maddenin Farklı Kullanımları

51. Bu zamana dek Mahkeme 17. maddeye, Sözleşme'nin 9, 10, 11, 13, 14, 35 § 3 (a) maddeleri ve Sözleşme'ye Ek 1 No'lu Protokol'ün 1 ve 3. maddeleri kapsamındaki meseleleri ele alırken başvurmuştur. Bir davanın mahiyetine bağlı olarak Mahkeme 17. maddeyi doğrudan uygulayabileceği gibi yorumlamaya yardımcı bir unsur olarak da kullanabilir.

### 1. Doğrudan Uygulama

52. Bir başvuranın Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden herhangi birini yok etmeyi hedefleyen bir eylem gerçekleştirmek veya bu tür bir faaliyette bulunmak için Sözleşme'nin esasa ilişkin hükümlerinden birinden yararlanmayı amaçlaması halinde Mahkeme 17. maddeyi uygular ve başvuranın şikâyetini Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmaz olduğu gerekçesiyle 35 § 3 ve 4 maddesi uyarınca reddeder (*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017, § 37; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 58).

53. Mahkeme 17. maddeyi re'sen uygulayabilir ve başvuruyu açıkça kabul edilemez bulabilir (*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Belkacem/ Belçika* (k.k.), 2017; *Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.), 2005; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018).Bir başvurunun davalı Hükümete bildirilmesi halinde, davalı Devletin 17. maddeye dayanarak bir itirazda bulunmaması, Mahkeme'nin bu maddenin doğrudan uygulanması meselesini incelemesini engellememektedir (*Romanov/Ukrayna* [Komite], 2020, § 161).

### 2. 17. Maddenin Tali Niteliği ve Etkisi

54. 17. madde ancak Sözleşme'nin esasa ilişkin hükümleriyle bağlantılı olarak uygulanabilir (*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, § 222).

55. 17. maddenin kapsamı negatiftir (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, 1961, "Hukuki Değerlendirme" bölümünde § 7). 17. madde, başvuranın Mahkeme önündeki yargılamalarda ileri sürmeyi amaçladığı ve Sözleşme'de yer alan hakkın kullanımını hükümsüz kılma etkisine sahiptir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 114; *Lilliendahl /İzlanda*(k.k.), 2020, § 25).

56. 17. madde, Sözleşme'nin korumasını kapsam dışı bırakma veya ortadan kaldırma işlevi görür (*Bingöl/Türkiye*, 2010, § 32). 17. madde gereğince, Sözleşme'de belirtilen hak ve özgürlüklerden herhangi birini yok etmeyi hedefleyen bir eylem veya faaliyet bakımından Sözleşme'nin ilgili esasa ilişkin hükmünün sağladığı koruma ortadan kaldırılır ve dolayısıyla, söz konusu hüküm uygulanamaz hale gelir.

## 3. Uygulamanın Kapsamı

57. 17. madde, Sözleşme'de belirtilen hak ve özgürlükleri yok etmeyi amaçlayan kişileri Sözleşme'de güvence altına alınan hak ve özgürlüklere ilişkin genel korumadan yoksun kılmaz. 17. madde sadece, bu tür kişilerin Sözleşme'de belirtilen hak ve özgürlüklerden herhangi birini yok etmeyi hedefleyen bir faaliyette bulunmak veya bu tür bir eylem gerçekleştirmek için Sözleşme'den bir hak türetmelerini engeller (*Lawless/İrlanda*, 1959, Komisyon raporu, § 141).

58. Bir bakıma 17. maddenin kapsamı sınırlıdır; 17. madde üye Devletlerin demokratik sistemini tehdit eden kişiler açısından, ancak bu tür bir tehdidin ciddiyeti ve süresiyle mutlak surette orantılı bir ölçüye kadar uygulanabilir (*De Becker/Belçika*, 1960, Komisyon raporu, § 279).

59. Özellikle, 17. madde sadece kişinin belirli bir anda totaliter kanaatler sergilediği ve buna uygun şekilde davrandığı gerekçesiyle kişinin hak ve özgürlüklerinden kalıcı olarak mahrum bırakılması amacıyla kullanılamaz (*De Becker/Belçika*, 1960, Komisyon raporu, § 279).

60. *De Becker/Belçika* (1960, Komisyon raporu) davasında, bir gazeteci olan başvuran İkinci Dünya Savaşı sırasında Belçika'da Alman makamlarıyla iş birliği yapmaktan mahkûm edilmesi sonucunda mesleğini icra edememiştir. Başvuranın geçmişteki davranışlarının 17. maddenin kapsamına girdiği değerlendirilebilecek olmakla birlikte, başvuranın davasının Komisyon tarafından incelendiği yıl olan 1960 itibarıyla, başvuranın ifade özgürlüğünü örneğin Nazi rejimini övmek suretiyle kötüye kullanmak için geri kazanmaya çalıştığına dair herhangi bir delil tespit edilmemiştir. Dolayısıyla Komisyon 17. maddeyi uygulamayı reddetmiş ve başvuranın şikâyetinin esasını 10. madde kapsamında incelemiştir.

61. Mahkeme, *Ždanoka/Letonya* [BD] (2006) davasında aynı tutumu benimsemiştir. Söz konusu davada, Komünist Parti'nin öncü üyelerinden biri olan başvuran, söz konusu parti bünyesinde yürüttüğü ve partinin 1991 yılında darbe teşebbüsünde bulunmasından sonra dahi devam eden faaliyetlerinden ötürü seçimle getirildiği görevinden alınmıştır. Mahkemenin ilgili Dairesi başvuranın 10 ve 11. maddeler kapsamındaki şikâyetlerini incelerken 17. maddeyi uygulamayı reddetmiştir; zira ihtilaf konusu tedbir başvuranın geçmişteki siyasete katılımına dayalı olarak uygulanmış fakat başvuranın mevcut kamusal faaliyetlerinde Sözleşme'nin temel değerlerine aykırılık tespit edilmemiştir (Daire kararı, § 109). Davanın havale edildiği Büyük Daire bu bağlamda 17. maddenin uygulanabilirliği meselesini ele almamıştır; zira Büyük Daire davayı 10 ve 11. maddeler açısından incelememeye karar vermiştir (Büyük Daire kararı, § 141). Fakat Büyük Daire, 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğini tespit ederken 17. maddeye atıfta bulunmuştur. (Büyük Daire'nin kararı aşağıda III. bölümde "Komünizm" başlığı altında daha ayrıntılı olarak incelenmektedir.)

62. Genel bir ilke olarak, Mahkeme bir davanın kapsamının ötesine geçen meseleler hakkında karar vermemeye dikkat etmektedir. Mahkeme 17. maddenin uygulanabilirliği hakkında karar verirken tutarlı olarak, yasaklanan hedeflerin dava konusu olaylarla ilgili veya eş zamanlı olmakla birlikte esasen davanın kapsamına girmeyen tezahürlerini dikkate almamaktadır. *Ifandiev/Bulgaristan* (2019) davası söz konusu ilkeye dair bir örnek sunmaktadır: başvuran Zion'un Gölgesi (*The Shadow of Zion*) isimli kitabında yer alan, sendika başkanının bir farmason ve eski istihbarat teşkilatlarıyla bağlantılı bir komünist olduğu şeklindeki gerçeği yansıtmayan ifadeleri nedeniyle hukuki açıdan sorumlu tutulmuştur. Hükümet, söz konusu kitapta Yahudi karşıtlığının telkin edildiğini ve başvuranın Mahkeme önündeki başvurusuna konu olan ifadelerinin, yazılarının genel içeriği kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Fakat Mahkeme bu argümana katılmamıştır. Mahkeme, Hükümetin 17. maddeye ilişkin iddialarının, başvuranın hukuki açıdan sorumlu tutulmasıyla sonuçlanan "ihtilaf konusu ifadeler" ile ilgili olmadığını kaydederek, 17. maddeyi uygulamayı reddetmiş ve sendika başkanına ödenmesine hükmedilen tazminat miktarının açıkça orantısız olduğu gerekçesiyle 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 22-25).

63. Benzer gerekçelerle, Mahkeme, *Mukhin/Rusya* (2021) davasında, 17. madde kapsamındaki itirazın uygun bir şekilde dile getirildiği hususunda tereddütleri olmuştur. Bu dava, bir gazete editörünün mevcut siyasi rejimin "ortadan kaldırılması" çağrısında bulunan üçüncü bir tarafın metnini yayınladığı gerekçesiyle mahkûm edilmesi ile ilgilidir. Hükümet, 17. maddeye dayanarak, ihtilaf konusu metnin ve diğer materyallerin, kamu düzenini etkilemenin dışında, Rusya'nın çok etnikli halkına hakaret etmeyi

ve etnik kargaşayı teşvik etmeyi amaçladığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Mahkeme, söz konusu metnin içerdiği ırkçı ve Yahudi karşıtı söylemin, başvuranın mahkûmiyetini haklı kılan bir dayanak teşkil etmediğini gözlemlemiştir. Genel olarak, Hükümet, beyanlarında, özellikle başvuranın kovuşturulması ile ilgili herhangi bir olgusal veya yasal konudan bahsetmemiştir. Her halükarda, itiraz, başvuranın editoryal tercihlerinin Sözleşme'nin değerlerine açıkça aykırı olan amaçlar doğrultusunda ifade özgürlüğü hakkını kullanmaya yönelik olduğunun açık olmaması nedeniyle reddedilmiştir (§§ 83-84 ve 129). Sonuç olarak, başvuranın mahkûmiyetinin yeterli gerekçe içermediği ve dolayısıyla, Sözleşme'nin 10. maddesine aykırı olduğu tespit edilmiştir.

## 4. 17. Maddenin Kapsamında Olmayan Haklar

64. 17. maddenin genel amacına ulaşılabilmesi için (bk. yukarıda "Giriş"), Sözleşme'de güvence altına alınan hak ve özgürlüklerden herhangi birini yok etmeye yönelik faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen kişilerin söz konusu hak ve özgürlüklerin her birinden yoksun bırakılması gerekli değildir (*Lawless/ İrland (no. 3)*, 1961, "Hukuki Değerlendirme" bölümünde § 6; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 30; *Šimunić/ Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 37; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, § 93; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 38).

65. Bu tür kişiler, bir Sözleşme hükmünü ileri sürdüklerinde ilgili hüküm "Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden herhangi birini" yok etmeyi hedefleyen faaliyetlerde bulunmaya yönelik bir hakkı türetme girişimini kolaylaştırmıyorsa, söz konusu Sözleşme hükmünden yararlanma imkânına sahiplerdir. Söz konusu hükümler kamu makamlarının tüm bireylere karşı görevlerine ilişkindir. 17. maddenin bu tür görevler üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır (*Lawless/İrlanda*, 1959, Komisyon raporu, § 141).

66. Özellikle, negatif bir kapsama sahip olan 17. madde, kişileri Sözleşme'nin 5, 6 ve 7. maddelerinde güvence altına alınan temel bireysel haklardan yoksun bıraktığı şeklinde karşıt yönde anlaşılmamalıdır (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, 1961, "Hukuki Değerlendirme" bölümünde § 7; *Varela Geis/İspanya*, 2013, § 40; *Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012, § 85; *Marini/Arnavutluk*, 2007, § 90; *Ould Dah/Fransa* (k.k.), 2009).

67. *Lawless/İrlanda (no. 3)* (1961) davasında, başvuran yakalandığı tarih itibarıyla, Kuzey İrlanda'daki İngiliz egemenliğini sonlandırmak üzere şiddet eylemlerinde bulunan İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun faaliyetlerine bizzat katılmaktaydı. Başvuran herhangi bir suçlama yöneltilmeksizin veya yargılama yapılmaksızın, Devlete Karşı İşlenen Suçlar Hakkında Kanun uyarınca birkaç ay boyunca tutuklu kalmıştır. Hükümetin 17. maddenin koşulları kapsamına giren faaliyetlerde bulunan bir Devlet, grup veya kişinin Sözleşme hükümlerinin hiçbirine dayanamayacağı yönündeki beyanları ne Komisyon ne de Mahkeme tarafından kabul görmüştür. Sözleşme organları bunun yerine, 17. maddenin başvuranın 5 ve 6. maddelerin sağladığı korumayı talep etmesini engellemediği görüşünü benimsemiştir. Başvuranın Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklere aykırı eylemleri meşru göstermek veya bu tür eylemlerde bulunmak için Sözleşme'ye dayanmaması, fakat 5 ve 6. maddeler tarafından sunulan güvencelerden mahrum bırakıldığından şikâyet etmesi nedeniyle 17. maddenin uygulanamayacağına karar verilmiştir ("Hukuki Değerlendirme" bölümünde §§ 5-7).

68. *Varela Geis/İspanya* (2013) davasında, bir kitabevi sahibi olan başvuran, dükkânında satılan yayınların çoğunda Nasyonel Sosyalizmin övülmesi, Yahudilere yönelik soykırımın inkâr edilmesi ve Yahudi topluluğuna karşı ayrımcılık ve nefrete teşvik bulunması nedeniyle "soykırımı meşru göstermek" suçundan mahkûm edilmiştir. Hükümet, başvuranın el konulan materyallerinin tamamında iletilen mesajın Sözleşme'nin ruhuna ve lafzına aykırı olduğunu ileri sürerek, Mahkemeden başvuruyu kabul edilemez bulmasını talep etmiştir. Mahkeme, başvuranın Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükleri ihlal eden eylemleri meşru göstermek veya bu tür eylemlerde bulunmak için Sözleşme'ye dayanmadığını, fakat 6. madde tarafından sunulan güvencelerden mahrum bırakıldığından şikâyet ettiğini gözlemlemiştir. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 17. maddesinin uygulanamayacağına karar verilmiştir (§§ 29 ve 40).

69. Benzer şekilde Mahkeme, *Marini/Arnavutluk* (2007) davasında, başvuranın Mahkemeden yerel mahkemelerin kararlarını anayasaya aykırı bulmasını talep etmesi bakımından 6. madde hükümlerine dayanmasının 17. madde tarafından engellendiğine yönelik olarak Hükümet tarafından ileri sürülen

itirazı reddetmiştir (§§ 87-91).

70. *Ould Dah/Fransa* (k.k.) (2009) davasında, Moritanyalı bir subay olan başvuran, Moritanya'da gerçekleştirilen ve Moritanya af yasası kapsamına giren işkence eylemlerinden ötürü bir Fransız mahkemesi tarafından mahkûm edilmiştir. Başvuran Fransız mahkemesinin 7. maddeye aykırı olarak, Moritanya hukukundan ziyade Fransız hukukunu uyguladığından şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, başvuranın 3. maddeye aykırı eylemlerde bulunmasına rağmen, 7. maddeye dayanmasının 17. madde tarafından engellenemeyeceğine karar vermiştir.

## 5. 17. Maddenin Kapsamında Olan Haklar

71. İleri sürülmeleri halinde "Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden herhangi birini" yok etmeyi hedefleyen faaliyetlerde bulunmaya yönelik bir hakkın kendilerinden türetilmesi girişimini kolaylaştıran haklar 17. maddenin kapsamına girmektedir (*Lawless/İrlanda (no. 3)*, 1961, "Hukuki Değerlendirme" bölümünde § 6; *Preda ve Dardari/İtalya* (k.k.), 1999; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, § 93).

72. Sözleşme organları şu ana kadar 17. maddeyi aşağıdaki esasa ilişkin hükümlerle bağlantılı olarak uygulamıştır. Bu hükümler aşağıdaki gibidir:

- 9. madde (*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013; *Alman Komünist Partisi (KPD)/Almanya*, 1957, Komisyon kararı ;*Vasilyev ve Diğerleri/Rusya* [Komite], 2020);
- 10. madde (*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017; *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015; *Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013; *Alman Komünist Partisi (KPD)/ Almanya*, 1957, Komisyon kararı; *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda*, 1979, Komisyon kararı; *Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.), 2005; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018 ; *Romanov /Ukrayna* [Komite], 2020; *Vasilyev ve Diğerleri/Rusya* [Komite], 2020); *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023).
- 11. madde (*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013; *W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa, 2020,* § 139; *Alman Komünist Partisi (KPD)/Almanya*, 1957, Komisyon kararı; *Vasilyev ve Diğerleri/Rusya* [Komite], 2020);
- 14. maddeyle bağlantılı olarak 13. madde (*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012);
- 9, 10 ve/veya 11. maddelerle bağlantılı olarak 14. madde (*Kasymakhunov ve Saybatalov /Rusya*, 2013; *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004; *Vasilyev ve Diğerleri/Rusya* [Komite], 2020);
- 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi (*Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda*, 1979, Komisyon kararı).

73. Başvuranların anılan hükümler kapsamındaki şikâyetleri, Sözleşme hükümleri ile konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

## 6. 17. Maddenin Uygulanması Gerektiği Durumlar

74. 17. madde ancak istisnai olarak ve olağanüstü durumlarda uygulanabilir (*Paksas/Litvanya* [BD], 2011, § 87 son cümle; *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 114; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 46; *Šimunić/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 38; *Pastörs /Almanya*, 2019, § 37, *Z.B./Fransa,* 2021, § 24; *Zemmour/Fransa,* 2022, § 26; *Zhablyanov/Bulgaristan*, 2023, § 78; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 52).Dolayısıyla, bu maddenin uygulanabilirlik eşiği yüksektir (*Lilliendahl /İzlanda* (k.k.), 2020, § 26).

75. 17. maddeye ancak başvuranın Sözleşme'nin temelinde bulunan değerlere açıkça aykırı olan ve Sözleşme'de öngörülen hak ve özgürlüklerin yok edilmesini hedefleyen bir faaliyette bulunmak veya bu tür bir eylem gerçekleştirmek amacıyla Sözleşme'ye dayanma girişiminde bulunduğunun aşikâr olması halinde başvurulabilir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, §§ 114-115; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 31; *Šimunić/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 38; *Pastörs /Almanya* 2019, § 37; *Lilliendahl v./İzlanda*

(k.k.), 2020, §§ 25-26, *Z.B./Fransa, 2021,* § 26; *Zemmour/Fransa*, 2022, § 26; *Zhablyanov/Bulgaristan*, 2023, § 78; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 52-53). Diğer bir deyişle, eğer başvuranın davranışlarından Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükleri yok etmeyi hedefleyen bir eylemde bulunduğu veya bu tür bir eylemde bulunma kastının olduğu ilk bakışta anlaşılıyorsa 17. madde uygulanmalıdır (*Vona/Macaristan*, 2013, § 38).

76. Yerel mahkemeler tarafından başvuranın davranışına ilişkin yapılan hukuki nitelendirme bu bağlamda dikkate alınması gereken ilgili bir faktör olabilir (*Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, § 103).

77. Başvuranın kastı veya izlediği amaç, 17. maddenin uygulanabilirliğini tespit etmek için özellikle dikkate alınması gereken ilgili bir hususdur. Mahkeme, yerel mahkemelerin bu konuya ilişkin değerlendirmelerini göz önünde bulundurmaktadır (*Kilin/Rusya*, 2021, § 72; *Pastörs/Almanya*, 2019, § 46; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, §§ 43 ve 46-47) veya bunun olmadığı durumlar (*Mukhin/Rusya*, 2021, §§ 156 ve 183). Bu bağlamda, Mahkeme, yerel mahkemelerin tespitlerini ilgili olguların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandırıp dayandırmadıklarını inceler (*Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 44).

78. Mahkeme, bununla birlikte, yerel mahkemelerin başvuranın suç kastını ortaya koyan tespitine, böylesi bir değerlendirmenin Sözleşme'nin esasa ilişkin ilgili hükmüne uygun olduğu kanaatine varılsa dahi bağlı değildir. Başka bir deyişle, böylesi bir tespit, kendiliğinden, Mahkemenin 17. maddeyi uygulamasını gerektirmez (*Z.B./Fransa*, 2021, §§ 26, 57 ve 65; *Kilin/Rusya*, 2021, §§ 49, 81 ve 90; *Zemmour/Fransa,* 2022*,* § 28).

79. Bir başvuranın önceki davranışı, tek başına, bu hususta bir sonuca varılması için yeterli olmasa da kastının tespitinde ilgili bir faktör olabilir (*Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 83).

80. 17. maddenin uygulanmasının haklı kılınması için, yasaklanan hedeflerin tezahürü en ağır biçimlerde olmalıdır (*Lilliendahl/İzlanda* (k.k.), 2020, §§ 34 ve 39; *Lenis/Yunanistan* (k.k.), 2023, § 56; *Nepomnyashchiy ve Diğerleri/ Rusya,* 2023, § 74). Bu hedeflerin tezahürü yeterince ciddi (*Soulas ve Diğerleri/Fransa*, 2008, § 48) ve net olmalıdır (*Leroy/Fransa*, 2008, § 27; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, § 134).

81. Fakat ifade özgürlüğü bağlamında ortaya konulduğu üzere, 17. maddenin uygulanabileceği alan, yorumlama gerektirmeyen açık ve doğrudan ifadelerle sınırlı değildir. Hicivli veya kışkırtıcı mahiyette bir sanat eserinin üretimi kisvesi altında 17. madde ile yasaklanan hedeflerin açık tezahürlerinin, gerçek ve yakın bir saldırı teşkil ettiği gerekçesiyle tehlikeli olduğu ve dolayısıyla Sözleşme'nin korumasından yararlanamayacağı değerlendirilmiştir (*M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015, § 40).

82. Aynı zamanda, ihtilaf konusu eylem veya ifadenin şoke edici ve tartışmalı niteliği, tek başına, 17. maddenin uygulanabilirlik eşiğine ulaşmada yeterli değildir (*Zemmour/Fransa,* 2022*,* § 28). Mahkeme, ihtilaf konusu ifadelerin, rahatsız edici, düşmanca veya saldırgan ifadelerde dahi görüş açıklamasının ötesine geçip geçmediğini doğrular (*Lenis/Yunanistan (*k.k.), 2023, § 47).

83. 17. maddenin doğrudan uygulandığı davalar, aşağıdaki özelliklerle nitelendirilebilir:

- Belirli bir gruba yönelik genel ve şiddetli saldırı (*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017, § 33), örneğin şiddete teşvik ile beraber tüm topluluğun insani doğasının reddedilmesi (*Lenis/Yunanistan (k.k.), 2023,* §§ 47 ve 54) veya topluluğun belirli bir ciddi suç eylemiyle ilişkilendirilmesi (*Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.) 2004);
- Yasaklanmış hedeflerin ve bu hedeflere yönelik önerilen tedbirlerin radikal ve geniş kapsamlı niteliği (*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2012, § 73; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013, § 106-112; *Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda*, 1979, Komisyon kararı; *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Alman Komünist Partisi (KPD)/ Almanya*, 1957, Komisyon kararı; *Romanov/Ukrayna* [Komite], 2020, § 163; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa,* 2020, §§ 131 ve 133);
- Yasaklanmış hedeflerin tekrarlayan ve/veya sistematik tezahürleri (*Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017, § 33; *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015, § 37; *Garaudy/Fransa* (k.k.), 2003; *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 45; ayrıca inceleme için bk. *Z.B./Fransa,* 2021, § 26).

84. Mahkeme, başvuranın haklarına yönelik kısıtlamanın önemli ölçüde ciddi olduğu (*Vona/Macaristan*, 2013, § 36) ya da başvuranın eylemlerinin veya ifadelerinin Sözleşme kapsamında artan koruma düzeyini gerekli kıldığı ve dolayısıyla ilgili hakka yönelik herhangi bir müdahalenin Mahkemenin yakın incelemesini gerektireceği durumlarda 17. maddeyi doğrudan uygulamayı reddetmiştir (örneğin, Parlamentoda seçilmiş bir temsilcinin yaptığı açıklamalar için bk. *Pastörs /Almanya*, 2019, § 39).

85. 17. madde bakımından belirleyici olan hususun, yani başvuranın Sözleşme'nin temelinde bulunan değerleri hedef alan ve Sözleşme'de belirtilen hak ve özgürlükleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunmak veya bu tür bir eylem gerçekleştirmek için Sözleşme'ye dayanma girişiminde bulunup bulunmadığı hususunun açıkça belli olmadığı ve başvuranın haklarına yönelik müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığı meselesiyle örtüştüğü hallerde, 17. maddenin uygulanıp uygulanmayacağı meselesi başvuranın Sözleşme'nin ilgili esasa ilişkin hükmü kapsamındaki şikâyetinin esasıyla birleştirilmektedir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 115). Bu tür davalarda Mahkeme 17. maddenin uygulanması hakkındaki kararını, ilgili esasa ilişkin hükme uygunluk meselesini değerlendirdikten sonra davanın tüm koşulları ışığında vermektedir. Şu ana kadar Mahkeme, başvuranların şikâyetlerinin esasını inceledikten sonra ya 17. maddenin uygulanmamasına karar vermiş (*Lehideux ve Isorni/Fransa*, 1998, §§ 38 ve 58; *Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, §§ 32 ve 60; *Sosyalist Parti ve Diğerleri/ Türkiye*, 1998, §§ 29 ve 53; *Soulas ve Diğerleri/Fransa*, 2008, §§ 23 ve 48; *Féret/Belçika*, 2009, §§ 52 ve 82; *Ibragim Ibragimov ve Diğerleri/Rusya*, 2018, § 63; *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 282; *Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya*, 2018, § 42) ya da söz konusu maddenin uygulanması meselesine ilişkin bir hüküm vermemeye karar vermiştir (*Atamanchuk/Rusya*, 2020, § 74; *Kilin/Rusya,* 2021, § 96).

## 7. Sözleşme'nin Esasa ilişkin Hükümlerinin Yorumlanması Konusunda Yardım

86. Mahkeme, Sözleşme'nin esasa ilişkin hükümlerinin yorumlanması konusunda 17. maddeden yararlanmaktadır (*Z.B./Fransa, 2021,* § 27; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa, 2020,* § 101; *Zemmour/Fransa,* 2022, §§ 28 ve 61; *Zhablyanov/Bulgaristan*, 2023, § 122).

87. Özel işlevi bakımından 17. madde genellikle başvuranların haklarına yönelik müdahalenin gerekliliği hakkında varılan sonucu pekiştirmek için kullanılmaktadır. Bir başvuranın Sözleşme'nin lafzına ve ruhuna aykırı bir hedef için Sözleşme'de yer alan haklardan birini kullanmayı amaçlaması, şikâyetçi olunan müdahalenin gerekliliğinin değerlendirilmesi açısından büyük öneme sahiptir (*Williamson/Almanya* (k.k.), 2019, § 26; *Pastörs /Almanya*, 2019, § 36). Mahkeme, davalı Devlete tanınan takdir yetkisinin kapsamını ve ayrıca başvuranın davranış veya söyleminin esasa ilişkin ilgili hüküm uyarınca artan koruma gerektirip getirmediğini belirlerken 17. maddeyi de esas alabilmektedir (*Zemmour/Fransa,* 2022, § 61).

88. Mahkeme, başvuranlar tarafından atıf yapılan esasa ilişkin hükümlere uygunluk meselesini değerlendirirken, söz konusu hükümlerin gerekliliklerini 17. madde ışığında değerlendirmektedir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 209; *Lehideux ve Isorni/Fransa*, 1998, § 38).

89. 17. maddenin uygulanması meselesinin ilgili esasa ilişkin hüküm kapsamındaki şikâyetin esasıyla birleştirilmesi halinde de aynı durum geçerli olmaktadır (*Lehideux ve Isorni/Fransa*, 1998, §§ 38 ve 58; *Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, §§ 32 ve 60; *Sosyalist Parti ve Diğerleri/ Türkiye*, 1998, §§ 29 ve 53; *Soulas ve Diğerleri/Fransa*, 2008, §§ 23 ve 48; *Féret/Belçika*, 2009, §§ 52 ve 82; *Ibragim Ibragimov ve Diğerleri/Rusya*, 2018, § 63; *Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya*, 2018, § 23; *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 116).

90. Mahkeme, ayrıca, söz konusu davanın 17. maddenin uygulanmasını gerektirmediği tespitinden sonra dahi incelemesinin esas aşamasında bu hükme başvurabilmektedir (*Z.B./Fransa, 2021,* § 27; *Zemmour/Fransa,* 2022, §§ 28 ve 61; *Zhablyanov/Bulgaristan*, 2023, § 122).

91. Fakat Sözleşme organlarının, 17. maddenin belirli bir davanın koşulları dâhilinde uygulanmasının gerekli olup olmadığı hakkında açıkça karar vermeksizin 17. maddeye dayandığı durumlar da söz konusu olmuştur (*Ždanoka/Letonya* [BD], 2006, § 99; *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003, § 96; *Witzsch/ Almanya* (k.k.), 1999; *Fáber/Macaristan*, 2012, § 58; *Chauvy ve Diğerleri/Fransa*, 2004,

§ 69; *Schimanek/Avusturya* (k.k.), 2000; *Molnar/Romanya* (k.k.), 2012, § 23; *Atamanchuk/Rusya*, 2020; *Pastörs /Almanya*,2019; *Tagiyev ve Huseynov /Azerbaycan*, 2019; ayrıca bk. Komisyon kararları *D.I./Almanya*, 1996; *Nachtmann/Avusturya*, 1998; *Rebhandl/Avusturya*, 1996; *Nationaldemokratische Partei Deutschlands Bezirksverband München-Oberbayern/Almanya*, 1995; *Honsik/Avusturya*, 1995; *Walendy/Almanya*, 1995; *F.P./Almanya*, 1993; *Remer/Almanya*, 1995; *Kühnen/Almanya*, 1988; *Marais/Fransa*, 1996; *Purcell ve Diğerleri/İrlanda*, 1991; *Karatas ve Sari/Fransa*, 1998; ve *H, W., P. ve K./Avusturya*, 1989).

92. Hatta Mahkemenin 17. maddeyi açıkça zikretmeksizin söz konusu maddeye özü itibariyle dayandığı davalar olmuştur (*Jersild/Danimarka*, 1994, § 35; *R.L./İsviçre* (k.k.), 2003). Mahkeme, demokrasinin yok edilmesini hedefleyen, şiddeti teşvik eden veya hoşgörüsüzlüğe dayalı olarak nefreti yaymayı, teşvik etmeyi veya meşru göstermeyi amaçlayan eylemlerin Sözleşme'nin örneğin 10 ve 11. maddeleri gibi esasa ilişkin hükümleri tarafından sağlanan korumadan yararlanamayacağı tespitinde bulunurken zımni olarak 17. maddeden esinlenmiştir (*Delfi AS/ Estonya* [BD], 2015, § 140; *E.S./Avusturya*, 2018, § 43; *Stomakhin/Rusya*, 2018, §§ 120-122; *Kaptan/İsviçre* (k.k.), 2001; *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya*, 2009, § 87; *Gündüz/Türkiye* (k.k.), 2003; *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 92; *Yazar ve Diğerleri/Türkiye*, 2002; ayrıca bk. Sözleşme'nin 11. maddesine ve 10. maddesine ilişkin İçtihat Rehberleri).

93. Mahkeme, ayrıca, yerel mahkemelerin, tek başına veya 14. madde ile bağlantılı olarak, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında bir sosyal topluluğun bireysel üyeleri hakkında olumsuz bir şekilde basmakalıp yargılar oluşturduğu iddia edilen kamusal açıklamalar bakımından kendilerine tazmin sağlama konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmedikleri konusunu incelerken 17. maddeye de dayanabilmektedir. Bu bağlamda, Mahkemenin aşağıdaki hususları dikkate alması durumunda 17. madde devreye girmektedir. Bu hususlar; ilk olarak, yetkililerin ihtilaf konusu ifadelerin mahiyetini ve özellikle etkilenen topluluğu damgalama ve üyelerine karşı nefret ve ön yargı uyandırma kapasitelerini inceleyip incelemedikleri ve ikinci olarak, yetkililerin mağdur olan tarafın "özel hayat"ına saygı gösterilmesi hakkı ile açıklamaları yapan kişinin ifade özgürlüğü hakkı arasında uygun bir denge kurup kurmadıklarıdır (*Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan*, 2021, §§ 93-94; *Behar ve Gutman/Bulgaristan*, 2021, §§ 104-105; ayrıca bk. *Nepomnyashchiy ve Diğerleri/ Rusya*, 2023, §§ 74 ve 84-85).

94. Mahkeme 17. maddeyi, Sözleşme veya Protokollerinde yer alan diğer hükümlerin içerdiği hakların kapsamının veya kavramların yorumlanması konusunda yardımcı bir unsur olarak da kullanmıştır:

- 5 § 1 maddesi (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 1978, § 194);
- 6 § 1 maddesi (*Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 38; *Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, 1982, § 90);
- 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesi (*Campbell ve Cosans/Birleşik Krallık*, 1984, § 36).

# III. İçtihat Örnekleri

## A. Terörizm ve Savaş Suçlarının Desteklenmesi ve Meşru Gösterilmesi

### 1. 17. maddenin uygulandığı davalar

95. *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.) (2018) davasında, bir televizyon kanalı işleten başvuran şirket, programları aracılığıyla PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) terör faaliyetini desteklediği gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Başvuran şirkete para cezası verilmiş ve yayın lisansı iptal edilmiştir. Mahkeme, geniş bir izleyici kitlesine ulaşan, şiddete teşvik ve terörist faaliyete destek içeren ve dolayısıyla, modern Avrupa toplumunda çok önemli bir mesele olan terörün engellenmesiyle doğrudan bağlantılı olan ihtilaf konusu programların etkisi ve mahiyeti dikkate alındığında, başvuran şirketin 17. madde gereğince, 10. madde tarafından sağlanan korumadan yararlanamayacağını değerlendirmiştir. Özellikle, çatışma ve eylemlerde yer alma ve gerilla grubuna katılıma konusunda mükerrer teşvikler içeren ve ölen gerilla üyelerinin kahraman olarak lanse edildiği tek taraflı yayınların, bir terör örgütü olan PKK adına propaganda anlamına geldiğine ve sadece bir sempati ifadesi olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığına karar verilmiştir. Ayrıca, ilgili zamanda başvuran şirketin önemli ölçüde PKK tarafından finanse edildiği tespit edilmiştir (§§ 46-47). Başvuru, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (PKK lehine destek ifade edilmesine ilişkin önceki davalar için bk. "Şiddete Teşvik" başlığı altında: *Zana/Türkiye*, 1997, §§ 52-62; *Sürek /Türkiye (no. 1)* [BD], 1999, §§ 58-65).

### 2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

96. *Leroy/Fransa* (2008) davasında, bir karikatürist olan başvuran Dünya Ticaret Merkezi ikiz kulelerine yapılan saldırıyı temsilen "Hepimiz bunun hayalini kurduk... Hamas gerçekleştirdi" başlıklı bir çizimin yayımlanmasından dolayı terörü tasvip etme suçuna iştirak etmekten mahkûm edilmiştir. Mahkeme, başvuranın kullanmayı tercih ettiği dil aracılığıyla, şiddeti onayladığını ve saldırıların failleriyle dayanışma içerisinde olduğunu ortaya koyduğunu ve dolayısıyla, mağdurların itibarını zedelediğini değerlendirmiştir (§§ 42-43). Bununla birlikte Mahkeme, aşağıdaki gerekçelerden ötürü 17. maddeyi uygulamayı reddetmiştir: Mahkemeye göre ilk olarak, başvuranın iletmeye çalıştığı esas mesaj, yani Amerikan emperyalizminin şiddet yoluyla yok edilmesinin desteklenmesi ve yüceltilmesi, temel hakların inkârını teşkil etmemektedir ve Sözleşme'nin desteklediği değerlere doğrudan saldıran ırkçı, Yahudi karşıtı veya İslamofobik yorumlarla eş tutulamaz. Mahkemeye göre ikinci olarak, söz konusu çizim ve başlık, 10. maddenin sunduğu korumanın kaybedilmesine neden olacak derecede kesin bir şekilde terör eylemlerini meşru göstermemiştir (§ 27). Sonuç olarak Mahkeme, yayının zamanlamasını (saldırıdan sadece iki gün sonra), siyasi açıdan hassas bir alan üzerindeki etkisini ve yetkililerin şiddetin artması riskine karşı teyakkuzda olmalarına yönelik ihtiyacı dikkate alarak, söz konusu hükmün ihlal edilmediğine hükmetmiştir (§ 45).

97. *Z.B./Fransa* (2021) davasında, başvuran, üç yaşındaki yeğenine verdiği ve çocuğun ön adına ve doğum gününe atıfta bulunan bir tişörtte yer alan "Ben bir bombayım" ve "Cihat 11 Eylül'de doğdu" şeklinde terör çağrışımları bulunan sloganlar nedeniyle kasten öldürme suçlarını yüceltme suçundan mahkûm edilmiştir. Başvuran, günlük Fransızca'da, çekici bir kişinin fiziksel özelliklerine atıfta bulunabilecek olan "bomba" kelimesinin çok anlamlı niteliğine dayanmıştır. Başvuranın mizahi içerik iddiasına yanıt olarak, yerel mahkeme, çocuğun ön adının, doğum tarihinin ve "bomba" kelimesinin, "kesin olarak ve kitlesel şiddete atıfta bulunan ifadelerin kasıtlı olarak ilişkilendirilmesi yoluyla, kasten öldürmeyi desteklemek için bir mazeret olarak" kullanıldığı ve dolayısıyla, ihtilaf konusu sloganların başvuranın kasıtlı niyetini yansıttığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, yerel mahkemelerin yaptıkları nitelendirmeye karşın, sloganların, hemen anlaşılır bir şekilde, başvuranın bu yolla Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlüklerden herhangi birine zarar vermeyi amaçladığını göstermek için yeterli olmadığı ve dolayısıyla, Sözleşme'nin 17. maddesi amaçları doğrultusunda hakların kötüye kullanılması anlamına gelemeyeceğine kanaat getirmiştir. Mahkeme, somut davayı, yasaklanan hedeflerin tezahürünün sistematik ve tekrarlayan nitelikte olduğu diğer davalardan ayırmıştır. Mahkeme, ayrıca,

"11 Eylül saldırılarının mağdurlarının anısına karşı suç"un ihtilaf konusu ifadelerin ifade özgürlüğü hakkı ışığında incelenmesine engel olmadığını yinelemiştir (§§ 26-27). Mahkeme, aynı zamanda, yerel mahkemelerin başvuranın suçlu olduğu yönündeki değerlendirmesini kabul ederek 10. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Başvuranın herhangi bir terörist grupla bağlantısı yoktu ve terör ideolojisini desteklememiştir. Mahkemenin başvuranın kastının kesin niteliği konusunda tahminde bulunamamasına karşın, başvuran, yeğenine özellikle söz konusu tişörtü okulda giymesini istediğini veya mesajını paylaşmayı amaçladığını inkâr etmemiştir. Bununla birlikte, başvuranın, başka bir Fransız okulunda çocukların hayatlarını kaybetmesine neden olan saldırılardan hemen sonra ve kanıtlanmış terör tehdidi bağlamında, bir anaokulu binasında bu tür sloganların özel çağrışımının farkında olmaması mümkün değildi (§§ 62-63).

98. *Orban ve Diğerleri/Fransa* (2009) davası, 1955-1957 yıllarında Cezayir'de yaşanan savaş sırasında görevlerini yerine getirirken işkence ve yargısız infaz gibi uygulamalara doğrudan dâhil olan eski bir özel hizmetler subayı tarafından bir kitap yayınlanmasına ilişkindir. Yayınevleri ve yazar, savaş suçlarını alenen savunmak veya söz konusu suça yardım ve yataklık etmekten suçlu bulunmuşlardır. Mahkeme, kitabın işkence veya yargısız infaz gibi savaş suçlarını meşru göstermeyi mutlak surette amaçladığını tespit etmemiş ve 17. maddeyi uygulamayı reddetmiştir. Yazarın söz konusu korkunç uygulamalara ilişkin olarak eleştirel bir tutum takınmamış olması ve pişmanlık ifade etmek yerine, kendisine Fransız makamları tarafından verilen göreve uygun olarak davrandığını iddia etmiş olması, yazarın tanık ifadesinin önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Mahkeme, söz konusu kamuoyu tartışmasının özel önemini, savaşın ardından geçen zamanı ve başvuranlara verilen cezanın ağırlığını dikkate alarak, 10. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 35-36 ve 49-54).

## 3. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

99. *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya* (2009) davasında, başvuran partiler yasa dışı ilan edilmiş ve ETA terör örgütüne siyasi destek verdikleri ve örgütün stratejisine uygun olarak hareket ettikleri gerekçesiyle kapatılmıştır. Zımnen 17. maddeye dayanan Mahkeme, kullanılan yöntemlerin ne hukuka ne de temel demokratik ilkelere uygun olduğu gerekçesiyle ihtilaf konusu davranışın Sözleşme'nin koruması kapsamına girmediğini değerlendirmiştir (§ 87). İspanya'da terör saldırıları bakımından uzun yıllardır süregelen durum göz önünde bulundurularak ve başvuran partilerin siyasi planlarının İspanyol demokrasisine karşı önemli ölçüde bir tehdide yol açtığı dikkate alınarak, başvuran partiler hakkında uygulanan yaptırım izlenen meşru hedefle orantılı ve dolayısıyla, 11. madde ile uyumlu bulunmuştur (§§ 89 ve 93).

100. *Purcell ve Diğerleri/İrlanda* (1991, Komisyon kararı) davasında, gazeteci ve radyo televizyon programı yapımcıları olan başvuranların, yasa dışı bir terör örgütü olan İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun (IRA) ve bağlantılı diğer örgütlerin temsilcileriyle yapılan röportajları ve söz konusu röportajlara ilişkin raporları yayınlamaları yasaklanmıştır. Söz konusu kısıtlama ile IRA tarafından şifreli mesajlar gönderilmesinin ve yasa dışı faaliyetlerinin ve şiddetin desteklenmesinin önlenmesi amaçlanmıştır. Komisyon 17. maddeye atıf yaparak, ihtilaf konusu kısıtlamanın 10 § 2 maddesi kapsamında haklı olduğunu değerlendirmiş ve başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

101. *Karatas ve Sari/Fransa* (1998, Komisyon kararı) davasında, başvuran Fransa'da terör suçlarından mahkûm edilmiştir. Komisyon 17. maddeye atıf yaparak, başvuranın 9, 10 ve 11. maddeler kapsamındaki şikâyetlerini açıkça yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir; zira başvuran, Sözleşme'nin temel değerleri olan adalet ve barışa aykırı olan uluslararası teröre dâhil olmak suretiyle söz konusu hükümleri gerçek amacından saptırmayı hedeflemiştir.

## 4. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

102. *Stomakhin/Rusya* (2018) davası, başvuranın Çeçen çatışması bağlamında aşırıcılığı desteklediği gerekçesiyle hapis cezasına mahkûm edilmesine ve üç yıl boyunca gazetecilik yapmaktan men edilmesine ilişkindir. Mahkeme, terör saldırılarından kısa bir süre yayımlanan ihtilaf konusu ifadelerden bazılarında terörün yüceltildiğini, savaş ağalarının "kahraman" şeklinde övüldüğünü, Rusya'nın siyasi rejimini ve anayasal düzenini cebren ortadan kaldırmak amacıyla katliam ve şiddet

çağrısında bulunulduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, söz konusu metinlerin federal silahlı ve güvenlik güçleri mensuplarını mutlak, acımasız ve insanlıktan uzak kötü amaçlı kişiler olarak göstermek suretiyle onlara karşı derin ve yersiz bir nefreti körüklediğini ve terörle mücadele operasyonlarının hassas bağlamı dikkate alındığında, onları olası fiziksel şiddet tehlikesine maruz bıraktığını belirtmiştir (§§ 99-101). Mahkeme bu bağlamda 17. maddeye atıfta bulunmamış ve sonuç olarak, başvuranın şahsen veya tanıdıkları vasıtasıyla halka açık etkinliklerde dağıttığı ve kendisi tarafından yayımlanan gazetede yer verilen ilgili ifadelerin muhtemel düşük etkisini ve verilen cezanın ağırlığını dikkate alarak 10. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 129-131).

# B. Şiddete Teşvik

## 1. 17. maddenin uygulandığı davalar

103. Aşağıda belirtilen davalarda Mahkeme 17. madde gereğince, başvuranların Sözleşme'nin 9, 10, 11, 13 veya 14. maddeleri kapsamındaki şikâyetlerini Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Başvuran derneğin varlıklarına el konulmasına ilişkin 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamındaki şikâyet de aynı gerekçelerden ötürü açıkça dayanaktan yoksun bulunarak reddedilmiştir.

104. *Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.) (2012) davası, İsrail Devletini yok etmek, ülke sakinlerini sürgün etmek veya öldürmek ve İslami Devletlerin hükümetlerini devirmek için şiddet kullanımını desteklediği gerekçesiyle bir İslami derneğin faaliyetlerinin yasaklanmasına ilişkindir. Mahkeme, başvuran derneğin Sözleşme'de yer alan hakları, başta uluslararası ihtilafların barışçıl çözümü ve insan yaşamının kutsallığı olmak üzere Sözleşme değerlerine açıkça aykırı olan amaçlar için kullandığını değerlendirmiştir.

105. Mahkeme, başvuranların Rusya'da terör örgütü olarak yasaklanan Hizb ut-Tahrir'in ideolojisini yaymak ve örgüte yeni üyeler kazandırmaktan mahkûm edilmelerine ilişkin *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya* (2013) davasında yukarıda belirtilen tespitlerini yinelemiştir. Mahkeme, savaşı yüceltmesi ve dünya çapında İslami yönetim ve şeriata dayalı bir rejimi benimsetmeyi amaçlaması nedeniyle Hizb ut-Tahrir'in siyasi fikirlerinin başvuranlar tarafından yayılmasının açıkça 17. madde kapsamına girdiğini değerlendirmiştir (§§ 107-114; ayrıca bk. *Vasilyev ve Diğerleri/Rusya* [Komite], 2020);

106. *Belkacem/Belçika* (k.k.) (2017) davasında, başvuran YouTube platformunda yayınladığı ve izleyicilerine gayrimüslimleri alt etme, onlara bir ders verme ve onlarla mücadele etme çağrısında bulunduğu bir dizi video nedeniyle para ve hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Mahkeme, bu tür genel, hiddetli ve önemli derecede nefret barındıran bir saldırının hoşgörü, toplumsal barış ve ayrımcılık yapmama değerleriyle bağdaşmadığını değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın cihadı desteklediği, şeriatı savunduğu ve şeriatın tesis edilmesi için şiddet çağrısında bulunduğu ifadelerin "nefret söylemi" olarak değerlendirilebileceğine karar vermiştir (§§ 33-36).

107. *Romanov/ Ukrayna* [Komite], 2020, davasında, başvurana komünist devrimcileri iktidara getirmek amacıyla silahlı ayaklanma çağrısında bulunan propaganda materyalleri dağıtması nedeniyle hapis cezası verilmiştir. Mahkeme, söz konusu mesajların kamu düzenine ve demokrasiye yönelik bir tehdit teşkil ettiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Dolayısıyla, başvurana bu faaliyet ile ilgili olarak Sözleşme kapsamında koruma tanınmamıştır.

108. *Lenis/Yunanistan* (k.k.) (2023) davasında, Mahkeme, Yunan Ortodoks Kilisesinin üst düzey yetkilisi olan başvuranın, şiddete yönelik birden fazla teşvik ile beraber insanlık dışı homofobik ifadeleri nedeniyle mahkûmiyetine itiraz ederken, 17. madde gereğince, 10. maddeye dayanamayacağına karar vermiştir.

## 2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

109. *Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya* (2018) davasında, başvuranlar kral ve kraliçenin büyük

boy bir fotoğrafını ters çevirip ateşe vermekten mahkûm edilmişlerdir. Başvuranlara, ödememeleri halinde hapis cezasına çevrilecek olan bir para cezası verilmiştir. Mahkeme, 17. maddeyi uygulamayı reddetmiştir. Mahkeme, monarşi karşıtı ve ayrılıkçı bir gösteri bağlamında değerlendirildiğinde başvuranların eyleminin nefret söyleminden ziyade aşırı hoşnutsuzluğun sembolik bir ifadesi, bir protesto veya siyasi eleştiri olarak yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, şiddete veya toplum düzeninin bozulmasına sebebiyet vermeyen eylemin özellikleri, bağlamı veya sonuçlarına dayalı olarak şiddete teşvik tespit edilmemiştir. Başvuranlara verilen ceza, ifade özgürlüklerine yönelik orantısız bir müdahale anlamına gelmiş ve Mahkemenin 10. maddenin ihlalini tespit etmesine yol açmıştır (§§ 38-42).

110. *Bingöl/Türkiye* (2010) davasında, bir siyasetçi olan başvuran Kürt meselesi konusunda Türk Devletini eleştirdiği için hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Mahkeme, kırıcı ifadelerin mahiyetinin 17. maddenin uygulanmasını gerektirmediğini değerlendirmiştir (§ 32). Konuşmanın belirli kısımları saldırgan bir çağrışıma sahip olsa da, konuşmada şiddet kullanımı desteklenmemiş veya mevzu bahis olan meselenin sorumluları olarak gösterilen kişilere karşı derin veya yersiz bir nefret uyandırmak hedeflenmemiştir. Mahkeme, terörle mücadeleye ilişkin güçlükler dikkate alındığında dahi, başvurana 10. maddeye aykırı olarak orantısız şekilde ağır bir ceza verildiğine karar vermiştir (§ 39).

111. *Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye* (2022) davasında, başvuranlara, Kürt sorununa dikkat çekmek üzere bir adliye binasında yapılan şiddet içermeyen bir protestoya katıldıkları gerekçesiyle hapis cezası verilmiştir. Mahkeme, Hükümetin Sözleşme'nin 17. maddesi kapsamındaki ilk itirazını reddetmiştir. İlk olarak, başvuranların attıkları bazı sloganların PKK terör örgütünün liderinin serbest bırakılması çağrısında bulunmasına karşın, bu sloganlar şiddete teşvik oluşturmamıştır. İkinci olarak, ihtilaf konusu protesto, temel bir kamu hizmetinin (adli hizmetin) düzenli şekilde sağlanmasını olumsuz olarak etkilemiş, bir saat süreyle kamu düzenini bozmuş ve bölgede bulunan kişilerde korku ve rahatsızlığa neden olmuştur. Bununla birlikte, başvuranların üzerinde hiçbir silah veya başka herhangi bir tehlikeli materyal bulunmamaktaydı ve kimseye zarar vermeyeceklerine dair güvence vermişlerdi. Bu nedenle, başvuranların herhangi bir şiddet içeren kastı veya davranışı bulunmadığı dikkate alındığında, neden oldukları rahatsızlığa rağmen, başvuranların eylemleri, Sözleşme'de düzenlenen hak ve özgürlüklerin herhangi birine zarar vermeyi amaçlayan faaliyet veya eylemlerde bulunmak için Sözleşme'ye dayandıkları sonucuna varılmasını gerektirecek nitelikte değildi. Son olarak, Mahkeme, başvuranların uzun süreli hapis cezaların izlenilen meşru amaçlarla orantılı olmadığı gerekçesiyle 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 73-74 ve 83-85).

112. *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri/Türkiye* (2022) davasında, muhalefet partisi milletvekili olan başvuranlardan birinin yasama dokunulmazlığı kaldırılmış ve Kürt sorunu ile ilgili siyasi konuşmaları nedeniyle ve PKK lehine propaganda yaptığı suçlamasıyla tutuklanmıştır. Hükümet, özellikle infaz koruma memurlarına yöneltilen "Hepiniz yok olacaksınız. Bize doğrulttuğunuz Kalaşnikofları size döndürmeyi çok iyi biliriz" şeklindeki ifadeyle ilgili olarak 17. maddeye atıfta bulunmuştur. Bununla birlikte, Mahkeme, ihtilaf konusu ifadenin yakın bağlamı olan başvuranın infaz koruma memurları tarafından maruz kaldığı saldırgan muameleye yönelik duygusal tepkisine dayanarak itirazı reddetmiştir (§ 487).

## 2. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

113. *Ayoub ve Diğerleri/Fransa* (2020) davası, anti-faşist hareketin bir üyesi olan genç bir adamın dazlaklar ile girilen çatışma sırada ölmesinin ardından üç aşırı sağ oluşumun idari olarak kapatılması ile ilgilidir. Üyeleri olaya karışmış olan derneklerden biri, özel milis niteliğinde olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. "Ayrımcılığa, nefrete veya şiddete" teşvikin tespiti için yeterli delil bulunmaması nedeniyle Mahkeme, 17. maddenin uygulanması meselesine karar vermeyi gerekli görmemiştir. Zira yerel mahkemelerin olgulara ilişkin hukuki nitelendirmesi, ilk bakışta, Sözleşme'de düzenlenen hak ve özgürlüklerin yok edilmesine yönelik herhangi bir davranışı ortaya koymamıştır. Aynı zamanda, Mahkeme, yetkililerin, üniformalı miting ve askeri tarzda geçit törenleri düzenleyen ve üyelerini "çatışma" durumunda fiziksel güç kullanma becerilerine göre toplayan böylesi bir grubun şiddet ve gözdağı ortamını destekleyeceğinden korkmaları için nedenleri bulunduğunu değerlendirmiştir. Ayrıca, derneğin başkanı siyasi şiddeti desteklemiştir. Bu nedenle, Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal

edilmemesi açısından kamu düzeninin bozulmasını mümkün olduğunca etkili bir şekilde önlemek için kapatma kararının gerekli olduğuna karar verilmiştir.

114. *Kilin/Rusya* (2021) davasında, başvuran, halka, online bir sosyal ağ hesabı üzerinden paylaştığı video ve ses dosyaları nedeniyle Rus olmayan etnik gruplara karşı şiddet çağrısı yapmaktan mahkûm edilmiştir. Video dosyası, tanınmış bir "sahte belgesel" filminden (yani ırkçı bir gündemi olan aldatıcı propaganda teknikleri) alıntıları içeriyordu. Bununla birlikte, alıntının, filmin genel bağlamından ayrı olarak yorumsuz sunulması nedeniyle, etnik kargaşaya neden olabileceği makul bir şekilde algılanabilirdi ve aynı husus, ses dosyası için de söylenebilirdi. Yerel mahkemeler, başvuranın ihtilaf konusu materyale yönelik davranışını açıklayan herhangi bir ifadenin bulunmaması nedeniyle suç kastının olduğunu tespit etmiştir. Mahkemeler, videonun yüklenmesinin ardından benzer içerikte sesin yüklendiğine, tanık beyanlarına ve başvuranın başka bir kişi ile arasında geçen ve başvuranın milliyetçi fikirlere ilgisinin olduğunu gösteren dinlemeye alınmış telefon konuşmasına dayanmıştır. Mahkeme, bu değerlendirmeye ikna olmuş ve Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Mahkeme, 17. madde içtihadını esas almış ve sonuç olarak, söz konusu maddenin uygulanması meselesine ilişkin hüküm vermemeye karar vermiştir (§§ 49, 90, 95-96).

115. *Gündüz/Türkiye* (2003) davasında, radikal İslamcı bir tarikatın lideri olan başvuran, basında yer alan bir röportajı nedeniyle halkı suç işlemeye tahrik etmekten mahkûm edilmiştir. Başvuran "ılımlı İslamcı entellektüeller"i, "tükenmiş" ve "içi boş heykel gibi" kişiler olmakla eleştirmiş ve aşağıdaki ifadede bulunmuştur: "Akil bir Müslümanın onların yumuşak karınlarına bir hançer saplaması, iki hançer darbesiyle onlara ne kadar boş olduklarını göstermesi yeter. Bunun dışında bir şey kalmıyor." Mahkeme, bu tür yorumların mecaz olarak yorumlanabilecek olmasına rağmen, nefret söylemi, şiddetin yüceltilmesi veya şiddete teşvik anlamına geldiğinin de düşünülebileceğini belirtmiştir. Mahkeme özellikle, ilgili kişiler arasından tanınmış bir yazarın ismen zikredildiğini ve dolayısıyla, fiziksel şiddete uğrama konusunda büyük bir tehlikeye maruz bırakıldığının kuşkusuz olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, 17. maddeye zımnen dayanarak, başvuranın davranışının hoşgörü kavramıyla ve adalet ve barış temel değerleriyle bağdaşmaması ve çoğulcu bir demokrasinin temel ilkelerinin inkârını teşkil etmesi nedeniyle somut davada verilen ağır cezanın orantısız olmadığına karar vermiştir. Başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

116. *Kaptan/İsviçre* (k.k.) (2001) davasında, yerel makamlar başvurana gönderilen seksen sekiz kiloluk PKK propaganda materyaline el koymuş ve söz konusu materyalleri imha etmiştir. Satış veya dağıtım amaçlı olduğu tartışmasız olan materyallerde, Kürt göçmenlerin radikalleştirilmesi ve genel olarak, Türk makamlarıyla silahlı mücadele için mümkün olduğunca çok sayıda insan kazanılması hedeflenmiştir. Mahkeme bu tür bir söylemin 10. madde kapsamına girmediğini kaydederek, 17. maddeye özü itibariyle dayanmıştır. Başvuranın söz konusu madde kapsamındaki şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

117. *Ete/Türkiye* (2022) davasında, başvuran, PKK liderinin doğum gününü kutlamak üzere düzenlenen bir gösteride pasta dilimleri kesip dağıtması nedeniyle PKK terör örgütü lehine propaganda yaptığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Hükümetin 17. madde kapsamındaki argümanlarını dikkate alan Mahkeme, ihtilaf konusu eylemlerin, bir bütün olarak ele alındığında, şiddete, silahlı direnişe veya isyana çağrı içerdiğinin veya nefret söylemi oluşturduğunun değerlendirilemeyeceğini gözlemlemiştir. Mahkeme, 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 22 ve 29).

118. *Ashirov ve International Memorial/Rusya* (2023) davasında, bir Müslüman derneğin imamı ve başkanı olan birinci başvuran, Hizb ut-Tahrir üyeleri hakkında devam eden ceza yargılamaları bağlamında bir uzman raporu hazırlamıştır. Birinci başvuran, diğer hususların yanı sıra, Hizb ut-Tahrir'in literatüründe aşırıcı görüş veya şiddete, nefrete ya da hoşgörüsüzlüğe çağrı bulunmadığını belirtmiştir. Bir STK olan ikinci başvuran, web sitesinde birinci başvuranın raporunu yayımlamıştır. Mahkeme, Hizb ut- Tahrir'in ideolojisinin yayılmasının açıkça 17. madde kapsamına girmesine karşın (bk. 1. Bölüm, "Şiddete teşvik" başlığı, "17. maddenin uygulandığı davalar"), ihtilaf konusu raporun bu ideolojinin yayılması için bir araç olarak değerlendirilemeyeceği kanaatine varmıştır. Ayrıca, raporda Hizb ut-Tahrir'e ilişkin yerel kararlar eleştirilmesine karşın, bu durum, ideolojisini yüceltme veya destekleme ve kullandığı araçları haklı kılma anlamına gelmemiştir: nitekim raporda Hizb ut-Tahrir övülmemiştir ve herhangi bir şiddet, terörizm, nefret ve hoşgörüsüzlük çağrısı veya bunlara yönelik

gerekçelendirme bulunmamaktaydı. Bu nedenle, raporun, "nefret söylemi" olarak değerlendirilemeyeceğine karar verilmiştir (karşılaştırınız *Gündüz/Türkiye, 2003,* bk. aşağıda "Şeriat" başlığı altında). Mahkeme, söz konusu uyarıların 10. maddeye aykırı olduğu sonucuna varmıştır (§§ 11-12).

### 4. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

119. Mahkeme geçmiş davalarda, PKK'nın bir terör örgütü olduğunu kabul etmekle beraber, PKK'ya ilişkin ifadeleri 17. maddeye açıkça veya zımnen dayanmaksızın sadece 10. madde kapsamında incelemiştir.

120. Mahkeme, *Zana/Türkiye* (1997) davasında, başvuranın "katliamlardan yana" olmadığını ve "herkesin hata yapabileceğini ve PKK'nın kadın ve çocukları yanlışlıkla öldürdüğünü" söyleyip "PKK ulusal özgürlük hareketi"ne desteğini ifade etmesi nedeniyle kendisine verilen cezadan ötürü 10. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Mahkeme, Türkiye'nin Güneydoğu bölgesindeki en önemli ilin eski belediye başkanı tarafından söz konusu bölgede PKK saldırılarının gerçekleştiği bir zamanda dile getirilen ve önemli bir gazetede yayımlanan söz konusu çelişkili ve muğlak ifadelerin, hâlihazırda şiddetli tartışmalara yol açan durumu daha da ağırlaştırması muhtemel ifadeler olarak değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir (§§ 58-60).

121. *Sürek/Türkiye (no. 1)* [BD] (1999) davasında, başvuran yetkililerin Türkiye'nin Güneydoğu bölgesindeki askerî faaliyetlerini hiddetli bir şekilde eleştiren okuyucu mektuplarına ilişkin incelemesini yayımladığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Mahkeme, kanlı bir intikam çağrısında bulunan ihtilaf konusu yazıların, ismen zikredilen kişiler başta olmak üzere iddia edilen mezalimin sorumluları olarak tasvir edilen kişilere karşı derin ve yersiz nefret uyandırmak suretiyle şiddeti daha da fazla teşvik edebilecek nitelikte yazılar olarak görülmesi gerektiğini değerlendirmiştir. Mahkeme, 10. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir (§§ 62-65).

## C. Toprak Bütünlüğüne ve Anayasal Düzene Yönelik Tehdit İddiası

### 1. 17. maddenin uygulandığı davalar

122. *Romanov /Ukrayna*[Komite], 2020, davasında, başvuran, komünist devrimciler tarafından Devlet iktidarının şiddetli bir şekilde ele geçirilmesi çağrısı yapan materyal dağıtması sebebiyle bir yıl hapis cezasında mahkûm edilmiştir. Özellikle, bu materyaller, açıkça, proletaryanın diğer sosyal sınıflar üzerindeki hâkimiyetini tesis etmek amacıyla ülke içerisinde silahlı sivil çatışma çağrısında bulunuyordu. Bazı maddeler, ayrıca, Ukrayna topraklarının aşamalı olarak bölünmesi çağrısında bulunuyordu. Mahkeme, bu mesajların kamu düzenine ve demokrasiye yönelik bir tehdit teşkil ettiği ve adalet, serbest seçimler ve barış dâhil olmak üzere Sözleşme ve demokratik bir toplumun temelinde yer alan temel ideallere ve değerlere aykırı olduğuna kanaat getirmiştir. 17. madde gereğince, başvuranın 10 madde kapsamındaki şikâyeti, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

### 2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

123. Aşağıdaki üç davada (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998; *Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye*, 1998; ve *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye* [BD], 1999), başvuran partiler Kürt ve Türk ulusları arasında ayrım yaparak bölücülüğü desteklediklerı gerekçesiyle kapatılmışlardır. Söz konusu partilerin genel başkanları, başka bir siyasi partide benzer bir görevde bulunmaktan men edilmişlerdir. Anayasa Mahkemesi, Kürt-Türk federasyonunun kurulmasının savunulması ve Kürt halkının "bağımsızlık savaşı" verme hakkının desteklenmesi bakımından başvuran partilerin hedeflerinin terör örgütlerinin hedeflerine benzer olduğunu değerlendirmiştir.

124. Mahkeme, 17. maddenin devreye sokulmasının gerekli olmadığına karar vermiştir (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, § 60; *Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, § 53; *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye* [BD], 1999,§ 47). Mahkeme, siyasi partiler dâhil

derneklerin faaliyetlerinin ulusal makamlarca Devletin anayasal yapılarına aykırı olarak değerlendirilmesinin, Sözleşme'nin sağladığı korumanın kapsamı dışında tutulmaları için gerekçe olamayacağını belirtmiştir (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, § 27; *Sosyalist Parti ve Diğerleri/ Türkiye*, 1998, § 29). Mahkeme, demokrasiye zarar vermeyi amaçlamaması koşuluyla farklı siyasi projelerin, hatta Devletin hâlihazırdaki teşkilatlanma biçimini sorgulayan projelerin teklif edilmesine ve tartışılmasına izin vermenin demokrasinin özünde olduğunu belirtmiştir (*Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, §§ 46-47; *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye* [BD], 1999, §§ 40-41).

125. Mahkeme, başvuran partilerin Kürt asıllı kişileri birlikte belirli siyasi taleplerde bulunmaya davet etmiş olmalarına rağmen, şiddete başvurmaya, isyana veya demokratik ilkeleri reddetmeye yönelik herhangi bir çağrının yapılmadığına işaret etmiştir (*Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, §§ 46-47; *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye* [BD], 1999, §§ 40-41). Ayrıca Mahkeme, başvuran partilerin bölücülüğü teşvik ettiğinin veya Türkiye'de terörden kaynaklanan sorunlardan ne şekilde sorumlu olabileceklerinin ortaya konulmadığını belirtmiştir. Özetle Mahkeme, kapatma gibi radikal bir tedbirin izlenen meşru hedefle orantısız olduğunu ve dolayısıyla, 11. maddeye aykırı olduğuna hükmetmiştir.

126. *Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan* (1998) davasında, başvuranların derneklerini "Makedon Medeniyet Evi" adı altında kaydettirme talebi reddedilmiştir. Mahkeme, 17. maddenin uygulanamayacağını değerlendirmiştir (§§ 28-29). Mahkeme, söz konusu derneğin hedeflerinin Florina bölgesindeki geleneklerin ve halk kültürünün korunması ve geliştirilmesinden ibaret olduğunu ve tamamen meşru olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, başvuranların Makedon azınlığının haklarına tam olarak saygı gösterilmesi çağrısında bulunmalarına rağmen, başvuranların bölücülük kasıtlarının olduğunun veya şiddete veya demokratik olmayan yöntemlere başvuruyu savunduklarının tespit edilmediğini belirtmiştir (§ 43). Mahkeme, başvuranların derneğinin, sadece gerçek kasıtlarına dair bir şüphe nedeniyle kaydedilmemesinin 11. maddeye aykırı olduğuna hükmetmiştir (§§ 45-47).

127. *Yurttaş Birliği "Radko" ve Paunkovski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (2009) davasında, başvuran dernek Makedon etnisitesinin asla bölgede var olmadığını, ancak Makedonyalı Bulgarların olduğunu savunan Ivan Mihajlov-Radko'nun ideolojisini canlandırmayı hedeflediği gerekçesiyle kurulduktan kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Mahkeme, derneğin düşmanlığı savunduğunu veya kamu düzenine, Makedon toplumuna veya Devletine karşı gerçek ve yakın bir tehlike barındıran bir politikayı tercih ettiğini ortaya koyan herhangi bir delilin mevcut olmadığı gerekçesiyle 17. maddenin devreye sokulmasını gerekli görmemiştir. Mahkeme, Hükümetin (1925 ve 1990 yılları arasında Makedon Özgürlük Hareketinin liderliğini yapmış olan) Ivan Mihajlov-Radko'nun ve destekçilerinin terörist yöntemlere başvurduklarını iddia etmesine rağmen, Anayasa Mahkemesi tarafından başvuran derneğin "terörist" olarak nitelendirmediğine ve derneğin veya üyelerinin hedeflerine ulaşmak için yasa dışı veya demokrasi karşıtı yöntemler kullanacakları sonucuna varılmadığına işaret etmiştir. Mahkeme ayrıca, Anayasa Mahkemesinin Makedon etnik kimliğinin inkârının şiddete veya anayasal düzenin şiddet yoluyla ortadan kaldırılmasına eşdeğer olarak değerlendirme nedenini açıklamadığına dikkat çekmiştir (§§ 72-77). Başvuran derneğin kapatılması 11. maddeye aykırı bulunmuştur.

128. *Mukhin/Rusya* (2021) davasında, bir gazete editörü, aşırıcılık karşıtı mevzuat uyarınca, anayasal rejimin temellerinin zorla değiştirilmesini ve ulusal güvenliğe zarar vermeyi amaçlayan faaliyetlere teşvik ettiği gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Başvurana isnat edilen suç teşkil eden davranış, genel olarak, mevcut siyasi rejimin "yok edilmesi" çağrısında bulunan üçüncü bir tarafın metnini yayımlamış olmasıydı. Başvuranın editoryal tercihlerinin 10. maddeyi gerçek amacından saptırmaya yönelik olduğu açık olmadığı için Hükümetin 17. madde kapsamındaki itirazı reddedilmiştir. Yerel mahkemeler, başvuranın ihtilaf konusu metni yaymaya yönelik motivasyonunu ve metnin içeriğine yönelik tutumunu açıklayamamıştır (§§ 84, 134-136). Mahkeme, başvuranın mahkûmiyeti için yeterli gerekçe sağlandığına ikna olmamış ve Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

129. *Mukhin/Rusya* (2021) davasında, Mahkeme, ayrıca, başvuranın gazetesinin medya kuruluşu statüsünün sonlandırılmasına ve gazetenin dağıtımının yasaklanmasına ilişkin şikâyeti incelerken, 17. maddeyi uygulamayı reddetmiştir. Bu kararın dayanağı, Cumhurbaşkanı ve Rusya Federasyonu Federal Konseyi üyeleri de dâhil olmak üzere, bazı seçilmiş yetkililere kişisel sorumluluk getirilmesi amacıyla

referandum düzenlenmesi için yürütülen kampanyanın bildirisinin yayınlanması nedeniyle çıkarılan aşırıcılık karşıtı resmi tedbirlerdi. Bununla birlikte, tedbirlerin çıkarılmasından önce, ihtilaf konusu bildiri, ulusal güvenliğe ilişkin menfaatler ile düzensizliğin ve suçun önlenmesine ilişkin endişelere neden olmadan, uzun yıllar boyunca pek çok kez yayınlanmıştır. Hükümet gazetenin bir örgütün sözcüsü olarak kullanıldığını ve Sözleşme değerlerine aykırı amaçlar güttüğünü belirtmesine karşın, yerel mahkemelerin gerekçelerinde hiçbir ilgili olgusal veya yasal unsur ortaya konulmamıştır. Mahkeme, sonuç olarak, böylesi ciddi bir tedbirin yargısal değerlendirmesinin kapsamının yetersiz olduğuna işaret ederek, 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

### 3. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

130. *Teslenko ve Diğerleri/Rusya* (2022) davası, seçmenlere gelecekteki cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullanmaktan kaçınmaları yönünde çağrıda bulundukları gerekçesiyle başvuranlardan bazılarına verilen idari hapis cezaları ve para cezaları ile ilgilidir. Mahkeme, bu hususta 10. maddenin ihlal edildiği tespitinde bulunurken 17. maddeye dayanmıştır. Bir yandan, etkili ve anlamlı bir demokrasinin temellerini oluşturma ve sürdürmenin seçmenlerin seçim süreçlerine ve özellikle oylama sürecine aktif katılımlarıyla daha iyi sağlanacağı tartışmasızdır. Öte yandan, oy vermeye yönelik yasal bir yükümlülük bulunmadığı için, başvuranlar, seçmenlere, yasa dışı faaliyetlerde bulunma çağrısında bulunmamıştır. Başvuranlar, ayrıca, nefrete, hoşgörüsüzlüğe veya ayrımcılığa teşvik etmemiş ve şiddet veya diğer suç teşkil eden eylemlerin işlenmesi çağrısında bulunmamıştır. Önemli bir şekilde, zorlama veya engel unsurlarının kanıtlanmaması karşısında başvuranların oy kullanma yetkisine sahip seçmenlere usule aykırı etkide bulunduğu ortaya konulmamıştır. Mahkemeye göre, başvuranlar, 17. maddeye ilişkin içtihadı anlamında, "Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlükleri yok etmeyi amaçlayan bir faaliyette bulunmak veya eylemler gerçekleştirmek için Sözleşme'ye dayanmaya" teşebbüs etmemiştir. Özetle, Mahkeme, başvuranların ifade özgürlüğü haklarını kullanmalarının, etkili ve anlamlı demokrasinin temellerine zarar verecek nitelikte olduğunun ikna edici bir şekilde tespit edilmediğine karar vermiştir (§§ 134-144).

## D. Totaliter İdeolojilerin Desteklenmesi

### 1. Komünizm

#### a. 17. maddenin uygulandığı davalar

131. *Alman Komünist Partisi (KPD)/Almanya* davasında (1957, Komisyon kararı), başvuran parti, anayasaya aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle kapatılmış ve mal varlığı müsadere edilmiştir. Komisyon, partinin sadece anayasal yollarla iktidarı ele geçirmeyi amaçlamakla birlikte, hedefinin proleter bir devrim ve proletarya diktatörlüğü yoluyla sosyo-komünist bir sistem kurmak olduğu kanısına varmıştır. Ancak, diktatörlüğe başvurmanın Sözleşme'ye aykırı olması nedeniyle, başvuran, 17. madde uyarınca, 9, 10 ve 11. maddeler kapsamındaki korumadan faydalanamamıştır. Başvurusu, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

132. *Romanov/Ukrayna* [Komite], 2020, davası, mevcut siyasi rejimi şiddetli bir şekilde devirmeye yönelik komünist propagandayı yaymaktan dolayı cezai mahkûmiyet ile ilgilidir. Mahkeme'ye göre, silahlı bir ayaklanmaya yönelik açık çağrılar, 17. maddenin doğrudan uygulanmasını haklı kılmıştır.

#### b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

133. *Türkiye Birleşik Komünist Partisi/Türkiye* (1998) davasında, başvuran partinin kapatılma gerekçelerinden biri, partinin adında siyasi partilerin düzenlenmesine ilişkin kanunda yasaklanan "komünist" kelimesinin yer almasıydı. Ancak, başvuran parti, demokrasinin gereklerini yerine getirdiği sürece ve "komünist" adını seçerken Türk toplumu veya Türk Devleti açısından gerçek bir tehdit oluşturacak bir politikayı tercih ettiğini gösteren herhangi bir delil bulunmadığı sürece, isim tercihi, kapatma kararı gibi ağır bir tedbirin uygulanmasını haklı kılamazdı. Bu nedenle, 17. maddenin

uygulanmasına gerek duyulmamış ve 11. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

134. *Partidul Comunistilor (Nepeceristi) ve Ungureanu /Romanya* (2005) davasında, Romanya Komünist Partisi ("PCN") üyesi olmayan Komünistler Partisi isimli siyasi bir grubun siyasi parti olarak tescil edilmesi yönündeki başvurusu reddedilmiştir. Mahkeme, 17. maddenin uygulanmasını gerektirecek herhangi bir neden görmemiştir (§ 59). Mahkeme, PCN'ye ait kurucu belgelerde, demokrasinin ilkelerini savunmanın öneminin vurgulandığını ve şiddet veya ayaklanmaya çağrı niteliğinde herhangi bir içeriğin yer almadığını tespit etmiştir. Aslında, söz konusu belgelerde, gerek PCN'nin, adıyla olmasa da, arasına mesafe koyduğu eski Komünist Partinin 1989 yılı öncesinde yapmış olduğu suiistimaller gerekse 1989 yılından beri izlenen ve anti-sosyal ve işçi sınıfı karşıtı olarak tanımlanan politika eleştirilmiştir (§§ 54-55). Özellikle de bazı Avrupa ülkelerinde Marksist ideolojiye bağlı kalan komünist partilerin bulunduğu dikkate alındığında, Romanya'nın totaliter komünizm deneyimi, tek başına şikâyet konusu tedbire başvurulması ihtiyacını haklı kılamaz (§ 57). Siyasi parti olarak tescil edilme başvurusunun reddedilmesi gibi sert ve orantısız bir tedbire başvurmanın 11. maddenin ihlaline neden olduğu sonucuna varılmıştır.

135. *Vajnai/Macaristan* (2008) davasında, başvuran, izinli bir gösteri sırasında beş köşeli kızıl yıldızlı bir ceket giydiği gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Mahkeme, başvuruda, 17. maddenin amaçları bakımından hak suiistimalinin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Mahkeme, ilk olarak, başvuranın totaliter rejimin mağdurlarına yönelik olarak aşağılayıcı ifadelerde bulunduğunun, totaliter amaçları olan bir gruba üye olduğunun veya ırkçı propaganda eylemlerinde yer aldığının ispatlanmadığını belirtmiştir (§§ 24-25). Mahkeme, ikinci olarak, komünizm adı altında işlenen toplu insan hakları ihlalleri kızıl yıldızın simgesel değerini düşürmüş olsa da, kızıl yıldızın, daha adil bir toplum için mücadele eden uluslararası işçilerin hareketini ve farklı üye Devletlerde hukuka uygun olarak kurulmuş bazı siyasi partileri simgelemeye devam ettiğini belirtmiştir (§ 52). Üçüncü olarak, özellikle de başvuranın kızıl yıldızlı kıyafeti, hukuka uygun olarak düzenlenmiş barışçıl bir gösteri sırasında sol görüşlü tescilli bir siyasi partinin başkan yardımcısı sıfatıyla ve bilindiği kadarıyla Macaristan siyasi hayatına hukukun üstünlüğünü hiçe sayarak katılma gibi bir niyeti olmaksızın giydiği gerçeği ışığında bir değerlendirme yapıldığında, Hükümet, bu tür bir kıyafet giymenin tek başına tehlikeli totaliter propaganda anlamına geldiğini ispatlamamıştır. Mahkeme, sonuç olarak, totaliter sembollerin kullanılmasına ilişkin yasağın ayrım gözetmeksizin uygulanışını ve kapsamının çok geniş oluşunu dikkate alarak, özellikle de kızıl yıldızın alenen kamuoyu önünde sergilenmesiyle komünist rejime veya kargaşaya geri dönüleceği yönünde gerçek veya mevcut bir tehlikenin bulunmadığı hususu ışığında, 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca, totaliter ideolojinin yayılması olasılığı, her ne kadar rahatsız edici olsa da, cezai bir yaptırım uygulamak suretiyle sınırlama getirmenin tek gerekçesi olamaz (§§ 54- 58; ayrıca bk. *Fratanoló/Macaristan,* 2011).

136. *Zhablyanov /Bulgaristan* (2023) davası, başvuranın, komünist rejimin mağdurlarını aşağılayan ve İkinci Dünya Savaşından sonraki ilk yıllarda baskıcı rejim kapsamında faaliyet gösteren olağanüstü bir ceza "mahkemesini" meşrulaştıran ifadeleri nedeniyle Parlamento Sözcüsü Yardımcılığından alınması ile ilgilidir. 17. maddenin doğrudan uygulanmamasına karşın, bu hüküm, Mahkemeye müdahalenin gerekliliğinin değerlendirilmesinde yol göstermiştir. 10. maddenin ihlal edilmediği tespitinde bulunan Mahkeme, bağlamı ve özellikle komünist baskı ve zulüm yaşamış olan ve bunlardan kendilerini uzaklaştırmaları gereken Devletlerin özel ahlaki sorumluluğunu esas almıştır.

### c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

137. *Ždanoka/Letonya* [BD] (2006) davasında, başvuran, Letonya Komünist Partisinin yeni kurulan demokratik rejimi ortadan kaldırmaya yönelik olarak 1991 yılında yaptığı şiddet içerikli teşebbüsün ardından söz konusu partinin faaliyetlerine etkin bir şekilde katılan kişilere yönelik olarak getirilen yasak nedeniyle ulusal meclis seçimlerinde adaylığını koyamamıştır. Mahkeme, şikâyet konusu tedbirin, bu tedbire başvurulmasına yol açan bağlamda kabul edilebilir olarak değerlendirilebilecek olması nedeniyle, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Ayrıca, bu tedbirin, başvurana keyfi veya orantısız bir şekilde uygulanmadığını belirtmiştir. Mahkeme, bu bağlamda, 17. maddeye atıfta bulunarak, bir kamu görevini ağır şekilde suiistimal etmiş olan veya davranışları hukukun üstünlüğünü veya demokratik temelleri tehdit edici nitelik taşıyan kişilerin

yasama organının çalışmasına katılmalarına engel olunması suretiyle demokratik sürecin bütünlüğünün korunmasına yönelik kısıtlamaların Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin kapsamı dışında bırakılmadığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvuranın darbe girişimi sırasında veya sonrasında herhangi bir zamanda, Letonya Komünist Partisi ile arasına mesafe koyduğunu gösterecek herhangi bir açıklama yapmamış olması nedeniyle, Letonya makamlarının, takdir yetkileri kapsamında, başvuranın demokratik sürecin bütünlüğünü sürdürme ihtiyacıyla bağdaşmayacak görüşlere sahip olduğu varsayımında bulunma hakkına sahip olduklarını belirtmiştir (§§ 123-124 ve 130).

## 2. Nazi İdeolojisi

### a. 17. maddenin uygulandığı davalar

138. *Ayoub ve Diğerleri/Fransa* (2020) davasında, Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, Nazi Almanyası ile işbirliği yapmış, *Vichy* rejiminin ideolojisini ve özellikle ırkçı yasalarını destekleyen kişileri desteklediğini ifade eden ve genç militanları endoktrine etmek amacıyla paramiliter eğitim kampları düzenleyen paramiliter tarzda aşırı sağ bir derneğin kapatılmasını incelemiştir. Mahkemeye göre, başvuran dernek, şiddet yoluyla da olmak üzere demokratik süreci tehdit ederek ve ırkçı güdümlü nefreti ve ayrımcılığı teşvik ederek, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki korumayı talep edemezdi. 17. madde gereğince, başvuran derneğin şikâyeti, Sözleşme hükümleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

### b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

139. *De Becker/Belçika* (1960, Komisyon raporu) davasında, başvuranın gazete muhabiri olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman makamları ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle mahkûm edilmesi sonucunda, diğerlerinin yanı sıra, gazetecilik ve yazarlık mesleğini icra etmesine engel olunmuştur. Başvuranın geçmişteki davranışlarının 17. maddenin kapsamına girdiği değerlendirilebilecek olmakla birlikte, başvuranın davasının Komisyon tarafından incelendiği yıl olan 1960 itibariyle, başvuranın ifade özgürlüğünü Nazi rejimini övmek gibi yollarla kötüye kullanmak amacıyla geri kazanmaya çalıştığına dair herhangi bir delil mevcut değildi. Bu nedenle Komisyon, 17. maddenin uygulanması yönündeki talebi reddetmiş ve esnek bir şekilde uygulanan ve ömür boyunca geçerli olacak şikâyet konusu kısıtlamaların 10. madde kapsamında haklı görülemeyeceği sonucuna varmıştır (§ 279).

140. *Lehideux ve Isorni/Fransa* (1998) davasında, Mahkeme, Nazi Almanya'sı ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle idam cezasına mahkûm edilen, 1940-1944 yılları arasında Vichy Fransa'sının Devlet Başkanı olarak görev yapan Mareşal Pétain'nin yeniden yargılanmasının ve ıslahının sağlanmasını amaçlayan bir yayını incelerken 17. maddeyi uygulamamıştır. Bu davada, Nazi yanlısı bir politikanın haklılığını göstermek gibi bir durum söz konusu olmamıştır, zira başvuranlar Nazi zulümlerini onaylamadıklarını açıkça beyan etmişlerdir (§ 53). Başvuranlar hakkında verilen mahkûmiyet kararlarının 10. maddeye aykırı olduğu yönündeki tespitin gerekçelerinden biri de budur.

### c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

141. Sözleşme organları, Nasyonal Sosyalizmin, Yahudi karşıtlığının ve ırkçılığın, çeşitli yayınlar, Nazi üniformalarının kullanıldığı ve sloganların atıldığı paramiliter tatbikatlar, Hitler'in doğum gününün kutlandığı gösteriler veya Üçüncü Reich'in diktatörlerinin ve ordusunun yüceltildiği kamuya açık etkinlikler yoluyla yeniden canlandırılmasına yönelik girişimlere ilişkin davaları incelemişlerdir (bk. *Kühnen/Almanya*, Komisyon kararı, 1988; *X. /Avusturya,* Komisyon kararı, 1963; *H, W., P. ve K. /Avusturya*, Komisyon kararı, 1989; *Ochensberger/Avusturya,* Komisyon kararı, 1994; ve *Schimanek /Avusturya*, Mahkeme kararı, 2000). Komisyon ve sonrasında Mahkeme, Nasyonal Sosyalizmin demokrasi ve insan hakları ile bağdaşmayan totaliter bir doktrin olduğuna karar vermiştir. Komisyon ve Mahkeme, 17. maddeye atıfta bulunarak, başvuranlar hakkında verilen mahkûmiyet kararlarının "demokratik bir toplumda gerekli" olduğu kanaatine varmıştır. Başvuranların 9, 10 ve 14. madde kapsamındaki şikâyetleri açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

142. *Fáber/Macaristan* (2012) davasında, başvuran, devam etmekte olan ırkçı karşıtı bir gösteriyi

protesto etmek amacıyla Árpád şeritli bir bayrak açtığı gerekçesiyle gözaltına alınmış ve hakkında para cezası uygulanmıştır. Söz konusu bayrak, kanunda, Macaristan'ın tarihi pankartlarından biri olarak kabul edilmekte ve aynı zamanda aşırı sol görüşlü hareketler tarafından Macaristan Nazi hareketini (Oklu Haç) hatırlatan sembol olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Başvuran, söz konusu bayrağı Oklu Haç rejimi sırasında Yahudilerin kitlesel olarak imha edildiği alanda taşımış olmasına rağmen, bu durum bazı göstericiler tarafından rahatsız edici, şok edici ve hatta "faşist" olarak değerlendirilebilecek olsa da, söz konusu bayrağı açmanın tek başına küçük düşürücü olduğu ve belirli kişilere karşı derin ve yersiz nefret aşılamak suretiyle şiddeti teşvik ettiği söylenemez (§ 56). Mahkeme, bağlamı belirgin olmayan bir sembolün toplu katliamların yapıldığı belirli bir alanda gösterilmesinin, bazı durumlarda söz konusu suçların failleriyle özdeşleştirme yapılmasına neden olabileceği ihtimalini göz ardı etmemiş ve katledilen kişilerin onurunu ve onların yakınlarının saygı haklarını koruma ihtiyacının, ifade özgürlüğü hakkının kullanımına müdahale edilmesini gerektirebileceğini belirtmiştir. Mahkeme, aksi halde koruma altına alınacak olan ifadenin, zamanı ve yeri nedeniyle, savaş suçlarının, insanlığa karşı işlenen suçların veya soykırımın yüceltilmesi anlamına geldiği hallerde de aynı hususların geçerli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Mahkeme, başvuran totaliter rejimin mağdurlarını bu şekilde aşağılamış olsa, bu durumun, 17. madde uygulandığında, Sözleşme haklarının kötüye kullanımı anlamına gelebileceğini ifade etmiştir. Ancak, Mahkeme, 17. maddeye ilişkin içtihadına dayanarak, somut davada kötüye kullanım anlamına gelebilecek bu tür bir unsura rastlamamıştır (§ 58). Mahkeme, şikâyet konusu kısıtlamanın, acil sosyal bir ihtiyacı karşılamadığı ve dolayısıyla 10. maddenin ihlaline neden olduğu sonucuna varmıştır.

143. *Šimunić/Hırvatistan* (k.k.) (2019) davasında, futbolcu olan başvuran, bir futbol maçı sırasında birkaç kez "Vatan İçin" şeklinde haykırdığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Futbolcunun her haykırışında seyirciler de "Hazırız" şeklinde yanıt vermişlerdir. Söz konusu mesajın asıl anlamı edebi ve şiirsel olmakla birlikte, bu ifade aynı zamanda faşizmden ve Bağımsız Hırvatistan Devletinin totaliter rejiminden doğan Ustaşe Hareketinin resmi selamlaşma ifadesi olarak da kullanılmaktaydı. Mahkeme, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetini her halükarda açıkça dayanaktan yoksun bulmakla birlikte yine de 17. maddeye atıfta bulunmanın önemli olduğuna karar vermiştir (§§ 37-39). Ünlü bir futbolcu ve pek çok futbol taraftarının rol model olarak gördüğü başvuranın, provokatif haykırışının seyircilerin davranışı üzerindeki olası olumsuz etkisinin farkında olması ve bu tür bir davranıştan kaçınması gerekirdi (§§ 44-48).

### d. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

144. Mahkeme, Nazi sembollerinin "göz alıcı bir araç" olarak nedensiz şekilde kullanıldığı bağlamda 17. maddeye atıfta bulunmaya gerek duymamıştır.

145. *Nix/Almanya* (k.k.) (2018) davasında, başvuran, Heinrich Himmler'in, üzerinde Nazi partisinin rozetinin bulunduğu SS üniformalı ve kolluğunun üzerinde gamalı haç motifinin yer aldığı bir fotoğrafını bir blog gönderisinde kullanması nedeniyle mahkûm edilmiştir. Söz konusu gönderi, başvuranın kızına istihdam bürosu tarafından ayrımcı ve ırkçı muamelede bulunulduğu iddiasıyla ilgilidir. Başvuran, totaliter propaganda yapma, şiddeti veya nefret söylemini teşvik etme niyetinde olmasa da, istihdam bürosunun başvuranın kızıyla olan etkileşiminin, Nazi rejimi sırasında yaşananlarla nasıl kıyaslanabileceğini açıklamamıştır. Ayrıca, başvuran, Nazi ideolojisini açık ve net bir şekilde reddetmemiştir. Şayet bunu yapmış olsaydı, cezai sorumluluktan kurtulurdu (§§ 51 ve 53-54). Mahkeme, önemli bir etken olan Almanya'nın tarihi tecrübesi ışığında Nazi sembollerinin kullanımına ilişkin yasağı dikkate alarak, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetini açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

## 3. Şeriat

146. İslam hukukuna (Şeriat) dayalı bir rejim, Sözleşme değerlerinden açıkça ayrılmaktadır ve demokrasinin temel ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir. Zira böyle bir rejimde, siyasi alanda çoğulculuğa ve halka tanınan özgürlüklerin sürekli olarak geliştirilmesine yer yoktur (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2003, § 123). Bu tür bir rejim bağlamında hukuki çoğulluğun Sözleşme sistemine

uygun olduğu söylenemez, zira burada bireyler arasında dine dayalı bir ayrımcılık söz konusu olacaktır (aynı kararda, §§ 119 ve 123; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya*, 2013, §§ 110-111).

### a. 17. maddenin uygulandığı davalar

147. *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya* (2013) davasında, Mahkeme, başvuranların gerekirse şiddete başvurmak suretiyle dünya genelinde İslami bir yönetim ve Şeriata dayalı bir rejimin hüküm sürmesini amaçlayan Hizb ut-Tahrir adlı terör örgütüne üye oldukları gerekçesiyle mahkûm edilmelerine ilişkin şikâyeti incelemiştir. Başvuranların 9, 10, 11 ve 14. maddeler kapsamındaki şikâyetleri, Sözleşme'nin hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (§§ 107-114; ayrıca bk. *Vasilyev ve Diğerleri/Rusya*[Komite],2020).

### b. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

148. *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD] (2003) davasında, Mahkeme, Türkiye'deki en büyük siyasi partinin kapatılması ve parti liderlerinin bazı siyasi haklarından geçici olarak mahrum edilmelerinin 11. maddenin ihlaline neden olmadığına karar vermiştir. Mahkeme, 17. maddeye ilişkin içtihadına dayanarak, ilk olarak, liderlerinin şiddeti teşvik ettiği veya demokrasiye aykırı nitelik taşıyan veya demokrasiyi yıkmayı amaçlayan ve demokraside tanınan hak ve özgürlükleri ihlal eden politikalar ortaya koyduğu bir siyasi partinin, bu gerekçelerle verilen cezalara karşı Sözleşme'nin sağladığı korumadan faydalanmayı talep edemeyeceğini vurgulamıştır (§ 98). Mahkeme, ikinci olarak, demokrasi açısından yeterince kanıtlanmış yakın bir tehdidin söz konusu olması halinde, Devletin bu tehdidi önlemek amacıyla müdahalede bulunma yetkisinin olduğunu kabul etmiştir (§§ 102-103). Refah Partisinin, hukuki çoğulluk çerçevesinde, şeriata dayalı bir rejim oluşturmaya yönelik politikasının "demokratik toplum" kavramıyla bağdaşmadığı ve Refah Partisinin, bu politikayı uygulamak amacıyla güç kullanımına başvurmaktan kaçınmadığı kanaatine varmıştır (§ 132). Mahkeme, seçim sonuçlarına bakıldığında, Refah Partisinin bir koalisyonun temelinde bulunan tavizlerden kaynaklı kısıtlamalara tabi olmaksızın siyasi iktidarı potansiyel olarak ele geçirebileceğini ve bu durumun demokrasiye yönelik tehlikeyi daha fazla somutlaştırdığını ve yakınlaştırdığını belirtmiştir (§ 108).

### c. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

149. Mahkeme, bir başvuranın şiddet çağrısı yapmaksızın Şeriat için mücadele ettiği bir davada 17. maddeye atıfta bulunma gereği duymamıştır.

150. *Gündüz/Türkiye* (2003) davasında, radikal bir İslam mezhebinin lideri olan başvuran hakkında, bir televizyon yayını sırasında yaptığı ve "nefret söylemi" olarak sınıflandırılabilecek açıklamalar nedeniyle hapis cezası ve para cezasına hükmedilmiştir. Mahkeme, ilgili bağlamda değerlendirildiğinde, başvuranın demokrasiyi "dinsizlik" ve laikliği "ikiyüzlülük" şeklinde tanımladığı yorumların, şiddet çağrısı veya dini hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret söylemi olarak yorumlanamayacağı kanaatine varmıştır. Mahkeme, Şeriatı savunmanın, Şeriatı getirmek için şiddet çağrısında bulunulmadığı sürece, tek başına "nefret söylemi" olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme, ayrıca, başvuranın siyasi iktidarı ele geçirme potansiyeli bakımından, somut davadaki durumun *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], (2003) (yukarı bakınız) davasındaki durumla aynı olmadığını belirtmiştir. Mahkeme, bu nedenle, 17. maddeye atıfta bulunmaya gerek duymamış ve davanın kendine özgü bağlamında, yani söz konusu programın amacının başvuranın lideri olduğu mezheple ilgili bir sunum yapmak olduğu ve başvuranın aşırı görüşlerinin canlı olarak yayınlanan çoğulcu bir tartışma ortamında dile getirildiği ve programa katılan diğer katılımcıların müdahaleleriyle de karşılıklı bir denge kurulduğu hususlarını dikkate alarak 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

## E. Nefrete Teşvik

151. Mahkeme, tüm etnik, dini veya diğer gruplara saldırı niteliği taşıyan veya onları kötü gösteren kapsamlı açıklamaların söz konusu olduğu davalarda özellikle hassasiyet göstermiştir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 206).

# 1. Yabancı Düşmanlığı ve Irk Ayrımcılığı

## a. 17. maddenin uygulandığı davalar

152. *Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda* (1979, Komisyon kararı) davasında, kamu düzeni gerekçesiyle ve ahlaki nedenlerden dolayı yasaklanan siyasi bir partinin liderleri olan başvuranlar belediye seçimlerinde aday olamamışlardır. Birinci başvuran, ırk ayrımcılığını teşvik ettiği tespit edilen broşürleri dağıtmak amacıyla yanında bulundurduğu gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Komisyon, başvuranların savunduğu politikanın, uyruğuna, ikamet tarihine, aile bağlarına ve diğer hususlara bakılmaksızın beyaz olmayan herkesi Hollanda topraklarından gönderme amacından kaynaklandığını tespit etmiştir. 17. madde uyarınca, başvuranların Sözleşme'nin 10. maddesi ve Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki şikâyetleri Sözleşme hükümleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

153. *Ayoub ve Diğerleri/Fransa* (2020) davasında, Mahkeme, üç aşırı sağ oluşumun kapatılmasını incelemiştir. Mahkeme, bu oluşumlardan ikisi ile ilgili olarak, bunların örgütlenme özgürlüğü haklarını hoşgörü, sosyal barış ve ayrımcılık yapmama değerlerine aykırı olacak şekilde kötüye kullandıklarına karar vermiştir. Bu oluşumların amaçları, kesin olarak, nefret ve ırksal ayrımcılığa teşvik unsurları içeriyordu ve faaliyetleri demokrasinin temellerine aykırıydı. İlk dernek ile ilgili olarak, Mahkeme, şu unsurları dikkate almıştır: Fransa'nın egemenliğini yok eden "beyaz olmayanların", "parazitlerin" ortadan kaldırılmasını amaçlayan ulusal bir devrime yönelik yabancı düşmanı çağrılar; "siyasi Yahudilik"in Fransa'nın kimliğini yok etmeye çalıştığı fikrinin yaygınlaştırılması; dernek tarafından düzenlenen etkinliklere inkârcı görüşlerden hüküm giymiş kişilerin katılımı; Nazi Almanyası ile işbirliği yapmış kişilere destek verilmesi, ırkçı yasalarını iktidara geldiklerinde uygulamayı önerdikleri Vichy rejiminin ideolojisinin desteklenmesi, genç aktivistleri endoktrine etmek amacıyla paramiliter eğitim kampları düzenlenmesi. İkinci dernek ile ilgili olarak, Mahkeme, bu derneğin siyasi programının, Müslüman göçmenlere ve eşcinsellere karşı nefret ve ayrımcılığa dayalı amaçlar içerdiğini ve Yahudi karşıtlığını desteklediğini gözlemlemiştir. Mahkeme, Fransa ve Avrupa'da devam eden ve artan ırkçılık ve hoşgörüsüzlük bağlamında, "kendini savunabilen demokrasi"yi desteklemek amacıyla bu iki derneğin kapatılmasına karar verildiği sonucuna varmıştır. Bu iki derneğin 11. madde kapsamındaki şikâyetleri, 17. madde gereğince, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

## b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

154. *Féret/Belçika* (2009) davasında, aşırı sağ görüşlü bir partinin başkanı olan başvuran, bir seçim kampanyası sırasında Avrupalı olmayan göçmen toplulukları suç işlemeye meyilli ve Belçika'da yaşamanın sağladığı menfaatleri kötüye kullanmaya hevesli topluluklar olarak tanıtan ve onlarla dalga geçen broşürler dağıttığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Broşürlerde "Belçika'nın İslamlaştırılmasına karşı çıkın", "Göstermelik bütünleşme politikasına son verin" ve "İş arayan Avrupalı olmayan kişileri evlerine gönderin" şeklinde sloganlar yer almaktaydı. Mahkeme, şikâyet konusu broşürlerin içeriğinin, 17. maddenin uygulanmasını haklı kılmadığını belirtmiştir. Ancak, Mahkeme, başvuranın ifade özgürlüğüne yönelik müdahalenin 10. maddenin ihlaline yol açmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, yabancıların dışlanmasını teşvik etmenin, onların haklarına yönelik temel bir saldırı olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, dini, etnik veya kültürel önyargılara dayalı nefrete yol açan siyasi söylemlerin, demokratik toplumlarda, özellikle de seçim bağlamında, yabancı düşmanlığını ortaya koyan veya ırkçı yorumların etkisinin daha da sakıncalı hale geldiği durumlarda, sosyal barışı ve siyasi istikrarı tehdit ettiğini ifade etmiştir. Belirli nüfus gruplarını hedef alan hakaret, alay etme ve aşağılama eylemlerinin veya somut davada olduğu gibi ayrımcılığa teşvik eylemlerinin, yetkili makamlar açısından nefret söylemiyle mücadele konusuna öncelik verilmesi için yeterli olduğu kanaatine varmıştır.

## c. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

155. *Jersild/Danimarka* (1994) davasında, gazeteci olan başvuran, özellikle "zencileri" ve "yabancı işçileri" "hayvan" ve torbacı olarak nitelendiren bir grup gençle yaptığı röportajdan bazı alıntıların yer aldığı bir belgesel programı yapmıştır. Başvuran ve gençler, bu gerekçeyle mahkûm edilmişlerdir.

Mahkeme, söz konusu sözlerin 10. maddenin koruması kapsamına girmemekle birlikte, şikâyet konusu belgesel programının, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, objektif açıdan, ırkçı görüş ve düşüncelerin propagandasını yapma amacı taşıdığının görülmediğini belirtmiştir. Programda ırk düşmanlığını desteklemenin açıkça ahlaka aykırılığı, tehlikeleri ve hukuka aykırılığı açık bir şekilde hatırlatılmamış olsa da, gerek TV sunucusunun yaptığı giriş gerekse başvuranın röportajlar sırasındaki tutumu, başvuranın kendisini röportaj yapılan kişilerden ayrı tuttuğunu göstermiştir (§§ 33-35). Mahkeme, bu nedenle, başvuran hakkındaki mahkûmiyet kararının 10. madde kapsamında haklı kılınmadığı sonucuna varmıştır.

156. *R.L./İsviçre* (k.k.) (2003) davasında, Mahkeme, 17. maddeye dolaylı olarak dayanarak, başvuranın 10. madde kapsamında dile getirdiği ırkçı propaganda içeren iki CD ve üç müzik kaydına el konulmasına ilişkin şikâyetinin açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddedilmesine karar vermiştir. Mahkeme, söz konusu malzemelerin Sözleşme'nin temelindeki değerlere aykırı olması nedeniyle, müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olduğunu belirtmiştir.

157. *Atamanchuk/Rusya, 2020,* davasında, Mahkeme, başvuranın Rusya'da ikamet eden Rus olmayan etnik grupların "barbarca fikirleri doğrultusunda katliam, tecavüz, soygun ve köleleştirme eyleminde bulunacakları" ve "ülkenin yıkımına katılacakları/katıldıkları" şeklindeki ifadelerini ele almıştır. Mahkeme, başvuranın cezai mahkûmiyeti ve bu sebeple kendisine getirilen gazetecilik ve yayıncılık faaliyetlerine yönelik iki yıl süreli yasaklamayla ilgili olarak 10. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. 17. madde içtihadı, nihayetinde bu hükmün uygulanması meselesine ilişkin hüküm vermemeye karar vermesine rağmen, Mahkeme'nin analizinde yer almıştır (ayrıca bk. yukarıda "Şiddete teşvik" başlığı altında, *Kilin/Rusya*, 2021).

## 2. Etnik Temelli Nefret

### a. Romanlara Karşı Nefret

#### i. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

158. *Vona/Macaristan* (2013) davasında, başvuranın başkanlık ettiği bir dernek, Romanların yoğun olarak bulunduğu köyler de dâhil olmak üzere tüm Macaristan genelinde düzenlediği bir dizi toplantı ve gösteri yürüyüşünün ardından kapatılmıştır. Bu eylemler sırasında, dernek eylemcileri askerî tarzda üniformalar giyerek, selam ve emirler veren ordu benzeri bir oluşum içerisinde yürüyüş yapmışlardır. Askerî oluşum, Macaristan'da Romanların topluca katledilmesinden sorumlu rejimin bel kemiğini oluşturan Macaristan Nazi hareketini (Oklu Haç) hatırlatmaktaydı. Mahkeme, başvuranın örgütlenme özgürlüğü hakkının son derece ağır şekilde kısıtlandığı somut davada 17. maddeyi uygulamak istememiştir. Mahkeme, derneğin faaliyetleri incelendiğinde ilk bakışta totaliter bir ideolojiyi haklı gösterme veya yayma gibi bir niyetinin olduğunun anlaşılmadığını, başvuranın totaliter bir rejimin mağdurlarını aşağılamadığını ve totaliter amaçları bulunan bir grubun üyesi olmadığını belirtmiştir (§§ 34-39). Mahkeme, sonuç olarak, 11. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Mahkeme, Oklu Haç iktidarının ardından Macaristan'ın yaşadığı tarihi deneyimi dikkate alarak, yetkili makamların, şiddet eyleminde bulunulmamış olsa da demokrasinin temel değerlerine aykırı olan ırk ayrımı politikasının uygulanması bakımından ilk adımlar olarak değerlendirilebilecek büyük çaplı ve koordineli bir gözdağı verme eylemiyle karşı karşıya kalındığında müdahale etmeden önce daha fazla gelişmenin meydana gelmesini beklemelerinin gerekmediğini ifade etmiştir (§§ 66- 69).

#### ii. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

159. *Molnar/Romanya* (k.k.) (2012) davasında, başvuran, "Romanya'nın Romanların ülkesi olmasına engel olun" veya "Romanya'nın homoseksüellere değil çocuklara ihtiyacı var" şeklinde mesajlar içeren afişler dağıttığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Mahkeme, söz konusu mesajların Roman azınlığa ve homoseksüel azınlığa karşı nefret uyandırmayı amaçladığı, kamu düzenine yönelik tehdit oluşturduğu ve Sözleşme'nin ve demokratik toplumun dayandığı temel değerlere aykırılık teşkil ettiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu tür eylemlerin demokrasiyle ve insan haklarıyla bağdaşmadığını ve bu nedenle, 17. madde uyarınca, 10. maddenin koruması kapsamına girmediğini belirtmiştir (§ 23). Mahkeme, her halükarda, başvuran hakkındaki mahkûmiyet kararının "demokratik bir toplumda

gerekli olduğu" sonucuna varmış ve başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddedilmesine karar vermiştir.

160. *Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan* (2021) davasında, Roman etnik kökenine sahip ve Bulgaristan vatandaşı olan başvuranlar, tanınmış bir politikacıya karşı, Roman karşıtı açıklamaları için kamuoyu önünde özür dilemesine ve gelecekte bu tür açıklamalar yapmaktan kaçınmasına yönelik bir mahkeme kararı verilmesini talep etmişler, ancak bu talepten sonuç alamamışlardır. Sistematik ve son derece şiddetli olan ihtilaf konusu açıklamalar, geniş bir kitleye ulaşmış ve açık bir şekilde, Bulgaristan'daki Romanları istisnai olarak suça ve ahlaksızlığa eğilimli, "Çingene teröründen ve haydutluğundan" ve "Bulgar milletinin devasa soykırımdan" sorumlu ahlaksız sosyal parazitler olarak yansıtmayı amaçlamıştır. Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, 17. madde içtihadına dayanarak, yerel mahkemelerin gerekli dengeleme uygulamasını uygun bir şekilde yerine getirmedikleri sonucuna varmıştır. Yerel mahkemeler, söz konusu politikacının ifade özgürlüğüne önemli ağırlık verirken açıklamalarının Romanları damgalama ve kötüleme ve onlara karşı nefret ve önyargı uyandırma kapasitesini önemsiz göstermiştir. Mahkeme, bu nedenle, yetkili makamların başvuranların etnik kökenine dayalı ayrımcılığa uygun bir şekilde yanıt verme ve aşırı olumsuz basmakalıp yargılardan etkilenmiş olan "özel hayat"larına saygı gösterilmesini sağlama konusundaki pozitif yükümlülüklerine riayet etmedikleri gerekçesiyle, 14. madde ile bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan,* 2021, §§ 93-94).

## b. Yahudi Karşıtlığı

161. Yahudi karşıtlığına ilişkin davalar yukarıda "Nazi İdeolojisi" başlığı altında ve aşağıda "Yahudilere Yönelik Soykırımın İnkârı ve İlgili Konular" başlığı altında da ele alınmaktadır.

### i. 17. maddenin uygulandığı davalar

162. Aşağıda belirtilen davalarda 17. maddenin uygulanması sonucunda, 10, 11 ve 14. maddeler kapsamındaki şikâyetler Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

163. *Pavel Ivanov/Rusya* ((k.k.), 2007) davasında, bir gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü olan başvuran, Yahudilerin Rusya'daki kötülüğün kaynağı olarak lanse edildiği ve sosyal hayattan dışlanmaları çağrısının yapıldığı bir dizi köşe yazısını kaleme aldığı ve yayımladığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Başvuran bir etnik grubun tamamını Rus halkına karşı komplo kurmakla itham etmiş, Yahudi liderliğine faşist ideolojiyi atfetmiş ve Yahudilerin milli haysiyet hakkını inkâr etmiştir. Mahkeme, başvuranın görüşlerinin önemli ölçüde Yahudi karşıtı mahiyette olduğu konusunda kuşku bulunmadığını değerlendirmiştir. Bir etnik gruba karşı bu tür genel ve hiddetli bir saldırı, başta hoşgörü, toplumsal barış ve ayrımcılık yapmama olmak üzere Sözleşme'nin temelinde bulunan değerleri hedef almıştır.

164. *W.P. ve Diğerleri/Polonya* ((k.k.), 2004) davasında, başvuranların bir dernek kurmaları engellenmiştir. Yahudi azınlığın Polonyalılara zulmettiğinin ve Polonyalılarla Yahudiler arasında eşitlik olmadığının iddia edildiği dernek kuruluş bildirisinin Yahudi karşıtlığını canlandırma olarak nitelendirilebileceği dikkate alındığında, mevcut deliller 17. maddenin gündeme getirilmesini haklı kılmıştır. Ayrıca, başvuranın Mahkeme önündeki beyanlarının da Yahudi karşıtı mahiyette olduğu değerlendirilmiştir.

165. *Ayoub ve Diğerleri/Fransa* (2020) davasında, Mahkeme, aşırı sağcı derneklerin kapatılmasını incelerken, bu derneklerden ikisinin, diğerlerinin yanı sıra, Yahudi karşıtlığını ve faaliyetlerinin demokratik olmayan niteliğini destekledikleri gerekçesiyle, 11. madde kapsamındaki korumayı talep edemeyeceklerine karar vermiştir. 17. maddenin uygulanması yoluyla, söz konusu derneklerin şikâyetlerinin kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

### ii. 17. Maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

166. *Behar ve Gutman/Bulgaristan* (2021) davasında, Yahudi etnik kökenine sahip başvuranlar, tanınmış bir politikacıya karşı, kitaplarında yaptığı Yahudi karşıtı açıklamaların onurlarını ihlal ettiği ve

ayrımcılığa teşvik ettiği iddiasıyla dava açmışlar, ancak bu davadan sonuç alamamışlardır. Mahkeme, ihtilaf konusu açıklamaların, Yahudileri Hristiyanlara karşı soykırım yapmakla ve onları köleleştirmekle suçlayan, Yahudi Soykırımını inkâr eden ve bunu finansal gasp için uydurulmuş bir hikâye olarak nitelendiren basmakalıp Yahudi karşıtı söylemleri şiddetle tekrarladığını değerlendirmiştir. Mahkeme, Yahudi karşıtı söylemin, 17. madde ışığında yorumlanan 10. madde kapsamında hiçbir koruma hakkına sahip olmadığına veya çok sınırlı bir koruma hakkına sahip olduğuna dair içtihadını yinelemiştir. Bu çerçevede, yerel mahkemelerin, özellikle politikacının ifade özgürlüğüne önemli ağırlık verirken açıklamalarının Yahudileri bir topluluk olarak damgalama ve onlara karşı nefret ve önyargı uyandırma kapasitesini önemsiz gösterdikleri koşullar altında çatışan hakların nispi önemini uygun bir şekilde değerlendirdikleri söylenemezdi. Yerel mahkemeler, başvuranlara etkilendikleri aşırı olumsuz basmakalıp yargılar bakımından tazmin sağlamayı reddederek, başvuranların etnik kökenlerine dayalı ayrımcılığa uygun bir şekilde yanıt verme ve "özel hayat"larına saygı gösterilmesini sağlama konusunda 14. madde ile bağlantılı olarak değerlendirilen 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine riayet etmemişlerdir (*Behar ve Gutman/Bulgaristan*, 2021, §§ 104- 105).

### iii. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

167. *Balsytė-Lideikienė/Litvanya* (2008) davasında, bir yayınevi sahibi olan başvurana, toprak iddialarını destekleyen, saldırgan milliyetçiliği ifade eden ve Yahudiler ile Polonyalıların, Litvanyalılara karşı işlenen savaş suçlarının ve soykırımın failleri olarak bahsedildiği ifadeler içeren bir yayından ötürü idari ikazda bulunulmuştur. Yayının satılmamış olan nüshalarına el konulmuştur. Mahkeme, özellikle Litvanya'nın 1990 yılında bağımsızlığını yeniden kazanması sonrasında ulusal azınlıklar ve toprak bütünlüğü meselelerinin hassas mahiyette olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Polonyalılar ile Yahudilere karşı nefreti teşvik eden ihtilaf konusu ifadelerin yetkililerde ciddi endişe yaratabilecek nitelikte olduğunu değerlendirerek, 10. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir (§§ 78-79). Mahkeme 17. maddenin uygulanması meselesini resen gündeme getirmemiştir.

## c. Diğer Etnik Temelli Nefret Türleri

### i. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

168. *Yurttaş Birliği "Radko" ve Paunkovski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (2009) davasında, başvuran dernek Makedon halkının etnik kimliğini inkâr ettiği gerekçesiyle kapatılmıştır. Mahkeme, derneğin kamu düzenine, Makedon toplumuna veya Devletine karşı gerçek ve yakın bir tehlike barındıran bir politikayı tercih ettiğini ortaya koyan herhangi bir somut delilin mevcut olmadığı gerekçesiyle 17. maddenin uygulanmasını gerekli görmemiş ve 11. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

169. Mahkeme, *Perinçek/İsviçre* ([BD], 2015) davasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilerin maruz kaldığı toplu tehcir ve katliamların soykırım olarak nitelendirilmesine itiraz eden ifadeler bakımından 17. maddenin uygulanması için herhangi bir neden görmemiştir. Mahkeme, söz konusu ifadelerin, bir bütün olarak ve kendi bağlamı içinde değerlendirildiğinde, şiddet, nefret veya hoşgörüsüzlük çağrısı olarak görülemeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme özellikle, Türk bir siyasetçi olan başvuranın ne mağdurları aşağılayan ifadelerde bulunduğunu, ne de Ermeniler hakkında hakaret niteliğinde ifadeler kullandığını tespit etmiştir. Ayrıca, ifadelerin bağlamı, ırkçı ve demokrasi karşıtı bir gündemin otomatik olarak varsayılmasını gerektirecek nitelikte görülmemiştir (§§ 233-239). Başvuran hakkında İsviçre'de verilen mahkûmiyet kararının 10. maddeye aykırı olduğuna hükmedilmiştir.

### ii. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

170. Mahkeme, *Stomakhin/Rusya* (2018) davasında, diğer hususların yanı sıra, başvuranın tüm Ruslar ve Ortodoks inancına mensup kişiler açısından tipik ve karakteristik olarak nitelendirdiği çeşitli hakaretler içeren ifadelerini incelemiştir. Bu bakımdan Mahkeme, zımnen 17. maddeye dayanarak, etnik ve dini gruplara yönelik bu tür geniş kapsamlı saldırıların, başta hoşgörü, toplumsal barış ve ayrımcılık yapmama olmak üzere Sözleşme'nin temelinde bulunan değerlerle çeliştiğini gözlemlemiştir (§§ 120-122). Başvuran hakkında verilen mahkûmiyet kararının 10. maddeye aykırı şekilde orantısız olduğuna hükmedilmiştir.

### iii. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

171. *Balsytė-Lideikienė/Litvanya* (2008) davasında, bir yayınevine, başlıca Yahudileri ve Polonyalıları Litvanyalılara karşı savaş suçları işlemek ve soykırımda bulunmakla itham eden ifadelerden ötürü verilen idari cezanın 10. maddeye aykırı olmadığına hükmedilmiştir. Mahkeme 17. maddeye dayanmamıştır.

## 3. Homofobi

## a. 17. maddenin uygulandığı davalar

172. *Ayoub ve Diğerleri/Fransa* (2020) davasında, başvuran derneklerden biri, diğerlerinin yanı sıra, eşcinsellere karşı şiddet içeren nefret ve ayrımcılık göstermiştir. Mahkeme, derneğin faaliyetlerinin demokratik olmayan niteliğini göz önünde bulundurarak, 17. maddeyi uygulamış ve başvuran derneğin kapatılmasına ilişkin şikâyetini, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.

173. *Lenis/Yunanistan* (k.k.)(2023) davasında, Mahkeme, LGBTİ kişilerin insani doğasını reddeden ve şiddet çağrısında bulunan Yunan Ortodoks Kilisesinin üst düzey yetkilisinin internet üzerinden yaptığı açıklamaların, en ciddi nefret söylemi türü olduğuna karar vermiştir. Başvuranın birçok kişiyi etkileme gücünü ve zararlı sonuçların ortaya çıkma riskini dikkate alan Mahkeme, 17. madde gereğince, başvuranın böylesi bir konuşma nedeniyle mahkûm edilmesine ilişkin 10. madde kapsamındaki şikâyetini reddetmiştir.

## b. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

174. *Lilliendahl/İzlanda* (k.k.), 2020, davası, yerel makamların okullarda LGBT konularında eğitimi güçlendirme kararının başlattığı tartışma bağlamında, başvuranın çevrimiçi olarak yaptığı son derece önyargılı homofobik yorumlar nedeniyle mahkûmiyeti ve kendisine verilen para cezası ile ilgilidir. Özellikle, başvuran, eşcinselleri "cinsel sapkın" olarak tanımlamış ve tiksinti ifade etmiştir. İhtilaf konusu ifadeler "nefret söylemi" teşkil etse de, Mahkeme'nin görüşüne göre, bu ifadeler 17. maddenin uygulanabilirliği açısından yüksek eşiğe ulaşmamıştır. Bununla birlikte, Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından yapılan dengeleme uygulamasını onaylamış ve başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetini açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

## c.17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

175. Mahkeme, *Molnar/Romanya* ((k.k.), 2012) davasında, eşcinsel azınlığı hedef alan mesajlar (örneğin, "Romanya'nın eşcinsellere değil, çocuklara ihtiyacı var") içeren afişlerin dağıtılması nedeniyle başvuranın mahkûm edilmesi konusunu incelemiştir. Mahkeme, 17. madde nedeniyle, başvuranın davranışının demokrasi ve insan haklarıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle 10. maddeye dayanamayacağına karar vermiştir. Dava açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir; zira başvuranın mahkûmiyeti her hâlükârda 10. maddenin ihlaline sebebiyet vermemiştir.

## d. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

176. Mahkeme *Vejdeland ve Diğerleri/İsveç* (2012) davasında, başvuranın bir lisede öğrencilerin dolaplarına homofobik bildiriler bıraktığı gerekçesiyle mahkûm edilmesi konusunu incelemiştir. Bildirilerde eşcinselliğin "sapkın bir cinsel eğilim" olduğu, toplum üzerinde "ahlâken yıkıcı bir etkisinin" olduğu ve kişilerin HIV ile AIDS'e yakalanmalarından sorumlu olduğu belirtilmiştir. Bildirilerde ayrıca, "eşcinsel lobisinin" pedofiliyi önemsiz göstermeye çalıştığı iddia edilmiştir. Mahkeme, ihtilaf konusu ifadelerin menfur saldırılar işlemeyi doğrudan tavsiye etmemesine rağmen, ağır ve önyargılı iddialar olduğunu değerlendirmiştir (§§ 54-55). Mahkeme, 17. maddenin uygulanabilirliği meselesini resen gündeme getirmemiştir. Fakat öğrencilerin kolay etkilenen ve hassas bir yaşta oldukları ve bu tür bildirileri kabul etme veya reddetme imkânlarının bulunmadığı dikkate alındığında, 10. maddenin ihlal

edilmediğine hükmedilmiştir (§ 56).

## 4. Din Temelli Nefret

### a. Gayrimüslimlere Karşı Nefret

#### i. 17. maddenin uygulandığı davalar

177. *Belkacem/Belçika* (k.k.) (2017) davasında, başvuran, Youtube platformunda yayınlanan, gayri Müslimlere boyun eğdirme, ders verme ve onlarla mücadele etme çağrısında bulunduğu videolar nedeniyle hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi hususunda şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, tüm gayri Müslimlere yönelik nefret ve şiddeti tetikleyen bu şekilde genel ve şiddetli bir saldırının hoşgörü, sosyal barış ve ayrımcılık yapmama değerleriyle bağdaşmadığı kanaatine varmıştır. 17. maddenin uygulanması sonucunda, 10, 11 ve 14. maddeler kapsamındaki şikâyetler Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

#### ii. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

178. *Ibragim Ibragimov ve Diğerleri/Rusya* (2018) davasında, başvuranlar, ünlü bir Türk Müslüman ilim adamı olan Said Nursi'nin 20. yüzyılın ilk yarısında kaleme aldığı bir Kuran tefsir külliyatı olan Risale-i Nur Külliyatını oluşturan kitapları yayımlamışlar veya yayımlanmasına aracılık etmişlerdir. Kitaplar aşırılıkçı edebiyat ürünü olarak ilan edilmiş ve yayımlanması ve dağıtımı yasaklanmıştır. Yerel mahkeme, kitaplardan birinde Müslümanların "sadakatli" ve "adil" olarak tanımlanırken, diğer herkes için "ahlaksız", "filozof", "boş konuşanlar" ve "laf ebesi" gibi ifadeler kullanıldığından, bu nedenle gayri Müslimlere Müslümanların aşağısındaymış gibi muamele yapıldığını belirtmiştir. Kitapta ayrıca Müslüman olmamak "son derece büyük bir suç" olarak tanımlanmıştır. Mahkeme, şikâyet konusu ifadelerin şiddete, nefrete ve hoşgörüsüzlüğe teşvik edebileceğinin ispatlanmamış olması nedeniyle Hükümetin 17. madde kapsamındaki ilk itirazını reddetmiş ve 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, Said Nursi'nin metinlerinin ılımlı İslam ana akımına ait olduğunu, bu kapsamda hoşgörülü ilişkilerin ve dinler arası işbirliğinin desteklendiğini ve şiddet kullanımına karşı çıkıldığını belirtmiştir. 50 dile çevirisi yapılmış olan kitapların, dinler arası gerilimlere sebebiyet verdiği veya Rusya'da veya başka bir yerde şiddet bir yana sakıncalı sonuçlara dahi yol açtığını gösteren herhangi bir delil bulunmadığını tespit etmiştir. Söz konusu kitapların gayri Müslimlere yönelik hakaret, taşlama veya iftira içermediği kanaatine varmıştır. Kitapların, uygunsuz şekilde dini yaymaya çalışma veya dini sembolleri veyahut dini kurallara dayalı bir toplum kavramını empoze etme amacı taşımadığı kanısına varmıştır (§§ 116-123).

179. *Mammadov/Azerbaycan* [Komite] (2020) davasında, yukarıdaki Risale-i Nur Külliyatından kitaplar, başvuranın evinde gerçekleşen dini bir toplantıya yapılan polis baskını sırasında ele geçirilmiştir. Yetkililer, dini hoşgörü geleneğine aykırı oldukları ve dolayısıyla dağıtımlarının uygun olmadığı gerekçesiyle başvurana kitapları iade etmeyi reddetmiştir. Hükümet, kitapların demokratik değerlere aykırı olduğunu ve Devletin yok edilmesi çağrısında bulunduğunu iddia ederek 17. maddeye dayanmıştır. Mahkeme, yerel mahkemelerin bu belirli iddiaya ilişkin olarak kitapların içeriğini incelemediklerini de kaydederek bu hükmü uygulamayı reddetmiştir. Başvuran, dini literatürün dağıtımında yer almamıştır; dolayısıyla, haklarına yönelik müdahalenin, Sözleşme'nin 9. maddesini ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle hukuka aykırı olduğuna karar verilmiştir.

### b. İslamofobi

#### i. 17. maddenin uygulandığı davalar

180. *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.) (2004) davasında, başvuran, apartman dairesinin penceresine İkiz Kulelerin alevler içindeki resminin ve "İslam İngiltere'den Dışarı - İngiliz Halkını Koruyun" ifadelerinin yer aldığı ve üzerinde bir çarpı işaretinin bulunduğu ay yıldız simgesi içeren bir poster asmış olması nedeniyle mahkûm edilmiştir. Mahkeme, dini bir gruba yönelik olarak, söz konusu grubu bir bütün olarak ağır bir terör eylemiyle ilişkilendirmek suretiyle gerçekleştirilen bu şekilde genel ve şiddetli bir

saldırının Sözleşme'de güvence altına alınan değerlerle bağdaşmadığı kanaatine varmıştır. 17. maddenin uygulanması sonucunda, söz konusu eylemin 10 veya 14. maddenin koruması kapsamına girmediğine karar verilmiştir. Mahkeme, posterin ırkçı veya dini gerilimlerin fazla yaşanmadığı kırsal bir alanda asıldığını ve bu nedenle tek bir Müslümanın dahi posteri gördüğüne dair delil bulunmadığını ileri süren başvuranın bu savunmasını dikkate almamıştır. Başvurunun Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmaması nedeniyle reddedilmesine karar verilmiştir.

181. *Ayoub ve Diğerleri/Fransa* (2020) davasında, Mahkeme, aşırı sağcı derneklerin kapatılmasını ele almıştır. Bu derneklerden ikisinin, diğerlerinin yanı sıra, Müslüman göçmenlere karşı nefrete ve ayrımcılığa dayalı amaçlar güttüğü tespit edilmiştir. Bu derneklerin faaliyetlerinin demokratik olmayan niteliği göz önünde bulundurularak ve 17. madde gereğince, 11. madde kapsamındaki şikâyetleri, Sözleşme hükümleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

### ii. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

182. *Soulas ve Diğerleri/Fransa* (2008) davasında, yazar ve yayıncı olan başvuranlar, Avrupa'yı ele geçirmekte oldukları söylenen Müslümanlara karşı yeniden etnik fetih düşüncesini savunan bir kitabın yayımlanmasından dolayı mahkûm edilmişlerdir. Müslüman göçmenler, suç işlemeye meyilli, sosyal yardımları kötüye kullanan, Avrupalı kadınlar üzerinde tecavüz ayinleri yapan ve genel olarak Fransız düşmanlığı ve Avrupa karşıtı ırkçılıkla hayat bulan kişiler olarak tanıtılmıştır. Mahkeme, kitapta yer alan tartışma konusu bölümlerin, 17. maddenin uygulanmasını gerektirecek kadar ağır olmadığı kanaatine varmıştır (§ 48). Ancak, Mahkeme, göçmenlerin toplumla bütünleştirilmesi sorunuyla ve polis ile göçmen nüfusun bazı radikal unsurları arasında şiddetli çatışmalar yaşanmasına neden olan gerilimlerle karşı karşıya olan yetkili makamlara geniş takdir yetkisi tanındığı hususunu dikkate alarak 10. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 36-37).

183. *Zemmour/Fransa* (2022) davasında, tanınmış bir siyasi gazeteci olan başvuran, Fransız Müslüman toplumu aleyhinde yaptığı açıklamalar nedeniyle mahkûm edilmiştir. Başvuran, özellikle, bu toplumu Fransa'yı "İslamlaştırmak" için savaşan "sömürgeciler" ve "işgalciler" olarak göstermiş ve durumun onların "İslam ve Fransa arasında tercih" yapmalarını gerektirdiğini iddia etmiştir. Mahkeme, bu iddianın saldırgan ve şiddetli dilinin, seyircileri Müslüman toplumunu bir bütün olarak reddetmeye ve dışlamaya çağıran nitelikte ayrımcı bir amaçla kullanıldığını değerlendirmiştir. Mahkeme, canlı olarak ve öncelikli televizyon yayın zamanında yapılan ihtilaf konusu açıklamaların ve genel bağlamlarının (terör şiddeti) potansiyel geniş kapsamını kaydetmiştir. Ayrımcılığa ve dini nefrete teşvike yönelik tespit edilen kasta ve ayrıca başvuranın açıklamalarının şoke edici ve tartışmalı niteliğine karşın, bunlar başvuranın Sözleşme'de öngörülen hak ve özgürlüklerin yok edilmesini amaçladığına açıklık getirmemiştir. Mahkeme, 17. maddeyi doğrudan uygulamamaya karar vermekle birlikte, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetinin esasını incelerken bu hükme dayanmıştır. Mahkeme, ihtilaf konusu açıklamaların 10. madde kapsamındaki artan korumaya sahip söylem kategorisine girmediğine ve dolayısıyla, Fransız yetkililerin kısıtlama getirme konusunda takdir yetkisine sahip olduklarına hükmetmiştir. Mahkeme, başvuranın mahkûmiyetinin 10. maddeyi ihlal etmediğine karar vermiştir (*Zemmour/Fransa*, 2022, §§ 28, 61-63).

### iii. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

184. *Seurot/Fransa* (k.k.) (2004) davasında, bir okulda öğretmenlik yapan başvuranın, tüm öğrencilere ve velilerine dağıtılan okulun kendi gazetesinde yayımlanmış olan bir makale nedeniyle hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi neticesinde görevine son verilmiştir. Söz konusu makalede, "her yere cami inşa eden" ve başörtüsünü dayatan "asilime edilemeyen Müslüman topluluklardan" bahsedilmiştir. Mahkeme, söz konusu ifadelerin, 17. maddenin uygulanmasıyla, 10. maddenin koruması kapsamından çıkarılması gerekip gerekmediği hususunu sorgulamıştır. Her halükarda başvuranın şikâyetinin açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, makalenin tartışmasız ırkçı içeriğinin, öğrencilerinin gözünde otoriteyi simgeleyen ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele konusunda esas teşkil eden demokratik vatandaşlık eğitiminin aktörleri olması gereken öğretmenlerin görev ve sorumluluklarıyla bağdaşmadığı kanaatine varmıştır.

185. *Tagiyev and Huseynov /Azerbaycan*, 2019, davasında, başvuranlar, İslam'ı eleştiren ve diğerlerinin yanı sıra, "İslam'da ahlak bir hokkabazlık eylemidir. … İsa Mesih'le karşılaştırıldığında… Muhammed Peygamber, sadece korkunç bir yaratıktır. " ifadelerini içeren bir makale nedeniyle dini nefreti kışkırtmaktan hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Mahkeme, ihtilaflı ifadelerde 17. maddenin uygulanmasını gerektiren hiçbir husus tespit etmemiş ve başvuranların mahkûmiyetinin 10. maddeyi ihlal ettiğine hükmetmiştir.

#### iv. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

186. *Le Pen/Fransa* (k.k.) (2010) davasında, Fransız "Ulusal Cephe" partisinin eski başkanı olan başvuran, "Müslüman toplumun" hızlı büyümesini, Fransız halkının onuruna ve güvenliğine yönelik bir tehdit olarak gösteren açıklamaları nedeniyle mahkûm edilmiştir. Mahkeme, özellikle de Fransa'da göçmenlerin bütünleştirilmesiyle ilgili sürmekte olan gergin süreç dikkate alındığında, söz konusu yorumların reddetme ve nefret duygularına yol açabileceği kanaatine varmıştır. Ancak Mahkeme, 17. maddenin uygulanması hususunu kendiliğinden gündeme getirmeye gerek duymamış ve davayı açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

### c. Diğer dini nefret türleri

187.Mahkeme, aşağıdaki davalarda, Rusya'nın aşırıcılık karşıtı mevzuatı bağlamında 17. maddenin uygulanması meselesini incelemiştir.

188. *Moskova Scientology Kilisesi ve Diğerleri/Rusya* [Komite] (2021) davası, Scientology literatürünün yasaklanması ile ilgilidir. Mahkeme, ihtilaf konusu metinlerin Scientology toplumu dışındaki kişilere hakaret ettiğine, alay konusu yaptığına veya iftira attığına ya da söz konusu kişiler tarafından kutsal kabul edilen konular hakkında kötüleyici ifadeler kullandığına dair delil bulunmadığı gerekçesiyle 17. maddeyi uygulamayı reddetmiştir. Mahkeme, ayrıca, yerel mahkemelerin söz konusu literatüre dair yaptıkları incelemelerin bazı yönlerden eksik olduğu tespitinde bulunarak, 9. madde ışığında 10. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

189. Aynı şekilde, Mahkeme, 17. maddenin, Yehova Şahitlerinin yerel dini örgütlerinin zorla kapatılmasına ve yayınlarının yasaklanmasına ilişkin *Taganrog LRO ve Diğerleri/Rusya* (2022) davasında uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, sonuç olarak, 9, 10 ve 11. maddelerin birden fazla kez ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 141, 156-157, 193, 200-201 ve 235).

190. Mahkeme, ayrıca, bir Çin ruhani hareketi olan Falun Gong'un (Falun Dafa) yayınlarının yasaklanmasıyla ilgili olan *Sinitsyn ve Alekhin/Rusya* (2023) davasında 17. maddeyi uygulamak için hiçbir neden bulunmadığına karar vermiştir. Yerel mahkemelerin değerlendirmelerindeki eksiklikleri göz önünde bulunduran Mahkeme, 9. madde ışığında 10. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§§ 6 ve 11-12).

## F. Yahudi Soykırımının İnkârı ve İlgili Konular

191. Yahudi soykırımının inkârı, her zaman Mahkeme ve Komisyon tarafından nefret veya hoşgörüsüzlüğe teşvik olarak kabul edilmiştir. Özellikle de, Yahudi soykırımını reddetmenin suç sayılma gerekçesi, soykırımın açıkça ortaya konulmuş tarihi bir olay olmasından ziyade, ilgili Devletlerin tarihi bağlamı dikkate alındığında, soykırımın reddinin, tarafsız tarihi araştırma şeklinde ortaya konulsa da, antidemokratik ideolojiyi ve Yahudi düşmanlığını çağrıştırdığı şeklinde değerlendirilmesi gerektiği hususuna dayanmaktadır (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, §§ 234 ve 243).

192. Yahudi Soykırımının inkârına ilişkin bir davada, Mahkeme'nin, bir şikâyetin konu bakımından bağdaşmadığına karar vererek 17. maddeyi doğrudan uygulaması ya da bunun yerine, iddia olunan müdahalenin gerekliliğini incelediği daha sonraki aşamada 17. maddeyi ileri sürerek 10. maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermesi, dava bazında alınan bir karardır ve her bireysel davanın tüm koşullarına bağlı olacaktır (*Pastörs/Almanya*, 2019, § 37).

### 1. 17. maddenin uygulandığı davalar

193. *Garaudy/Fransa* (k.k.) (2003) davasında, başvuran, gaz odalarının varlığını inkâr ettiği, Yahudilerin

sistematik olarak ve topluca imha edilmelerini "yalan", soykırımı ise "efsane" olarak tanımladığı, Yahudilerin yaptığı tarifi "Soykırım işi" veya "siyasi amaçlı aldatmacalar" olarak adlandırdığı ve Yahudi mağdurların sayısına ve ölüm nedenlerine karşı çıktığı kitabı nedeniyle cezai sorumluluk altına girmiştir. Ayrıca, başvuran, söz konusu suçları müttefikleri itham ettiği eylemlerle kıyaslayarak önemsizleştirmiş ve Nürnberg Mahkemesinin hukuka uygunluğunu sorgulamış ve işlemlerine zarar vermiştir. Mahkeme, başvuranın kitabının asıl içeriğinin ve genel anlamının ve dolayısıyla amacının önemli derecede saptırma niteliği taşıdığı ve bu nedenle Sözleşme'nin temel değerleri olan adalet ve barış değerleriyle bağdaşmadığı kanaatine varmıştır. Yahudi soykırımı gibi insanlığa karşı işlenen suçların gerçekliğini inkâr etmenin, Nasyonal Sosyalist rejimi geri döndürme ve mağdurların kendilerini tarihi çarpıtmakla suçlama amacı taşıdığını belirtmiştir. Bu nedenle, böyle bir inkârın, Yahudilere yönelik ırkçı hakaretin en ağır biçimlerinden biri olduğu ve onlara karşı nefrete teşvik niteliği taşıdığı kanısına varmıştır. 17. maddenin uygulanması sonucunda, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetinin Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığına karar verilmiştir. Başvuran hakkında İsrail Devletini ve Yahudi toplumunu eleştirmesi nedeniyle de verilen mahkûmiyet kararı yönünden, şikâyetin bu kısmının açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilmiştir. Başvuran kendisini bu tür eleştirilerle sınırlamamış, aslında kanıtlanmış ırkçı bir amaç gütmüştür.

194. *Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.) (2005) davasında, başvuran, şahsi bir mektubunda ünlü bir tarihçiye yönelik olarak kullandığı ifadeler nedeniyle mahkûm edilmiştir. Başvuran ne Yahudi soykırımını ne de gaz odalarının varlığını reddetmiştir. Ancak, Yahudilerin toplu katliamının Hitler ve Nasyonal Sosyalist Parti (NSDAP) tarafından planlandığı, başlatıldığı ve organize edildiği şeklinde, Yahudi katliamıyla ilgili aynı ölçüde önem taşıyan ve tespit edilmiş bir hususu asılsız propaganda olarak değerlendirerek reddetmiştir. Mahkeme, bu tür ifadelerin başvuranın Yahudi katliamı mağdurlarını küçümsediğini gösterdiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu ifadelerin şahsi bir mektupta yer aldığı ve büyük bir seyirci kitlesi nezdinde dile getirilmediği şeklindeki savunmayı yerinde görmemiştir. 17. maddenin uygulanması sonucunda, 10. madde kapsamındaki şikâyet Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

195. *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.) (2015) davasında, siyasi faaliyetlerde bulunan bir komedyen olan başvuran, seyirciyi inkârcı görüşleriyle tanınan akademisyen konuğunu "içtenlikle" alkışlamaya davet ettiği şovu nedeniyle mahkûm edilmiştir. Başvuran, daha sonra da "ışıklı giysi" olarak tanımlanan, sürgündeki Yahudilerin giydikleri kıyafeti anımsatan, üzerine "Yahudi" yazılı sarı yıldız işlenmiş çizgili pijama giyen aktörü, akademisyene "erişilemezlik ve cüretkârlık" ödülünü vermek üzere sahneye davet etmiştir. Ödül, üç kollu bir şamdan (yedi kollu şamdan Yahudi dininin simgesidir) biçimindeydi ve her kolunda bir elma mevcuttu. Mahkeme, konuğun sahneye çıkışında kendisine önemli bir görev verilmiş olmasını ve Yahudi tehciri mağdurlarının kendilerinin katledilişini reddeden bir adamla karşı karşıya kalmalarının aşağılayıcı şekilde tasvir edilişini, nefret ve Yahudi düşmanlığı gösterisi ve Yahudi soykırımının inkârına destek olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Mahkeme, başvuranın, kendisini inkârcı olarak tanımlayan kişileri "olumlayıcılar" olarak nitelendiren konuğunun görüşleriyle arasına mesafe koymadığını ve "yeterince kanıtlanmış tarihsel olayları" Sözleşme'nin adalet ve barış gibi temel değerleriyle çelişen bir görüşle aynı kefeye koyduğunu belirtmiştir. Konuğun "olumlayıcılar" ifadesinin farklı bir şekilde hecelenmesi yönündeki çağrısının, açıkça, kelime oyunu yoluyla, seyirciyi, tarihsel gerçeği destekleyenlerin, inkârcılar arasındaki genel düşünüş biçimi olan "siyonist" güdülerle hareket ettikleri şeklinde düşünmeye teşvik etme amacı taşıdığını belirtmiştir. Ayrıca, en azından toplama kampında giyilen kıyafetin "ışıklı giysi" olarak tanımlanmasının başvuranın Yahudi soykırımı mağdurlarını aşağıladığını gösterdiği kanısına varmıştır. (§§ 36-38). Sanatsal bir ürün kisvesi altında nefret dolu ve Yahudi düşmanlığı içeren bir görüşün apaçık biçimde açıklanmasının, ne kadar hiciv niteliğinde veya provokatif olursa olsun, 10. maddenin koruması altına girecek bir eğlence biçimine benzetilemeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme, bu gösterinin tam ve sert bir saldırı kadar tehlikeli olduğu ve bu nedenle 17. maddenin uygulanmasını gerektirdiği kanaatine varmıştır (§§ 39-40). Başvuru, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

## 2. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

196. *Lehideux ve Isorni/Fransa* (1998) davasında, Mahkeme, 1940-1944 yılları arasında Vichy

Fransa'sının Devlet Başkanı olarak görev yapan Mareşal Pétain hakkında olumlu açıklamaların yer aldığı, ancak söz konusu kişinin diğer hususların yanı sıra binlerce Yahudinin ölüm kamplarına sürgün edilmesi konusundaki sorumluluğuna değinilmediği bir yayınla ilgili olarak 17. maddeyi uygulamaya gerek görmemiştir. Mahkeme, bu gerçeklerin üstüne perde çekme girişiminin ağırlığını hafifletmeksizin, böyle bir değinmeme durumunun bu davanın diğer bazı koşulları ışığında değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır (§ 54). Mahkeme, başvuran hakkındaki mahkûmiyet kararının sonuç olarak 10. maddenin ihlaline neden olduğuna karar vermiştir.

## 3. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

197. Komisyon, Yahudi soykırımının inkârıyla ilgili olarak 10. madde kapsamında bazı davaları ele almıştır. Söz konusu davalarda, çoğunlukla Nazi benzeri görüşler ileri süren veya Nazi'den esinlenilen hareketlerle bağlantılı kişilerin yaptıkları, milyonlarca Yahudinin Nazi rejimi sırasında zulme uğradığı ve katledildiği gerçeğiyle ilgili şüphe duyulmasına neden olan, Yahudi soykırımının siyasi zorbalık yolu olarak uydurulmuş bir yalan olduğunun ileri sürüldüğü, toplama kamplarının varlığının reddedildiği veya bunların haklı görüldüğü, söz konusu kamplardaki gaz odaların ya hiç olmadığının ya da bu odalarda öldürülen kişi sayısının fazlasıyla abartıldığının ve bu durumun teknik olarak mümkün olmadığının iddia edildiği açıklamalarla karşı karşıya kalınmıştır. İlgili Devletlerin tarihsel deneyimine sıklıkla atıfta bulunan Komisyon, bu tür açıklamaları, Yahudi toplumuna yönelik olarak, adalet ve barış değerlerine aykırı olan ve ayrıca ırkçı ve dini ayrımcılık teşkil eden saldırılar olarak değerlendirmiştir. Komisyon, şikâyet konusu müdahalelerin (mahkûmiyet kararları, yayınlara el konulması, askeri hizmetten ihraç, siyasi partinin konferans sırasında bu tür açıklamalarda bulunulmasını önleme yükümlülüğü) "demokratik bir toplumda gerekli" olduğu yönündeki tespitini desteklemek amacıyla 17. maddeden faydalanmıştır. Başvurular açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (bk. Komisyon kararları. Örneğin; *H, W., P. ve K./Avusturya* 1989; *F.P./Almanya* 1993; *Ochensberger/Avusturya* 1994; *Walendy/Almanya* 1995; *Remer/Almanya* 1995; *Honsik/Avusturya* 1995; *Nationaldemokratische Partei Deutschlands Bezirksverband München-Oberbayern/Almanya* 1995; *Rebhandl/Avusturya* 1996; *Marais/Fransa* 1996; *D.I./Almanya* 1996; ve *Nachtmann/Avusturya* 1998).

198. Mahkeme, *Witzsch/Almanya* (k.k.) (1999) davasında da aynı yaklaşımı benimseyerek 17. maddeye dayanmış ve başvuranın, gaz odalarının varlığını ve bu odalarda gerçekleştirilen toplu katliamları reddetmesi nedeniyle hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi konusundaki şikâyetinin açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir.

199. *Gollnisch/Fransa* (k.k.) (2011) davasında, sağ görüşlü bir siyasetçi olan ve üniversitede profesör olarak görev yapan başvuran, bir basın konferansı sırasında toplama kamplarındaki gaz odalarının ve orada ölen kişi sayısının tarihçilerin özgürce tartışabilecekleri meseleler olduğu şeklindeki görüşünü açıkladığı gerekçesiyle, üniversitedeki öğretim ve araştırma görevlerinden beş yıl süreyle uzaklaştırılmıştır. Mahkeme, 17. maddeye ilişkin içtihadını hatırlatarak, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetini açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Mahkeme, başvuranın, özellikle de üniversitenin öğretim kadrosundaki bazı kişilerin savunduğu inkârcı ve ırkçı görüşler nedeniyle alevlenen tartışma bağlamında, yapmış olduğu açıklamaların İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudi katliamının boyutu konusunda şüphe uyandırabilecek nitelikte olduğunun farkında olmamasının mümkün olmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, başvuranın inkârcı söylem ve neticede üniversite yaşanan kargaşaya olası katkısının, bir eğitimci olarak üzerine düşen görev ve sorumluluklarıyla bağdaşmadığı sonucuna varmıştır.

200. *Williamson/Almanya* (k.k.) (2019) davasında, Katolik piskopos olan başvuran, bir röportaj sırasında, gaz odalarını ve Yahudilerin orada öldürüldüğünü inkâr eden ve Nazi toplama kamplarında hayatını kaybeden Yahudi sayısını önemsizmiş gibi gösteren açıklamaları nedeniyle mahkûm edilmiştir. Söz konusu röportaj, Almanya'da bir İsveç televizyon kanalına verilmiştir. Başvuran, açıklamalarının Almanya'da cezai sorumluluk altına girmesine sebep olacağının ve orada özellikle ilgi çekebileceğinin farkında olmasına rağmen, röportaj kaydının kullanımının yasaklanması veya kısıtlanması konusunda İsveç televizyonuyla herhangi özel bir anlaşma yapmamış ve kayıt Almanya'da uydu televizyonu veya internet üzerinden izlenebilmiştir. Mahkeme, 17. maddeye atıfta bulunarak, başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Mahkeme, başvuranın Sözleşme metnine ve

ruhuna aykırı görüşleri yayma amacıyla ifade özgürlüğünü kullanmak istemiş olmasının, 10. madde kapsamındaki müdahalenin gerekli olup olmadığının değerlendirilmesi konusunda oldukça önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir (§§ 26-27).

201. *Pastörs /Almanya* ,2019 davasında, o zamanlar bir Kara Parlamentosu üyesi olan başvuran, "sözde Yahudi Soykırımı'nın siyasi ve ticari amaçlarla kullanıldığı" ve "2. Dünya Savaşının sonundan bu yana Almanlar'ın "eleştiri ve propaganda yalanları yağmuruna" ve "Auschwitz projeksiyonlarına" maruz kaldığı şeklindeki ifadeleri nedeniyle mahkûm edilmiştir. Konuşmasının büyük bir kısmı ceza hukuku kapsamında bir sorun ortaya çıkarmadığından, yerel mahkemeler, başvuranın konuşmasına "hemen tespit edilmeyeceğini umarak bir bardak suya zehir" gibi nitelikli Yahudi Soykırımı inkârını dâhil ettiğini tespit etmiştir. Başvuranın Yahudi Soykırımı mağdurlarına gösterdiği küçümseme, 17.maddenin doğrudan uygulanması lehinde olsa da, Mahkeme, ifade özgürlüğü hakkına yönelik müdahalelerin Parlamentoda seçilmiş temsilciler tarafından yapılan açıklamalar söz konusu olduğunda en yakın incelemeyi gerektirdiğinden başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetinin esasını incelemeyi tercih etmiştir. Mahkeme, başvuranın mesajını iletmek için kasıtlı olarak şaşırtmaya başvurarak konuşmasını önceden planlamış olduğu gerçeğine büyük önem vermiştir. Dolayısıyla, 17. madde önemli bir rol oynamıştır, zira başvuran Sözleşme'nin lafzına ve ruhuna aykırı fikirleri teşvik etmek amacıyla ifade özgürlüğü hakkını kullanmaya çalışmış ve bu durum, müdahalenin gerekliliğine ilişkin değerlendirmede büyük bir ağırlığa sahip olmuştur. Sonuç olarak, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

202.*Bonnet/Fransa* (k.k.) (2022) davasında, Mahkeme, başvuranın, "tarihçilerin hepsi denizde" şeklinde başlıkla birlikte, sabun, bir abajur, bir bağcıksız ayakkabı ve peruk tasvir eden çizimlerin yanında Charlie Chaplin'in yüzünü temsil eden bir çizimle Davut Yıldızının önünde "Soykırım neredesin" sorusunu sorduğu, birkaç konuşma balonuyla "burada", "hemen burada" "burada da" cevaplarının verildiği bir çizimin internette yayınlanmasının ardından mahkûm edilmesini incelemiştir. Mahkeme, 17. maddeye atıfta bulunmakla birlikte, başvuranın 10. madde kapsamındaki şikâyetinin, her halükârda, açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir. Mahkemeye göre, yerel mahkemeler, suç teşkil eden karikatürün doğrudan Yahudi toplumunu hedef aldığına dair vardıkları sonuçta ilgili ve yeterli gerekçe sağlamıştır. Yahudilerin katledilmesine inkâr edilemez biçimde atıfta bulunan sembollerin kullanılması ve "Soykırım, neredesin" sorusu, bu tarihsel olayla dalga geçmeyi ve gerçekliği konusunda şüphe uyandırmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla, 10. madde uygulanabilir olsa dahi, karikatür bu hüküm kapsamında azaltılmış koruma sağlanan kategoriye girmiştir.

## 4. 17. maddeye dayanılmaksızın incelenen davalar

203. Komisyon, Yahudi soykırımının inkârına ilişkin önceki davalarda, 17. maddeye atıfta bulunmamıştır (*X./Almanya* 1982, Komisyon kararı; *T./Belçika* 1983, Komisyon kararı).

204. Mahkeme, Yahudi soykırımından bahsedilen ancak inkârının söz konusu olmadığı davalarda 17. maddeye atıfta bulunmamıştır.

205. *Hoffer ve Annen/Almanya* (2011) davasında, kürtaj karşıtı eylemciler olan başvuranlar, bir doktoru hedef alan ve üzerinde "o gün: Yahudi soykırımı, bugün: Bebek soykırımı" ifadelerinin yer aldığı broşürleri nedeniyle mahkûm edilmişlerdir. Başvuranlar, bir doktorun yasal olarak gerçekleştirdiği bir işlemi Yahudi soykırımı sırasında yapılan toplu katliam ile eşdeğer tutmakla, doktorun kişilik haklarını ağır şekilde ihlal etmişlerdir. Mahkeme, 17. maddeye atıfta bulunmaya gerek görmemiş ve Almanya'nın geçmiş bağlamını dikkate alarak 10. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

206. *PETA Deutschland/Almanya* (2012) davasında, Mahkeme, bir hayvan hakları derneği hakkında, "son aşağılama" ve "hayvanlar söz konusu olduğunda, herkes Nazi olur" başlıkları altında toplu stoklarda tutulan hayvan resimlerinin yanında toplama kampında tutulan kişilerin fotoğraflarının yer aldığı afişlerin yayınlamasının yasaklanması şeklinde uygulanan bir tedbir kararını incelemiştir. Afiş kampanyası toplama kampında tutulan kişileri küçük düşürme amacı taşımasa da, söz konusu kişiler hayvanlarla eş tutulmuş ve dolayısıyla yaşadıkları acılar hayvanların korunması amacı uğruna sıradanlaştırılmış ve suiistimal edilmiştir. Mahkeme, 17. maddeye atıfta bulunmamış ve şikâyet konusu tedbir kararının 10. maddenin ihlaline neden olmadığına karar vermiştir.

# G. Tarihi Tartışmalar

## 1. 17. maddenin uygulanmadığı davalar

207. *Lehideux ve Isorni/Fransa* (1998) davasında, başvuranlar, 1940-1944 yılları arasında Vichy Fransa'sının Devlet Başkanı olarak görev yapan Mareşal Pétain hakkında, 1945 yılında idam cezasına mahkûm edilmesine neden olan Nazi Almanya'sı ile yaptığı işbirliğinden bahsetmeksizin, övgü dolu ifadeler içeren bir yazı yayımladıkları gerekçesiyle mahkûm edilmişlerdir. Mahkeme, 17. maddenin uygulanmasını uygun görmemiştir (§ 58). Mahkeme, başvuranların Pétain'in Fransa açısından faydalı olduğu varsayılan ikili oyunuyla ilgili iddiaları yönünden, bu konunun Yahudi soykırımı gibi açıkça ortaya konulmuş ve inkârının veya değiştirilmesinin 17. maddenin uygulanması sonucunda 10. maddenin koruması kapsamı dışında bırakılacağı tarihsel olaylar kategorisine girmediğini belirtmiştir (§ 47). Ayrıca, başvuranların "Nazi zulmü ve işkencesini" açıkça onaylamadıklarını beyan ettiklerini ifade etmiştir (§ 53). Mahkeme, söz konusu yazıda Pétain'in Fransa'daki binlerce Yahudinin ölüm kamplarına gönderilmesi konusundaki sorumluluğundan bahsedilmemiş olması hususuyla ilgili olarak, bu olayların ağırlığının bunların üstüne herhangi bir şekilde perde çekme girişiminin ağırlığını arttırdığını belirtmiştir. Ancak Mahkeme, söz konusu olayların üzerinden kırk yıllık bir sürenin geçmiş olmasını ve başvuranların amacının yani Pétain'in yeniden yargılanmasını sağlama amacının meşruluğunu dikkate alarak, haklarında verilen mahkûmiyet kararının orantısız ve 10. maddeye aykırı olduğuna karar vermiştir (§§ 53-56).

208. *Fatullayev/Azerbaycan* (2010) davasında, gazeteci olan başvuran, Dağlık Karabağ savaşı sırasında yaşanan Hocalı soykırımı ile ilgili açıklamaları nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Başvuran, Rus ordusunun yardımıyla yüzlerce sivil Azerbaycanlının Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından öldürüldüğü şeklindeki ortak kabul görmüş anlatımın aksine, bazı Azerbaycan savaşçılarının mağdurlardan bazılarını öldürmüş ve cesetlerini tahrip etmiş olabilecekleri ve kaçış koridorunun mülteciler tarafından kullanılmasına izin vermeyerek büyük bir katliamın önüne geçilmemesinden de sorumlu olabilecekleri görüşünü savunmuştur. Mahkeme, somut davanın Yahudi soykırımı gibi açıkça ortaya konulmuş tarihi olayların inkârı veya değiştirilmesi ile ilgili olmaması nedeniyle 17. maddeyi uygulamamıştır (§ 81). Başvuran toplu katliam gerçeğini inkâr etmeye, ortak görüşe göre fail olarak kabul edilen kişileri temize çıkarmaya, sorumluluklarını hafifletmeye veya eylemlerini onaylamaya teşebbüs etmemiştir. Başvuran, Hocalı soykırımı mağdurlarına yaşatılan acının ağırlığı konusunda şüphe ederek onları aşağılamaya veya küçük düşürmeye de çalışmamıştır (§§ 81 ve 98). Mahkeme, sonuç olarak, şikâyet konusu açıklamaların başvuranın davasında bireysel savcı olarak yer alan belirli kişiler açısından hakaret niteliği taşıdığının ikna edici bir şekilde ortaya konulmamış olması nedeniyle 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca, bir basın suçu için hapis cezası verilmesinin, ancak nefret söylemi veya şiddete teşvik gibi durumların söz konusu olduğu olağanüstü hallerde gazetecilerin ifade özgürlükleriyle bağdaştığının söylenebileceği kanaatine varmıştır (§ 103).

209. *Perinçek/İsviçre* [BD] (2015) davası, 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermenilerin uğradıkları toplu tehcir ve katliamların soykırım anlamına gelmediğini ve Ermeni soykırımı iddiasının "emperyalistler" tarafından uydurulmuş "uluslararası bir yalan" olduğunu düşünen ve bu görüşünü İsviçre'de açıklayan bir Türk siyasetçisi hakkında, bu gerekçeyle mahkûmiyet kararı verilmesine ilişkindir. Mahkeme, 10. maddenin ihlal edildiğine karar verirken, 17. maddeyi uygulamaya gerek duymamıştır. Mahkeme, ilk olarak, başvuranın açıklamalarının bir bütün olarak kendi geniş bağlamında değerlendirildiğinde, Ermenilere karşı nefret, şiddet veya hoşgörüsüzlüğe teşvik biçimi olarak nitelendirilemeyeceği kanaatine varmıştır. Mahkeme, başvuranın mağdurlara yönelik aşağılayıcı veya nefret içerikli beyanlarda bulunmadığı, Ermenileri yalancı olarak nitelendirmediği, onlar hakkında hakaret niteliğinde ifadeler kullanmadığı ve onları basmakalıp bir kategoriye dâhil etmeye çalışmadığı tespitinde bulunmuştur (§ 246). Mahkemeye göre, başvuran, söz konusu trajik olayları ne yeniden canlandırmış ve de onları haklı göstermeye çalışmıştır (§ 240). İkinci olarak, Ermeni toplumunun söz konusu olayların soykırım olarak nitelendirilmesi konusunda oldukça fazla önem veriyor oluşuna rağmen, Mahkeme, başvuranın doğrudan "emperyalistlere" yönelik olarak yaptığı açıklamaların, özellikle de bu açıklamaların etkisinin daha kısıtlı olduğu ve olayların üzerinden 90 yıllık bir sürenin geçmiş olduğu hususları dikkate alındığında, mağdurların ve seleflerinin haysiyetlerini İsviçre'de ceza

hukuku kapsamındaki tedbirlerin uygulanmasını gerektirecek kadar zedelediğini kabul edemeyeceğini belirtmiştir (§§ 250, 252 ve 254). Üçüncü olarak, Yahudi soykırımının inkârına ilişkin davaların aksine, İsviçre ile söz konusu katliamlar arasında doğrudan herhangi bir ilişki bulunmadığını ve bağlamın ırkçı ve anti-demokratik bir gündemin oluştuğunun otomatik olarak varsayılmasını gerektirmediğini belirtmiştir. Mahkeme, ayrıca, bu tür bir gündemin ortaya çıktığı şeklinde bir çıkarımda bulunmanın veya bu sebepten dolayı İsviçre'de bulunan Türkler ile Ermeniler arasında ciddi bir ihtilafın yaşanmasını beklemenin bir dayanağı olmadığı kanaatine varmıştır (§§ 234 ve 243-244).

## 2. 17. maddenin yorumlamaya yardımcı olarak kullanıldığı davalar

210. *Chauvy ve Diğerleri/Fransa* (2004) davasında, başvuranlar, Fransa'da Direniş hareketinin bazı önemli üyelerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında liderlerine ihanet ettiklerini ve dolayısıyla onun tutuklanmasından, acı çekmesinden ve ölümünden sorumlu olduklarını ima yoluyla anlatan bir kitap yazdıkları ve yayımladıkları gerekçesiyle alenen hakaret suçundan mahkûm edilmişlerdir. Mahkeme, mevcut konunun, Yahudi soykırımı gibi açıkça ortaya konulmuş tarihi olaylar kategorisine girmemesi nedeniyle, 17. maddeyi gündeme getirmeye gerek duymamıştır. Ancak Mahkeme, kitabın yazarının kitapta tarihi yöntemin temel değerlerine saygı göstermemesi ve son derece ağır üstü kapalı sözlere yer vermesi nedeniyle şikâyet konusu müdahalenin 10. maddeye uygun olduğuna karar vermiştir (§§ 77-80).

# Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihatta, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunulmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının Mahkeme tarafından verilen kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse, veya (c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse." Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire Kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı kesinleşmez ve herhangi bir yasal etkisi söz konusu olmaz. Ancak, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (http://hudoc.echr.coe.int), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu'ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin kararları, resmi dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuza yakın dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır. Atıf yapılan davaların tüm dillerdeki sürümlerine HUDOC veri tabanının dava bağlantısına tıkladıktan sonra açılan sayfadaki 'Dil sürümleri' sekmesinden erişilebilir.

## —A—

*AEI Investment Industry S.R.L. ve Diğerleri/Romanya (k.k.)* [Komite], no'lar 17910/15 ve diğer 6 başvuru, 11 Şubat 2020
*Ashingdane/Birleşik Krallık,* 28 Mayıs 1985, Seri A no. 93
*Ashirov ve International Memorial/Rusya* [Komite], no. 25246/07, 17 Ocak 2023
*Association of Citizens (Yurttaşlar Birliği ) "Radko" ve Paunkovski /Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, no. 74651/01, AİHM 2009
*Atamanchuk /Rusya*, no. 4493/11, 11 Şubat 2020
*Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, no. 77400/14 ve diğer 2 başvuru, 8 Ekim 2020

## —B—

*Balsytė-Lideikienė/Litvanya,* no. 72596/01, 4 Kasım 2008
*Behar ve Gutman/Bulgaristan*, no. 29335/13, 16 Şubat 2021
*Belkacem/Belçika* (k.k.), no. 34367/14, 27 Haziran 2017
*Bingöl/Türkiye,* no. 36141/04, 22 Haziran 2010

*Bîrsan/Romanya* (k.k.), no. 79917/13, 2 Şubat 2016
*Bonnet/Fransa (k.k.)*, no. 35364/19, 24 Şubat 2022
*Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan*, no. 12567/13, 16 Şubat 2021

## —C—

*Campbell ve Cosans/Birleşik Krallık,* 25 Şubat 1982, Seri A no. 48
*Campbell ve Fell/Birleşik Krallık,* 28 Haziran 1984, Seri A no. 80
*Chauvy ve Diğerleri/Fransa,* no. 64915/01, AİHM 2004-VI
*Moskova Scientology Kilisesi ve Diğerleri/Rusya* [Komite], no. 37508/12 ve diğer 2 başvuru, 14 Aralık 2021
*Contrada/İtalya,* no. 27143/95, 14 Ocak 1997 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar (DR) 88-B

## —D—

*D.I./Almanya,* no. 26551/95, 26 Haziran 1996 tarihli Komisyon kararı
*De Becker/Belçika,* no. 214/56, 8 Ocak 1960 tarihli Komisyon raporu, Seri B no. 2
*Delfi AS/Estonya* [BD], no. 64569/09, AİHM 2015

## —E—

*E.S./Avusturya,* no. 38450/12, 25 Ekim 2018
*Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye*, no. 10613/10, 8 Mart 2022
*Engel ve Diğerleri/Hollanda,* 8 Haziran 1976, Seri A no. 22
*Erdel/Almanya* (k.k.), no. 30067/04, 13 Şubat 2007
*Ete/Türkiye*, no. 28154/20, 6 Eylül 2022

## —F—

*F.P./Almanya,* no. 19459/92, 29 Mart 1993 tarihli Komisyon kararı
*Fáber/Macaristan,* no. 40721/08, 24 Temmuz 2012
*Fatullayev/Azerbaycan,* no. 40984/07, 22 N 2010
*Féret/Belçika,* no. 15615/07, 16 Temmuz 2009
*Fratanoló/Macaristan,* no. 29459/10, 3 Kasım 2011
*Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye* [BD], no. 23885/94, AİHM 1999-VIII

## —G—

*Garaudy/Fransa* (k.k.), no. 65831/01, AİHM 2003-IX
*Alman Komünist Partisi (KPD)/Almanya,* no. 250/57, 20 Temmuz 1957 tarihli Komisyon kararı
*Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda,* no. 8348/78 ve 8406/78, 11 Ekim 1979 tarihli Komisyon kararı, DR 18
*Golder/Birleşik Krallık,* 21 Şubat 1975, Seri A no. 18
*Gollnisch/Fransa* (k.k.), no. 48135/08, 7 Haziran 2011
*Gündüz/Türkiye* (k.k.), no. 59745/00, AİHM 2003-XI
*Gündüz/Türkiye,* no. 35071/97, AİHM 2003-XI

## —H—

*H, W., P. ve K./Avusturya,* no. 12774/87, 12 Ekim 1989 tarihli Komisyon kararı, DR 62
*Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya,* no. 25803/04 ve 25817/04, AİHM 2009

*Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), no. 31098/08, 12 Haziran 2012
*Hoffer ve Annen/Almanya,* no. 397/07 ve 2322/07, 13 Ocak 2011
*Honsik/Avusturya,* no. 25062/94, 18 Ekim 1995 tarihli Komisyon kararı, DR 83-A

## —I—

*Ibragim Ibragimov ve Diğerleri/Rusya,* no. 1413/08 ve 28621/11, 28 Ağustos 2018
*Ifandiev /Bulgaristan* [Komite], no. 14904/11, 18 Nisan 2019
*İrlanda/Birleşik Krallık,* 18 Ocak 1978, Seri A no. 25

## —J—

*Jersild/Danimarka,* 23 Eylül 1994, Seri A no. 298

## —K—

*Kaptan/İsviçre* (k.k.), no. 55641/00, 12 Nisan 2001
*Karatas ve Sari/Fransa* no. 38396/97, 21 Ekim 1998 tarihli Komisyon kararı
*Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya,* no. 26261/05 ve 26377/06, 14 Mart 2013
*Katamadze/Gürcistan* (k.k.), no. 69857/01, 14 Şubat 2006
*Kilin/Rusya,* no. 10271/12, 11 Mayıs 2021
*Koch/Polonya* (k.k.), no. 15005/11, 7 Mart 2017
*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], no. 37553/05, AİHM 2015
*Kühnen/Almanya,* no. 12194/86, 12 May 1988 tarihli Komisyon kararı, DR 56

## —L—

*Lawless/İrlanda,* no. 332/57, 19 Aralık 1959 tarihli Komisyon kararı, Seri B no. 1
*Lawless/İrlanda (no. 3),* 1 Temmuz 1961, Seri A no. 3
*Le Pen/Fransa* (k.k.), no. 18788/09, 20 Nisan 2010
*Lehideux ve Isorni/Fransa,* 23 Eylül 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri* 1998-VII
*Lenis/Yunanistan* (k.k.), no. 47833/20, 27 Haziran 2023
*Leroy/Fransa,* no. 36109/03, 2 Ekim 2008
*Lilliendahl /İzlanda* (k.k.) no. 29297/18, 12 Mayıs 2020

## —M—

*M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), no. 25239/13, AİHM 2015
*Maggio ve Diğerleri/İtalya* (k.k.), no. 46286/09 ve diğerleri, 8 Haziran 2010
*Mammadov/Azerbaycan* [Komite], no.7308/12, 3 Aralık 2020
*Marais/Fransa,* no. 31159/96, 24 Haziran 1996 tarihli Komisyon kararı, DR 86-B
*Mărgărit ve Diğerleri /Romanya* (k.k.) [Komite], no'lar 17500/15 ve diğer 3 başvuru, 1 Ekim 2019
*Marini/Arnavutluk,* no. 3738/02, 18 Aralık 2007
*Miroļubovs ve Diğerleri/Letonya,* no. 798/05, 15 Eylül 2009
*Molnar/Romanya* (k.k.), no. 16637/06, 23 Ekim 2012
*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], no. 11138/10, 23 Şubat 2016
*Mukhin/Rusya,* no. 3642/10, 14 Aralık 2021

## —N—

*Nachtmann/Avusturya,* no. 36773/97 ve 36773/97, 9 Eylül 1998 tarihli Komisyon kararı
*Nationaldemokratische Partei Deutschlands Bezirksverband München-Oberbayern/Almanya,* no. 25992/94, 29 Kasım 1995 tarihli Komisyon kararı, DR 84-A

*Nepomnyashchiy ve Diğerleri/ Russia*, no. 39954/09 ve 3465/17, 30 Mayıs 2023
*Nix/Almanya* (k.k.), no. 35285/16, 13 Mart 2018
*Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 23131/03, AİHM 2004-XI

## —O—

*Ochensberger/Avusturya,* no. 21318/93, 2 Eylül 1994 tarihli Komisyon kararı
*Open Door ve Dublin Well Woman/İrlanda,* 29 Ekim 1992, Seri A no. 246-A
*Orban ve Diğerleri/Fransa,* no. 20985/05, 15 Ocak 2009
*Ould Dah/Fransa* (k.k.), no. 13113/03, AİHM 2009

## —P—

*Paksas/Litvanya* [BD], no. 34932/04, AİHM 2011
*Palusinski/Polonya* (k.k.), no. 62414/00, AİHM 2006-XIV
*Partidul Comunistilor (Nepeceristi) ve Ungureanu/Romanya,* no. 46626/99, AİHM 2005-I
*Pastörs /Almanya*, no. 55225/14, 3 Ekim 2019
*Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), no. 35222/04, 20 Şubat 2007
*Perinçek/İsviçre* [BD], no. 27510/08, AİHM 2015
*PETA Deutschland/Almanya,* no. 43481/09, 8 Kasım 2012
*Petropavlovskis/Letonya,* no. 44230/06, AİHM 2015
*Preda ve Dardari/İtalya* (k.k.), no. 28160/95 ve 28382/95, AİHM 1999-II
*Purcell ve Diğerleri/İrlanda,* no. 15404/89, 16 Nisan 1991 tarihli Komisyon kararı, DR 70

## —R—

*R.L./İsviçre* (k.k.), no. 43874/98, 25 Kasım 2003
*Rebhandl/Avusturya,* no. 24398/94, 16 Ocak 1996 tarihli Komisyon kararı
*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* [BD], no. 41340/98 ve 3 diğer başvuru, AİHM 2003-II
*Remer/Almanya,* no. 25096/94, 6 Eylül 1995 tarihli Komisyon kararı, DR 82-A
*Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), no. 24683/14, 17 Nisan 2018
*Romanov/Ukrayna* [Komite], no. 63782/11, 16 Temmuz 2020
*Rubins/Letonya,* no. 79040/12, 13 Ocak 2015

## —S—

*S.A.S./Fransa* [BD], no. 43835/11, AİHM 2014
*Schimanek/Avusturya* (k.k.), no. 32307/96, 1 Şubat 2000
*Seurot/Fransa* (k.k.), no. 57383/00, 18 Mayıs 2004
*Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan,* 10 Temmuz 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri* 1998-IV
*Šimunić/Hırvatistan* (k.k.), no. 20373/17, 22 Ocak 2019
*Sinitsyn ve Alekhin/Rusya* [Komite], no. 39879/12, 31 Ocak 2023
*Smajić/Bosna Hersek* (k.k.), no. 48657/16, 16 Ocak 2018
*Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye,* 25 Mayıs 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri* 1998-III
*Soulas ve Diğerleri/Fransa,* no. 15948/03, 10 Temmuz 2008
*Sporrong ve Lönnroth/İsveç,* 23 Eylül 1982, Seri A no. 52
*Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya,* no. 51168/15 ve 51186/15, 13 Mart 2018
*Stomakhin/Rusya,* no. 52273/07, 9 Mayıs 2018
*Sürek/Türkiye (no. 1)* [BD], no. 26682/95, AİHM 1999-IV

## —T—

*T./Belçika,* no. 9777/82, 14 Temmuz 1983 tarihli Komisyon kararı, DR 34
*Taganrog LRO ve Diğerleri/Rusya*, no. 32401/10 ve diğerleri, 7 Haziran 2022
*Tagiyev ve Huseynov/Azerbaycan*,no.13274/08,5 Aralık 2019
*Tepljakov/Estonya* [Komite] (k.k.), no. 47456/18, 6 Temmuz 2021
*Teslenko ve Diğerleri/Rusya*, no. 49588/12 ve diğer 3 başvuru, 5 Nisan 2022

## —U—

*Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye,* no. 34797/03, 3 Mayıs 2007
*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye,* 30 Ocak 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri* 1998-I

## —V—

*Vajnai/Macaristan,* no. 33629/06, AİHM 2008
*Varela Geis/İspanya*, no. 61005/09, 5 Mart 2013
*Vasilyev ve Diğerleri/Rusya* [Komite], no.38891/08, 22 Eylül 2020
*Vejdeland ve Diğerleri/İsveç*, no. 1813/07, 9 Şubat 2012
*Vogt/Almanya*, 26 Eylül 1995, Seri A no. 323
*Vona/Macaristan*, no. 35943/10, AİHM 2013

## —W—

*W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), no. 42264/98, AİHM 2004-VII
*Walendy/Almanya,* no. 21128/93, 11 Ocak 1995 tarihli Komisyon kararı, DR 80-A
*Williamson/Almanya* (k.k.), no. 64496/17, 8 Ocak 2019
*Witzsch/Almanya* (k.k.), no. 41448/98, 20 Nisan 1999
*Witzsch/Almanya (no. 2)* (k.k.), no. 7485/03, 13 Aralık 2005
*Wojczuk/Polonya,* no. 52969/13, 9 Aralık 2021

## —X—

*X./Avusturya,* no. 1747/62, 13 Aralık 1963 tarihli Komisyon kararı
*X./Almanya,* no. 9235/81, 16 Temmuz 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 29
*X.,Y. ve Z./Birleşik Krallık,* no. 9285/81, 6 Temmuz 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 29

## —Y—

*Yazar ve Diğerleri/Türkiye,* no. 22723/93 ve 2 diğer başvuru numarası, AİHM 2002-II
*Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri/Türkiye,* no. 14332/17 ve diğerleri, 8 Kasım 2022

## —Z—

*Z.B./Fransa,* no.46883/15, 2 Eylül 2021
*Zambrano/Fransa,* (k.k.), no. 41994/21, 7 Ekim 2021
*Zana/Türkiye,* 25 Kasım 1997, *Karar ve Hüküm Derlemeleri* 1997-VII
*Zemmour/Fransa,* no. 63539/19, 20 Aralık 2022
*Ždanoka/Letonya*[BD], no. 58278/00, AİHM 2006-IV
*Zhablyanov/Bulgaristan*, no. 36658/18, 27 Haziran 2023